

Medea

Jan Six

editie Jan Konst

bron

Jan Six, *Medea*. Jacob Lescaijje, Amsterdam 1679

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/six_001mede01_01/colofon.htm

© 2002 dbnl / Jan Konst

I. Inleiding

De dichter-magistraat Jan Six werd in 1618, kort na de dood van zijn vader, geboren als de telg van een emigrantenfamilie die in de zijde- en lakenindustrie haar kapitaal gemaakt had. Hij studeerde rechten in Leiden en maakte ter afsluiting van zijn studietijd een zogenaamde Grand Tour, een studiereis door Europa die doorgaans - zo ook in het geval van Six - Italië als einddoel had. Teruggekomen in Amsterdam werkte hij samen met zijn broer Pieter in het familiebedrijf, waarover hun moeder Anna Wymer lange tijd de scepter voerde. Beide broers trokken zich aan het begin van de jaren vijftig uit het zakenleven terug en erfden in 1654 bij de dood van hun moeder het naar zeventiende-eeuwse begrippen enorme familiekapitaal. Het stelde hen in staat op alle niveaus aan het culturele leven deel te nemen en in het bijzonder Jan Six maakte naam als bibliofiel en kunstverzamelaar. In 1656 huwde hij met Margaritha Tulp, de dochter van de beroemde medicus Nicolaes Tulp (1593-1674). Een reeks functies in het publieke bestuur van Amsterdam werd in 1691, toen Six inmiddels 73 jaar oud geworden was, bekroond met het hoogste ambt van de stad: het burgemeesterschap. Acht jaar later, in het jaar 1700, overleed Six.

Als mecenas van vooraanstaande kunstenaars speelde Jan Six rond het midden van de zeventiende eeuw een belangrijke rol in de Republiek, die niet alleen in economisch, maar ook in cultureel opzicht op haar hoogtepunt stond. In het bijzonder met Rembrandt (1606-1669) waren de contacten hecht. Deze kunstenaar heeft Jan Six twee keer vereeuwigd, de eerste keer op een ets in 1647. Op deze ets staat de dan 29-jarige Six ontspannen aan een venster en leest in een boek. Het tweede portret, een schilderij uit 1654, toont hem op 36-jarige leeftijd, rijk gekleed en in een houding die een groot zelfbewustzijn uitstraalt. Ook vervaardigde Rembrandt in 1648 de titelprent bij Six' *Medea*. Onder dichters is het vooral Vondel (1587-1679) geweest met wie de fabrikantenzoon vriendschappelijke banden onderhield. Vondel, die aan het begin van de jaren vijftig tegen de zeventig loopt, heeft Six meermaals bezocht op diens buitenplaats Elstbroeck bij Hillegom. Daaraan herinnert bijvoorbeeld een lang gedicht dat de vermaarde dichter zijn vele jaren jongere vriend waarschijnlijk in 1658 toestuurt: 'Danckoffer aen den Heer Joan Six, voor zyn ooft en wiltbraet my uit zyne hofstede toegezonden'. Ook een huwelijksdicht op de bruiloft van Six met Margaritha Tulp is van Vondels hand overgeleverd: 'Ter bruilofte van den E. Heere Ioan Six en de E. Joffer Margarite Tulp'. Behalve met Vondel, stond Six bijvoorbeeld ook in verbinding met Joan Antonides van der Goes (1647-1684) en Jan Vos (1610-1667). De laatste was net tot schouwburgregent genoemd toen op 24 oktober 1647 de *Medea* in het Amsterdamse theater in première ging.

Dit drama vormt het openingsstuk van het bescheiden literaire oeuvre van Six. Afgezien van dit treurspel, dat in het navolgende uitgebreid gezien zal worden, werd in 1654 een blijspel van zijn hand in de Amsterdamse schouwburg opgevoerd. Het gaat om de *Onschult*, waarvan de stof teruggaat de Spaanse schelmenroman *La vida del pícaro Guzmán de Alfarache* [Het leven van de schelm Guzmán de Alfaranche] (2 dln., 1599 en 1605) door Mateo Alemán (1547-1615). Een gedrukte versie van dit maar matig succesvolle blijspel zag eerst in 1662 bij de Amsterdamse uitgever Jacob Lescaille het licht. Als toneeldichter heeft Six verder niet van zich doen spreken. Wel is er nog het een en ander aan lyriek van hem overgeleverd. Zo zijn in de mede door Six zelf geredigeerde bloemlezing *Verscheyde*

Nederduytsche Gedichten (1651), die vanuit literair-historisch perspectief buitengewoon belangrijk is, anoniem zes gedichten van zijn hand opgenomen. Interessant is bijvoorbeeld het bespiegelende gedicht ‘Landt-leven’, dat gericht is aan de Amsterdamse burgemeester en Six' vriend Hendrick Hooft (1617-1678). Het beschrijft hoe de dichter zijn tijd op het reeds genoemde buiten Elstbroeck doorbrengt, waar hem alle gelegenheid geboden wordt zich op het menselijke bestaan te bezinnen:

Steedts denck ick wat ick ben, en op het wesen van
Den mensch, en hoe hy noch hoovaerdigh wesen kan:
Want alles dat hy heeft is hy den Hemel schuldigh;
En die gedachte maeckt sachtmoedigh en geduldigh;
Selfs oock weldadigh aen de snootste die voor 't licht
Des heldren Hemels, om sijn quade wercken, swicht.

Six' bekendste gedicht is misschien wel het hofdicht ‘Muiderberg’, een lofzang op de gelijknamige hofstede van de zoëven opgevoerde Hendrick Hooft. Het staat afgedrukt achter de tweede druk van de *Medea* (1679). Ook in dit gedicht bezingt Six de zegeningen van het landleven, dat de stedeling, aangeslagen door het hectische stadsleven, de mogelijkheid geeft enige ontspanning te vinden. ‘Muiderberg’ bevat bepaalde motieven die - zo zal in het vervolg blijken - ook in *Medea* op de voorgrond treden. Six beklemtoont bijvoorbeeld de aardse wisselvalligheid, die zich overal in de natuur op en om het landgoed Muiderberg weerspiegelt:

De zee toont d'eb en vloet der staten;
Het zant hier door de wint verwait,
Die als de zomer vriendschap drait,
Leert op geen menschen zich verlaten:
De voetstap die men vint op 't strant
Wort uitgewischt eer dat wy keren;
De domme snip, de meew aan lant
Zal ons des tijts verwis'ling leren:
In 't kort al wat m' 'er ziet, het zeit;
Niets zeker als d'onzekeerheit.

[Six 1679, p. 48]

Juist ook met het oog op de onzekerheid van het bestaan waarschuwt Six ervoor zich emotioneel al te snel uit het veld te laten slaan. De hartstochten die de mens naar aanleiding van uiteenlopende levenservaringen steeds weer in beslag dreigen te nemen, dragen in zijn ogen weinig goeds in zich:

Wat brengt de drift der aartsche menschen
Bekommering en hertzeer aan!
Wanneer zy, door een lonk, een traan
Vervoert, haar eige schade wenschen.
Gelijk een moeder pait haar kint,
Al zow het schoon zijn pijn vermeëren,

Zo paitmen ook, door lust verblint,
 't Hert dat noit aflaaf van begeren.
 Wat baat verwachtmen? ach! wat baat?
 Daar zelfs de hoop te vrezzen staat.

[Six 1679, p. 50]

Tegen deze achtergrond ligt het heil voor de mens uiteindelijk in gemoedsrust besloten. Deze gemoedsrust wenst Six als een direct uitvloeisel van het zekere besef te zien, dat de wereld door een rechtvaardige God geregeerd wordt. Om uiterlijke welvaart gaat het dan ook niet in het leven, alles draait om innerlijke waarden:

Die welvaart zoekt zal zich betoemen,
 En toezien: schijngoet is geen goet;
 (Wat heeftmen aan gesuikert roet?)
 Elendig zijn zy die zulks droomen;
 Gelukkig die steeds vaardig staat
 Zijn wil den Hemel op te dragen:
 Wie zulks behertigt met 'er daat,
 Die zal vrymoedig al zijn dagen,
 In kommerloze vreucht en rust
 Besteden, en in ware lust.

[Six 1679, p. 50]

De wisselvalligheid van het bestaan, het gevaar van de hartstochten en de noodzaak van godsvertrouwen - dit zijn opmerkelijk genoeg exact de themata die ook in *Medea* in het middelpunt van de belangstelling staan.

In de zeventiende eeuw is Six niet de enige die een drama over de wederwaardigheden van Medea geschreven heeft. In 1632 bijvoorbeeld publiceerde Gerrit Severins van Cuilla, over wie zo goed als niets bekend is, zijn *Iason ende Medea*, een toneelstuk dat in het tweede kwart van de zeventiende eeuw met zijn drie bedrijven nogal verouderd aandoet. Het werd uitgegeven in Den Haag en verscheen onder de regel: 'Te volgen haest, en ongetrouwt, / Is menigmael een Maegt berout'. Severins van Cuilla heeft een opvallend episodische handeling geconstrueerd en voert een reeks allegorische personages ten tonele (Gerechtigheit, Liefde totte Ouders en Beschaemtheit) die het rederijkersdrama direct in herinnering roepen. Grote delen van de dramatische handeling gaan min of meer direct terug op het zevende boek van Ovidius' *Metamorphosen*, waarin de belevenissen van Medea vanaf het moment dat ze Jason aan het hof van haar vader ontmoet uitgebreid beschreven worden.

Zeker ook op auteurs van het zogenaamde spektakelspel, dat het schouwburgpubliek met allerlei kunst- en vliegwerken voor zich probeert te winnen, blijkt de figuur van Medea een grote aantrekkingskracht uit te oefenen. Zo zagen in 1667, kort na de grote verbouwing van de Amsterdamse schouwburg in 1665, twee drama's het licht waarin de prinses uit Colchis de hoofdrol speelt, te weten Jan Vos' *Medea* en het *Ghulde vliedoor* Lodewijk Meyer (1629-1681). Deze auteurs benutten de technische mogelijkheden van het vernieuwde theater ten volle en ruimen de nodige plaats in voor de toverkunsten die de klassieke mythologie aan Medea toeschrijft. De ene keer ziet men een man veranderen in een wild dier,

dan weer blijken bepaalde *dramatis personae* te kunnen vliegen, en een andere keer ziet men hoe de plaats van handeling in een oogwenk verandert en de personages zich plotseling op een heel andere locatie terugvinden. Met name ook in het drama van Vos klinkt nogal eens Seneca's *Medea* door, terwijl Meyer zich in het bijzonder op *La conquête de la toison d'or* [De verovering van het gulden vlies] (1661) van Pierre Corneille (1606-1684) gebaseerd heeft.

In het navolgende zal blijken dat Jan Six zich in velerlei opzicht van de drie hier gememoreerde Nederlandse toneelauteurs onderscheidt, alleen al omdat hij een drama geschreven heeft dat in eerste instantie door een ongewoon zelfstandige verwerking van de bronnen opvalt. Verder mag zijn treurspel - anders dan het drama van Severins van Cuilla - naar de literaire maatstaven van de zeventiende eeuw bij uitstek 'modern' genoemd worden. Van typische rederijkerskenmerken treft men bij Six in ieder geval niets aan. Tenslotte heeft hij er - in tegenstelling tot Vos en Meyer - voor gekozen zo min mogelijk aandacht te vragen voor uiterlijk vertoon en opzienbarend schouwspel, dat primair op de sensatiezucht van het publiek speculeert. Eerst en vooral heeft Six namelijk willen voorzien in de minutieuze karakterontleding van zijn titelheldin, die naar de klassieke overlevering tot zulke gruwelijke misdaden in staat was.

II. Handelingsverloop

Het verhaal van Jason en Medea hoort tot de bekendste geschiedenissen uit de klassieke mythologie en heeft in literatuur, schilderkunst en muziek een enorm 'Nachleben' gekend. In zijn treurspel beperkt Six zich tot de schokkende gebeurtenissen die zich in het Griekse Corinthe voordoen, wanneer namelijk de door haat verteerde Medea zich op haar ontrouwe echtgenoot Jason wreekt. Niet alleen brengt zij diens nieuwe bruid en haar vader om het leven, ook doodt Medea het dochtertje dat Jason bij haar verwekt had. Harder had ze haar voormalige levenspartner niet kunnen treffen, want hij hield zielsveel van hun gezamenlijke kind. Er is het nodige aan voorafgegaan voordat Medea tot haar gruwelijke, haast onmenselijke wraakpleging komt. Het was allemaal in Colchis begonnen, een landstreek aan de oostkust van de Zwarte Zee, waar Medea als dochter van koning Aeëtes het licht zag.

Op zekere dag meldde zich aan diens hof de Griekse koningszoon Jason, die in opdracht van zijn oom Pelias gekomen was om het gulden vlies, een mysterieuze gouden ramsvacht, te bemachtigen. Dit kleinood moest Jason mee terugnemen naar Griekenland, dan zou Pelias ten gunste van hem afstand doen van de heerschappij over Iolcus, een landstreek in Thessalië, waarvan hij zich wederrechtelijk meester gemaakt had. Omdat het van meet af aan duidelijk was dat Jason op zijn tocht naar Colchis voor grote problemen zou komen te staan, had hij zich van de hulp verzekerd van een groot aantal helden, de Argonauten, zo genoemd naar hun schip de Argo. Onder aanvoering van Jason begaven zij zich op weg en inderdaad wachtten hun de nodige beproevingen, voordat zij het rijk van koning Aeëtes bereikten.

De laatste weigert, zoals te verwachten viel, zomaar afstand te doen van het gulden vlies. Hij belooft echter met de wens van Jason in te stemmen, wanneer deze een tweetal - ogenschijnlijk onmogelijke - opdrachten vervult. Het zou er slecht voor de jonge Griek uitgezien hebben, wanneer Medea, die zich de zwarte kunst heeft eigen gemaakt, geen liefde voor hem opgevat zou hebben. Op voorwaarde dat hij haar zal huwen, helpt zij hem eerst tegen twee bronzen stieren, die vuur ademen, en daarna bezorgt ze hem de overwinning in de strijd tegen een waar leger van reuzen. Wanneer haar vader Aeëtes ondanks Jasons successen weigert zijn belofte gestand te doen, tovert Medea de draak die het gulden vlies bewaakt in slaap. Daardoor kan Jason zonder verdere gevaren de hand leggen op het voorwerp dat de aanleiding vormde voor zijn lange tocht. Hij scheept zich nu in en vlucht weg van Colchis, samen met Medea, die onderweg haar broer Apsyrtus doodt en diens ledematen één voor één in het water werpt. Op die manier worden de soldaten van Aeëtes, die de achtervolging meteen ingezet hebben, opgehouden en zodoende slagen Jason en Medea erin veilig naar Griekenland te ontkomen.

Aldaar ontmoeten zij als eerste Jasons vader, Aeson, die dankzij Medea's bovennatuurlijke macht een heuse verjongingskuur ondergaat. Hij wordt gekookt in een ketel met toverkruiden en komt daar als herboren uit tevoorschijn. Vervolgens trekken Jason en Medea naar Iolcus en geven het gulden vlies aan Pelias, die er desondanks niet over denkt zijn troon op te geven. Nu neemt Medea het heft in handen en maakt de dochters van Pelias wijs, dat ook zij hun vader de eeuwige jeugd kunnen bezorgen. Wanneer de meisjes evenwel hun nietsvermoedende vader net als Aeson in kokend water onderdompelen, zorgt de tovenaars uit Colchis ervoor dat

deze jammerlijk omkomt. Acastus, de zoon van Pelias, richt hierop zijn pijlen op Jason en Medea en wil het tweetal ter verantwoording roepen voor de wrede dood van zijn vader. Zij verlaten Iolcus echter net op tijd en zetten koers naar Corinthe.

Aangekomen in deze stad nemen de gebeurtenissen voor Medea, die inmiddels met Jason getrouwd is, een ongelukkige wending. Creüsa namelijk, de dochter van de Corinthische koning Creon, ontvlamt in een dermate onbeheerste liefde voor Jason, dat ze eraan dreigt te bezwijken. Hij nu besluit de schatrijke prinses als zijn tweede vrouw te aanvaarden, niet in de laatste plaats omdat de machtige vorst van het roemruchte Corinthe de nodige druk op hem uitoefent. Jason verstoot Medea en zij krijgt het bevel de stadstaat binnen vierentwintig uur te verlaten. Het opportunisme en de ontrouw van haar echtgenoot kan Medea evenwel niet verkroppen. Had zij haar toverkunsten tot dusverre in dienst van Jason aangewend, nu gebruikt zij ze tegen hem. Zij stuurt Creüsa een betoverd gewaad, waardoor deze samen met haar vader vol smart verbrandt. Vlak voor haar vertrek naar Athene, waar zij toevlucht zal vinden bij koning Aegeus, gooit Medea bovendien de beide kinderen die ze Jason geschonken had vanuit haar drakenwagen op de grond te pletter. De vertwijfelde vader blijft alleen in Corinthe achter en treurt over de dood van zijn onschuldige nakomelingen.

1. Samenvatting van de inhoud

Al deze gegevens vindt men in het drama van Six terug, al dient gezegd dat de dichter de feiten een tot op zekere hoogte persoonlijke inkleuring geeft. Om dat te laten zien, is het nodig eerst kort het handelingsverloop samen te vatten. Het drama, dat als gezegd alleen de ontwikkelingen in Corinthe dramatiseert, vangt aan met de onverwachte komst van Hercules in stad. Hij was aanvankelijk een van de deelnemers aan de Argonautentocht, maar zag zich door ongelukkige omstandigheden reeds in een vroeg stadium door zijn medestrijders achtergelaten in Mysië, een landstreek in Klein-Azië. Jason nu informeert zijn vriend over het verdere verloop van de expeditie. Hij verhaalt over de gebeurtenissen in Colchis, vertelt wat er in Iolcus allemaal is voorgevallen en brengt de onverwachte gast tenslotte op de hoogte van het voorgenomen huwelijk met Creüsa, dat nog op diezelfde dag voltrokken zal worden. Op het verzoek aan de trouwplechtigheid deel te nemen antwoordt Hercules negatief, want hij wil zo snel mogelijk verder trekken om nieuwe avonturen te zoeken.

Het tweede toneel biedt een eerste confrontatie tussen Jason en Medea, die kort daarvoor gehoord heeft dat Jason haar voor Creüsa zal verlaten. Zij reageert vol ongeloof en probeert Jason op andere gedachten te brengen. Deze houdt echter voet bij stuk en breekt het gesprek met zijn dan nog echtgenote abrupt en zonder enige consideratie voor haar ontsteltenis af. In de twee laatste tonelen staan de gevoelens centraal die Jasons ontrouw bij Medea oproepen. Eerst brengt zij in een lange monoloog haar verdriet onder woorden en uit ze haar woede over het feit dat juist degene die zij in het verleden zo veelvuldig heeft bijgestaan, haar liefde verraadt. Vervolgens treden Enioche en Euipe, respectievelijk de voedstermoeder en de dienaar van Medea, ten tonele en becommentariëren de recente ontwikkelingen. Zij karakteriseren de titelheldin als iemand die zich onmogelijk over het haar aangedane onrecht heen kan zetten. Zij blijkt haar hartstochten nauwelijks nog onder bedwang te hebben en is in hoge mate ontvankelijk voor angstvisioenen die weinig goeds te voorspellen hebben. De rei sluit het eerste bedrijf af met enkele gedachten over de

wisselvalligheid van het bestaan en stelt dat vooral de machtigen der aarde aan de nukken van de fortuin ten prooi vallen.

Aan het begin van het tweede bedrijf treden Jason en Creüsa ten tonele en bekennen elkaar hun liefde, waarvoor - zo betuigen beiden - al het andere moet wijken. Daarna ontbrandt

een fel twistgesprek tussen Creon en Medea. De eerste treedt de verstoten prinses ronduit vijandig tegemoet en herhaalt zijn eerder gedane bevel dat zij Corinthe zo spoedig mogelijk dient verlaten. Bovendien gebiedt hij haar nu ook Eriope, het dochtertje dat Jason bij haar verwekt had, definitief aan de zorgen van de vader toe te vertrouwen. Hoezeer Medea ook bidt en smeekt, Creon blijft onvermurwbaar. Het enige dat ze weet te bereiken is vierentwintig uur respijt, zodat ze voor haar vertrek tenminste nog enige tijd met het meisje kan doorbrengen. Na het vertrek van Creon komt plotseling Euipe aangesnel. Haar optreden versterkt nog de atmosfeer van dreigend onheil, want ze bericht over bange hallucinaties die zij had op het moment dat haar meesteres zich met Creon onderhield. Medea laat zich niet van haar stuk brengen door de verhalen over krassende raven, door elkaar bewegende meubelstukken en een angstaanjagende geest in een onwerkelijk, half-duister licht. Integendeel de woorden van Euipe vormen voor haar aanleiding om opnieuw lucht te geven aan haar verdriet en allengs groeiende vertwijfeling. De rei komt hierop met een aansporing vertrouwen te hebben in God en vooral niet teveel betekenis te schenken aan spookverschijningen en zinsbegoochelingen.

Tussen het tweede en het derde bedrijf vindt het huwelijk van Jason en Creüsa plaats. Als eerste komen nu beide kersverse echtelieden op, die ten overstaan van elkaar en in aanwezigheid van Creon opnieuw hun liefde verwoorden. Dit moment van pril geluk wordt bruut verstoord door de komst van een bode. Hij bericht dat Acastus met een oorlogsvloot het land is binnengevallen om Jason en Medea, die Creon in een eerder stadium geweigerd had aan hem uit te leveren, in handen te krijgen. De bode schildert omstandig hoe reeds bij landing van de vijandige troepen op het strand heftige gevechten uitgebroken waren. Uiteindelijk zagen de manschappen van Creon zich zelfs genoodzaakt zich in een nabij gelegen havenstad terug te trekken. Hun aftocht werd door het heldhaftige optreden van Hercules gedekt, die zich kort daarop bij zijn beschermelingen voegde om de strijd tegen de soldaten van Acastus, die nu de stad bestoken, voort te zetten. Creon belooft al het mogelijke te doen om de belegerde stad te ontzetten. De rei zorgt voor een voorlopig rustpunt in de handeling met een korte bespiegeling over de gevaren van de zeevaart, die vaak niets anders dient dan het vergaren van grote rijkdommen of het mogelijk maken van oorlogsexpedities. Hieraan wordt de gedachte verbonden dat het in het bijzonder ook voor de gebieders van grote koninkrijken van het hoogste belang is een wal op te werpen tegen de hartstochten, omdat ze frequent tot moreel discutabel gedrag aanzetten.

In het vierde bedrijf komen de ontwikkelingen in een stroomversnelling terecht. Voor de tweede maal onderhouden zich Medea en Jason in een direct gesprek, waarbij de laatste er bij zijn vroegere geliefde op aandringt toch vooral snel af te reizen nu Acastus zo hardnekkig vergelding zoekt voor de dood van zijn vader. Jason laat Medea alleen met de belofte dat hij een schip voor haar in orde zal laten brengen, zodat niets haar vertrek langer in de weg hoeft te staan. Nu zij alles verloren ziet en zich realiseert dat Jason nimmer op zijn schreden terug zal keren, neemt wraakzucht, zo wordt duidelijk in een lange alleenspraak, Medea volledig in bezit. Zij geeft Enioche opdracht haar dochtertje bij haar te brengen en vraagt Euipe een koffertje met geborduurde handschoenen uit haar slaapkamer te halen. Medea wil dat Eriope deze handschoenen, zo beweert ze tenminste aanvankelijk, als een zoenoffer aan Creüsa brengt. Wanneer het meisje echter vertrokken is, legt ze ten overstaan van

Enioche en Euipe haar ware bedoelingen bloot. De handschoenen zijn bestrooid met een onzichtbaar vergif en moeten Jasons bruid en haar vader de dood brengen. Dat Medea's boze plan de gewenste uitwerking heeft, blijkt in het laatste toneel van het vierde bedrijf. Een door razernij bevangen Creüsa treedt ten tonele. Zij

heeft het gif reeds ingeademd en is als een waanzinnige op zoek naar Jason, terwijl het zelfs niet meer tot haar door lijkt te dringen dat haar vader inmiddels gestorven is. Hierop waarschuwt de rei tegen onmatige, door wellust beheerste liefdesverlangens en stelt zich op het standpunt, dat de mens het meest gebaat is bij een op de rede gestoelde huwelijkse trouw.

Het vijfde bedrijf opent met Medea, die vanaf het balkon voor haar vertrekken ziet hoe haar gehate rivale door de giftige dampen het leven laat. Nu komt Jason aangerend. Hij ziet het dode lichaam van Creüsa en wil Medea vanzelfsprekend de rekening presenteren. Maar de gelegenheid daartoe wordt hem niet geboden, want hoog boven hem richt Medea het woord tot hem, op een toon die er geen twijfel over laat bestaan dat ze alleen nog maar door de gedachte wraak te nemen beheerst wordt. Direct dreigt ze Eriope te vermoorden om op die manier de ultieme genoegdoening te ervaren voor de ontrouw van Jason. Deze stelt daarop alles in het werk om haar op andere gedachten te brengen, maar Medea laat hem schijnbaar slechts spreken om deste langer van haar onmenselijke strafoefening te genieten. Dan gooit ze het kind dood. Jason raakt hierop buiten zinnen en geeft zijn persoonlijke dienaar bevel Medea koste wat kost gevangen te nemen. Deze komt even later echter terug met het bericht dat de koningsdochter uit Colchis zich van het leven beroofd heeft, zodat Jason haar nooit meer ter verantwoording zal kunnen roepen. Van alles en iedereen verlaten spreekt dan de voor zijn overspel wreed gestrafte titelheld in de slotwoorden van het drama zijn treurnis en angst voor de nabije toekomst uit.

2. De conceptie van Six

Jan Six heeft in zijn treurspel enkele opmerkelijke wijzigingen aangebracht ten opzichte van het mythologische verhaal. Dat erkent hij ook zelf in de voorrede bij *Medea*, waar hij zich beroept op het beginsel van de dichterlijke vrijheid. Die staat hem toe, zoals bijvoorbeeld ook de schilder, een klassieke stof tot op zeker hoogte naar eigen goeddunken uit te werken. Six zegt dat hij zich in dat verband heeft laten leiden door twee criteria: alleen het ‘waarschijnlijkste’ (r. 12) en het ‘gevoeglijkste’ (r. 13) heeft hij uit de oude mythe willen overnemen. Met deze begrippen wordt gerefereerd aan twee sleutelconcepties uit de op de aristotelische poëtica gebaseerde theorievorming, die als zodanig in hoofdstuk IV van deze inleiding nog uitgebreid aan de orde zal komen.

Voor zeventiende-eeuwse toneeldichters impliceert de eis van de waarschijnlijkheid of *vraisemblance* dat men slechts psychologisch geloofwaardige karakters ten tonele dient te voeren en dat voorvallen, waarvan iedereen weet dat ze zich in de werkelijkheid eigenlijk niet voordoen, zoveel mogelijk gemeden moeten worden. De gevoeglijkheid of *bienséance* manifesteert zich op twee terreinen. Enerzijds schrijft de *bienséance interne* voor dat alles wat een personage zegt of doet in overeenstemming moet zijn met de tijd en het land waarin de toneelhandeling zich zou voltrekken. Anderzijds wil de *bienséance externe* dat een toneeldichter niets op de planken brengt, wat indruist tegen de normen van het fatsoen en de goede smaak, zoals men die bij het publiek mag veronderstellen.

Het blijkt nu dat Six het relaas van Jason en Medea in het bijzonder tegen de achtergrond van het waarschijnlijke heeft doorgelicht. Dat heeft nogal wat consequenties gehad, met name ook voor het karakter van de titelheldin. Six geeft in de voorrede (r. 14-16) te kennen dat de klassieke Medea-figuur op hem een weinig geloofwaardige indruk gemaakt heeft, 'want het niet wel bestaan konde, dat Medea een openbare Toveres zoude geweest zijn, en door de lucht voor

ieders ogen gevlogen hebben.’ Het eerste wat de Amsterdamse dichter dus gedaan heeft, is het uit de weg gaan van iedere suggestie dat de titelheldin over bovennatuurlijke krachten zou beschikken.

Dat laat zich bijvoorbeeld vaststellen bij de list die zij aanwendt om haar opponente uit de weg te ruimen. Niet langer krijgt Creüsa een betoverd gewaad dat zogenaamd precies op het juiste moment uit zichzelf ontbrandt en haar samen met haar vader in een zee van vlammen doodt. In de voorstelling van Six is er slechts sprake van een paar handschoenen dat met een gevaarlijk poeder van plantaardige herkomst is bestreken. Op die manier wisselen Creon en zijn dochter, die dit poeder ongelukkigerwijze inhaleren, het tijdelijke met het eeuwige zonder dat daar duivelskunsten aan te pas komen. Six laat er in deze samenhang geen twijfel over bestaan dat Medea teruggrijpt op haar kennis van de plantenwereld (zie v. 1000-1012). Van haar moeder heeft ze namelijk geleerd hoe ze uit bepaalde planten die hoog in de bergen van Colchis groeien, een uiterst werkzaam en tegelijkertijd onzichtbaar gif kan bereiden.

Ook de door de lucht voorgetrokken drakenwagen, die Medea in de klassieke mythologie als symbool van haar tovenarij bezit, is haar door Six afgenomen. Zo komt het dat Eriope - het zijn denkkelijk pragmatische, toneeltechnische gronden geweest die de zeventiende-eeuwse toneeldichter ertoe bewogen hebben Jason en Medea geen twee, maar slechts één nakomeling toe te dichten - in het vijfde bedrijf vanaf een balkon te pletter gegooid wordt. Evenzo vermijdt Six iedere gedachte dat Medea zich van zwarte magie zou bedienen, wanneer in het drama de gebeurtenissen die aan de ontwikkelingen in Corinthe voorafgaan, beschreven worden. Naar de mythologische voorstelling maakt zij bijvoorbeeld van haar duistere macht gebruik, wanneer ze achtereenvolgens Aeson verjongt en Pelias om het leven brengt. Six verwijst eveneens naar deze feiten, maar bij hem heten Aeson en Pelias slechts verzwakt te zijn door een zware ziekte (zie v. 50-58). Medea probeert beiden met behulp van ‘dranken, stovingen, en openen van ader’ (v. 54) te genezen, wat haar in de conceptie van Six evenwel slechts in het geval van Aeson gelukt.

Beziet men verder de wijze waarop in *Medea* bepaalde details uit de Argonautengeschiedenis weergegeven zijn, dan laat zich opnieuw vaststellen dat Six bij voorkeur afziet van feiten die het zeventiende-eeuwse publiek als minder waarschijnlijk van de hand gewezen zou kunnen hebben. Dat begint al meteen met de vraag wat nu eigenlijk het concrete oogmerk is waartoe Jason met de Argo uitgevaren is. In een passage waarin de Griekse held uitweidt over de rijkdom van de inwoners van Colchis, die sinds mensenheugenis goud gewonnen hebben uit de rivieren die door het land stromen, stelt hij zelf dat het hem om ‘de gulde Vliezen’ (v. 15) te doen was. Met deze bewust gekozen meervoudige vorm ontwijkt Six de associatie aan de wonderbaarlijke ramsvacht, die volgens de legende het voorwerp van religieuze verering was en afkomstig zou zijn van een goudkleurige ram, die door de lucht kon vliegen. Gulden Vliezen namelijk zullen door het zeventiende-eeuwse publiek in eerste instantie in verband gebracht worden met een relatief bekende munteenheid waarop het gouden vlies staat afgebeeld. In het *Etymologicum Teutonicae linguae* [Etymologisch woordenboek van de Nederlandse taal] (1599), het beroemde woordenboek van Cornelius Kilianus (1530-1607), wordt deze munt ook wel *numus aureus* (gouden munt) genoemd. Zo gezien zijn de

Argonauten niet langer uit op een curieus cultusobject, maar dient hun expeditie een heel wat prozascher doel: de verovering van een goudschat.

Anders ook dan in het mythologische verhaal moet Jason naar de weergave van Six geen bronzen stieren en levensgevaarlijke reuzen overwinnen. Hij is daarom niet aangewezen op de

toverkunsten van Medea om dat te krijgen waarvoor hij naar Colchis gekomen is. Six heeft de stieren en reuzen vervangen door de manschappen van Aeëtes. Om hen het hoofd te bieden schenkt Medea Jason wapens en geneesmiddelen die hij tot op dat moment niet kende. Tovenarij komt daaraan niet te pas, maar wel kan Jason zich in de strijd tegen de soldaten van Medea's vader verlaten op 'pijlen die niet wonden / Of doden datelijk' en 'zalf die brand verhoed' (v. 38-39). Vooral deze laatste formulering roept het mythologische verhaal in herinnering. Dat vertelt namelijk dat Medea Jason een toverbalsem schonk die hem onkwetsbaar maakte voor het vuur van de bronzen stieren. Tenslotte is daar de draak die in de klassieke overlevering het gulden vlies bewaakt en door Medea in slaap getoverd wordt. Dit fabeldier figureert niet in de tragedie van Six. Zijn plaats wordt ingenomen door iemand die de eigen naam Draak voert en die de heer is van het kasteel waarin de Gulden Vliezen opgeslagen liggen. Deze 'Slotvoegt Draak' (v. 42) verslaat Jason in een gevecht van man tot man, zodat hij uiteindelijk zonder de hulp van bovennatuurlijke machten de hand kan leggen op de ongeëvenaarde rijkdommen van Colchis.

Al met al kan geconcludeerd worden dat met name het criterium van de waarschijnlijkheid dat Six heeft aangelegd, er eerst en vooral toe geleid heeft dat het klassieke verhaal ontdaan is van alles wat in de ogen van de zeventiende-eeuwse toeschouwers tegen het geloofwaardige indruist. De ramsvacht ontpopt zich zodoende tot een goudschat, de drakenwagen blijkt ineens een hoog boven de grond aangebracht balkon en van een kwaadaardige tovenaars ontwikkelt Medea zich tot iemand die eigenlijk alleen wat meer geverseerd is in de plantkunde dan de meeste andere mensen. Dat het daarbij geen toeval is dat zij op die manier een duidelijk minder negatieve indruk maakt op het toeschouwerspubliek, niet langer meer als een helse toverkol louter afschuw oproept, zal in het volgende hoofdstuk blijken.

III. Karaktertekening en gedragsethiek

In het vorige hoofdstuk bleek reeds dat Six eigenzinnig met zijn klassieke stof is omgesprongen. Datzelfde kan vastgesteld worden, wanneer men de wijze waarop de belangrijkste *dramatis personae* getypeerd zijn, nader onder de loep neemt. Vooral met zijn *Medea* voert Six een persoonlijkheid ten tonele die op een duidelijk andere wijze gekarakteriseerd is dan de *Medea*-figuur, zoals die bekend is uit de klassieke mythologie of uit eerdere literaire werken waarin haar levensgeschiedenis behandeld wordt. De Nederlandse dichter is zich daar ook zelf terdege van bewust geweest. Zo stelt hij in zijn voorrede dat het hem in zijn drama met name ook om een oorspronkelijke, geheel eigen uitwerking van *Medea* te doen was. Anders dan veel van zijn voorgangers wil hij de dochter van Aëtes niet uitsluitend negatief, door-en-door zwart voorstellen, maar als een vrouw die eerst en vooral veel onrecht wordt aangedaan: ‘hier is 't oogmerk d'ontrowheit hatelijk en *Medea* lijdende te maken; want [...] [zij] en had [...] aan Jason geensins verdient, verlaten, van haar kind berooft, en weggejaagt te werden’ (r. 25-29). *Medea* dus als een onrechtvaardig lijdende persoon, die in eerste instantie geen afkeer moet inboezemen, maar misschien wel op een zeker medeleven zou mogen rekenen.

Dat dit naar de maatstaven van de zeventiende eeuw een hoogst ongebruikelijke karakterisering is, mag wel blijken uit een tweetal getuigenissen uit de zestiger jaren. Zo vraagt Jan Vos in de voorrede bij zijn *Medea* (1667) vrijwel uitsluitend aandacht voor de boze trekken van de titelheldin, die hij met de volgende, weinig genuanceerde woorden introduceert (r. 10-14): ‘Zy staat gereedt om, tot barstens toe vol spijt, dol van gramschap, en overheet van weederwraak, haar kinderen van haar waagen, die van vuurbraakende draaken deur de lucht wordt getrokken, op d'aarde te smijten, om het brein en bloedt in het aengezicht van Jazon, de vaader, te doen spatten.’ Onomwonden afwijzend tegenover *Medea* staat ook Cornelis de Beveren, de edituur van Jakob Kemps *Medea, off wraek van verlaete min*, een vertaling van Seneca's gelijknamige drama die in 1665 postuum het licht zag. De Beveren slaagt er op generlei wijze in zijn afgrijzen voor de Colchische prinses te verhullen wanneer hij haar in een lofdicht op de prestaties van Kemp als volgt toespreekt:

Kolrijdster! Heiloos wijf! Waer woedt dit woeden heenen?
Is in u 't moeder-hert, ontaerde Moer, verdweenen!
Wat dolheit voert u aen,
Dat ghy Uw in een Badt van eigen bloedt wilt ba'en!

Tegen deze achtergrond kunnen Six literaire ambities met zijn originele karakterisering van *Medea* dus niet ontzegd worden. In het mythologische verhaal worden haar vrijwel uitsluitend negatieve karaktertrekken toegedicht. Die zal de jonge dichter alle op de een of andere manier moeten omzeilen om Jasons eerste bruid in de ogen van het publiek aanvaardbaar te maken als een personage dat een bepaalde mate van sympathie verdient. In dat licht - het kwam zoëven reeds aan de orde - heeft Six *Medea* bijvoorbeeld niét als tovenaars getekend, maar als iemand die de geheimen van de plantenwereld kent als geen ander. Evenzo heeft hij de misdaden, die zij volgens de mythologische overlevering willens en wetens begaan heeft, sterk afgezwakt. In de conceptie van Six is *Medea* bijvoorbeeld niet meer in

eigen persoon verantwoordelijk voor de dood van haar broer Apsyrtus. Zij was het niet die de jongeman in stukken gehakt heeft om haar

achtervolgers op te houden met zijn in het water uitgestrooide ledematen. Neen, bij Six blijkt Apsyrtus het slachtoffer te zijn geworden van de gevechtshandelingen in Colchis zonder dat duidelijk wordt wie er zijn dood nu eigenlijk op het geweten heeft. In neutrale termen heet het zodoende (v. 44-45): ‘Absyrt haar broêr, die zich vergeefs hier tegen stelt, / Beneden tusschen Stad en haven, wierd doorstoten.’ Ook stelt Six Medea niet voor als de moordnares van Pelias, zoals in het klassieke verhaal, maar doet hij het voorkomen dat zij er als heelmeeester en kruidendokter helaas niet in geslaagd is de koning van Iolcus van zijn zware ziekte te genezen. Het is een voorstelling van zaken die ook haar belangrijkste tegenspeler, Jason, als de juiste erkent. (zie v. 61-62)

Op deze manier creëert Six een beeld van Medea dat - in ieder geval tot op het moment dat ze zich tegen de nieuwe bruid van Jason keert! - overwegend positief is. Belangeloos heeft zij de man geholpen op wie ze verliefd geworden is. Ze is met de Griekse koningszoon weggetrokken toen haar vader zich tegen hem keerde en is hem op zijn lange tocht terug naar zijn vaderland overal gevolgd. Onderweg heeft zij Jason het jawoord gegeven en hem een dochtertje geschonken. Aangekomen in Griekenland stond ze hem bij tegen Pelias en opnieuw blijkt ze bereid met hem te vluchten wanneer Acastus zich tegen hen keert. En dan, in het verre Corinthe aanbeland, is het Jason die haar verraadt en haar voor de schatrijke koningsdochter Creüsa verlaat. Had hij - zoals hij ook openlijk toegeeft (zie v. 39-40) - van de kant van Medea alleen maar goeds ondervonden, zij nu wordt van zijn kant met een niets ontziend opportunistische en een stuitende huichelarij geconfronteerd.

Zo zijn de omstandigheden die er uiteindelijk toe leiden dat Medea zich van Creüsa en haar vader ontdoet, om vervolgens haar dochtertje Eriope eigenhandig om het leven te brengen. Met het onbevleete blazoën van de titelheldin is het nu snel gedaan, want stuk voor stuk gaat het hier om misdaden die slechts in de scherpste bewoordingen veroordeeld kunnen worden. Niettemin probeert Six ook in de zojuist geschetste situatie nog enig begrip voor Medea te kweken. Niemand zal zich verbazen over het feit dat zij zich tegen Jason verzet, want het leed dat hij haar aandoet heeft zij inderdaad niet verdiend. Veeleer speelt de vraag hoe Medea zover kan komen, dat ze met Creüsa niet alleen haar rivale uit de weg ruimt, maar er zelfs niet voor terugschrikt haar eigen kind de dood aan te zeggen. Six komt op dit punt met een psychologische verklaring die in de zeventiende-eeuwse zielkunde verankerd is en die erin bestaat, dat Medea onvoldoende weerstand weet te bieden tegen de heftige emoties die het verraad van Jason bij haar oproepen. Daardoor staat het onderscheid tussen goed en kwaad haar niet meer helder voor ogen en komt ze tot daden die weliswaar verwerpelijk zijn, maar die haar paradoxaal genoeg maar ten dele aangerekend kunnen worden. Medea handelt zagezegd in wanhoop en haar gedragingen worden door louter vertwijfeling ingegeven.

1. De emotionele ontwikkelingsgang van Medea

Om dat te laten zien is het zinvol de emotionele ontwikkelingsgang van Medea vanaf haar eerste optreden nauwgezet te volgen. Dat kan het best aan de hand van een drietal dialogen die ze in respectievelijk het eerste, het tweede en het vierde bedrijf voert. Het gaat om confronterende gesprekken waarin ze twee keer tegenover Jason

komt te staan, en één keer tegenover Creon. Deze twee hebben haar niets goeds te melden en zo komt het dat Medea in feitelijk drie stadia de controle over haar gevoelens verliest en tenslotte aan het einde van het vierde en in het vijfde bedrijf

haar gruwelijke daden ten uitvoer brengt. In het openingsbedrijf roept Medea Jason ter verantwoording. Ze heeft kort daarvoor ervaren dat hij haar wil verlaten en is vol verwijten tegenover haar trouweloze echtgenoot. Niettemin probeert ze te redden wat er nog te redden valt en stelt Jason voor samen met haar uit Corinthe te vluchten. (zie v. 153) Hij wenst daar echter niet op in te gaan en maakt op ronduit harteloze wijze een subiet einde aan hun onderhoud.

Medea blijft alleen achter. Zij worstelt tegelijkertijd met gevoelens van verdriet en woede, verdriet over het onrecht dat haar ten deel is gevallen en woede jegens degenen die haar dat aangedaan hebben. In het treurige besef dat ze alles kwijt geraakt is (v. 204-205: ‘mijn vaderland, mijn man, / Mijn broeder, vaders gunst, mijn maagdelijke eere / Is weg’) overweegt ze de mogelijkheid het recht in eigen hand te nemen en zich in persona op Jason te wreken. Eigenlijk is er weinig dat haar daarvan kan weerhouden, want alleen gelaten in een onbekend land heeft zij niets meer te verliezen (v. 200-204):

Wat howd my, dat ik zelfs my zelven niet verhoor?
 En zelfs mijn wil volbreng? en of 't niet wow gelukken;
 Wat groter ramp als nu? wat kan my zwaarder drukken?
 Wat of ik wagen zow, die niet verliezen kan?

Van concrete vergeldingsplannen is op dit moment nog geen sprake. Medea's haatgevoelens zoeken en vinden vooralsnog een uitweg in de plastische beschrijving van het leed dat ze niet alleen Jason, maar ook Creüsa en Creon toe zou wensen. Hoezeer ze emotioneel uit evenwicht gebracht is, wordt kort daarna nog eens onderstreept door Enioche. Die verhaalt hoe haar voedsterkind in de voorafgaande nacht opgeschrikt werd door de vermeende geest van haar broer, die zijn opwachting had gemaakt toen Medea lag te slapen. Helemaal van haar stuk was de gekwelde prinses hierop naar Enioche gekomen om te vertellen wat Apsyrtus haar tijdens haar angstdroom op dreigende toon allemaal had voorgehouden. Dat Medea juist in haar geestesgesteldheid haar dode broer meent te zien, sluit direct aan bij de inzichten van de zeventiende-eeuwse psychologie. Die leert namelijk dat mensen die zich al te zeer laten voortdrijven op de golven van hun hartstochten, bij uitstek ontvankelijk zijn voor spookverschijningen en beklemmende visioenen.

Aan het begin van het tweede bedrijf blijkt dat het verlangen van Medea Jason voor zijn trouweloosheid te laten boeten, alleen maar sterker is geworden (vgl. v. 330-331). Er wacht haar nu een emotioneel belastende discussie met Creon, die de wettige echtgenote van zijn aanstaande schoonzoon nog maar vierentwintig uur in Corinthe zegt te willen dulden. Bovendien draagt hij Medea op te vertrekken zonder haar dochtertje Eriope. Het valt de Colchische prinses zwaar vooral dat laatste te verkroppen, zoals duidelijk wordt in een lang gesprek dat zij met Euipe en Enioche voert wanneer Creon weer vertrokken is. Nu voert Six de ‘lijdende’ Medea ten tonele en het valt onmiddellijk in het oog dat bij haar de gedachte aan vergelding duidelijk op de achtergrond is geraakt. Daarvoor in de plaats komt een affect dat men in het eerste bedrijf tevergeefs zoekt: doodsverlangen. Medea ziet geen uitweg meer en verwacht alleen nog troost aan gene zijde van het leven (v. 482-487):

Waar kom ik toe? waar werd' ik heen gedreven?
 Hoe ben ik reukeloos dus ver gebracht?
 Ik zie vast om, en vind geen troost gebleven,

Dan 't geen de mensch het allerschriklijkst acht,

Dat is de dood, die ieder een doet beven;
Maar my in dit geval zo zoet toelacht.

Het heeft er alle schijn van dat Medea's doodsverlangen in het directe voornemen resulteert zelfmoord te plegen. Zij spreekt althans met grote stelligheid over haar naderende dood (zie bijvoorbeeld v. 517, v. 538-545) en bezigt formuleringen die actief handelen (zie v. 480-481) lijken te suggereren. In de zeventiende eeuw geldt de ultieme en principieel afgekeurde daad van zelfdoding als het uiterste bewijs van wanhoop. En in wanhoop heeft ook Medea zich verloren. Keer op keer benadrukt ze het uitzichtsloze karakter van haar situatie (v. 475: 'Daar is geen vreez daar gene hoop en is.') en zonder enige illusie, zonder ook maar de geringste bekommernis wacht ze op hetgeen de toekomst aan rampspoed zal brengen (v. 556-557):

Het zy dan wat het zy, 'k wil zien wie dat dit doet;
En treden, onbeschroomt, het onheil te gemoet.

De vroegmoderne Nederlandse toneelliteratuur kent nogal wat personages die een vergelijkbare psychologische ontwikkeling doormaken als Medea. Men hoeft maar te denken aan de titelheldin van Hoofts *Ariadne* (1602) of aan Rodderick, de protagonist van Bredero's *Rodd'rick ende Alphonsus* (1611). Zij weten evenmin weerstand te bieden tegen de emoties die negatieve gebeurtenissen bij hen oproepen en vervallen allengs tot wanhoop. Niet zelden steekt bij dergelijke toneelkarakters de gedachte aan zelfmoord eveneens de kop op en soms ook slaan ze in hun vertwijfeling inderdaad de hand aan zichzelf.

Het laatste gesprek dat een duidelijke uitwerking heeft op de psychische gesteldheid van Medea, vindt - nadat zij in het derde bedrijf niet tonele verschenen is - plaats aan het begin van de vierde toneelhandeling. Zodra bekend geworden is dat Acastus zich gewapenderhand tegen Corinthe gekeerd heeft, wendt Jason zich tot zijn gewezen echtgenote en dringt er bij haar op aan de stad zo snel mogelijk te verlaten. Op die manier hoopt hij de zoon van Pelias ertoe te bewegen zijn belegering op te geven, gezien namelijk het feit dat de vrouw, die hij voor de dood van zijn vader verantwoordelijk acht, inmiddels elders verblijft. Medea ervaart Jasons appel als een laatste vernedering, de finale afwijzing van haar persoon. Vanaf dit moment heeft de 'lijdende' Medea afgedaan en wordt Six' titelheldin nog slechts door één gedachte in beslag genomen: hoe namelijk zich metterdaad te wreken op haar overspelige echtgenoot. Het blote verlangen naar wraak, zoals dat in een eerder stadium reeds bij de afgewezen vrouw signaleerd kon worden, wordt zodoende omgezet in concrete daden die de direct betrokkenen fataal zullen worden. Medea laat er geen twijfel over bestaan dat de feitelijke vergelding van haar leed de enige handelingsmogelijkheid is die zij nog in overweging wenst te nemen (v. 928-929): 'Ik lief u in mijn hert, ik kus uw bleke kaak, / Ik ben u dienaars, ô, aangename Wraak!'

Langzaam maar zeker neemt nu het wraakplan van Medea vaste vorm aan. Niet alleen blijkt dat ze het op Creüsa gemunt heeft, ook neemt zij de beslissing haar dochtertje aan haar wraak op te offeren (v. 905-908):

Hy mint het kind; 't is goet, 't is goet;
'k Heb noch een open dan gevonden
Waar langs heen dat ik werken moet;
Ik zie meer plaats om hem te wonden.

Het is opvallend dat Medea eigenlijk niet meer met haar geweten in debat gaat. De vraag of zij haar gruwelijke strafpleging moreel wel kan verantwoorden, is voor haar klaarblijkelijk niet langer actueel (v. 895): ‘De wraak stel alle maat ter zijden.’ Slechts één keer kent zij een moment van twijfel (v. 910-911): ‘Waar blijf ik als ik dit bedrijve? / Waar of ik evenwel toch blijve?’ Het blijkt echter om een buitengewoon kortstondige aarzeling te gaan. Van een werkelijke innerlijke strijd, van een zorgvuldige weging van goed en kwaad is geen sprake. Integendeel, alsof het om een militaire operatie gaat is Medea vanaf nu uitsluitend nog geïnteresseerd in de logistiek van haar wraak. Eén voor één zet ze de noodzakelijke stappen: ze laat het kistje met de vergiftigde handschoenen brengen, ze ontbiedt Eriope en ze stuurt het kind met het ‘zoenoffer’ naar Creüsa.

De zeventiende-eeuwse moraalfilosofie zou de afwezigheid van elke morele consideratie bij Medea verklaren met een beroep op haar gemoedstoestand. Door wanhoop in bezit genomen en in de ban van haar wraakzucht is zij niet langer bij machte om tot een rationele beoordeling van haar daden te komen. Voor haar telt nog slechts de straf die ze aan Jason wil voltrekken, koste wat kost. Om het op een andere manier te zeggen: willoos uitgeleverd aan haar hartstochten is zij eenvoudig niet meer voor rede vatbaar. In die zin ook hebben goed en kwaad voor Medea afgedaan, want alleen nog in de dood verwacht ze troost (v. 896-903):

Waarom verliest mijn wang haar verven?
 Schep moed; want, als men 't wel beziet,
 Al sterf ik ook, wat is het sterven?
 Het is misschien... misschien is 't niet:
 Ten minsten dat ik zal verwerven
 Een end van duldeloos verdriet:
 Ik zie een uitkomst van elenden
 Die niet, dan met de dood, en enden.

De ‘Rücksichtslosigkeit’ van Medea komt ook in het laatste bedrijf onmiskenbaar tot uitdrukking. Wanneer zij op het punt staat Eriope vanaf haar balkon naar beneden te gooien, weigert zij gehoor te schenken aan de tegenwerpingen van Jason, die natuurlijk met het volste recht een beroep doet op de onschuld van het meisje en appelleert aan de liefde die Medea toch altijd voor het kind gekoesterd heeft. Het is evenwel de wraakzucht die het handelen van de verblinde vrouw dicteert en haar het eigenlijke moment van Eriope's ondergang zelfs nog enige tijd doet uitstellen. Op die manier is ze tot haar volle tevredenheid deste langer getuige van Jasons machteloosheid en kan ze zijn leed over de onafwendbare dood van zijn oogappel met een welhaast sadistisch genoeg proeven.

2. Medea: ‘veel eer te beklagen’

Met de figuur van Medea is Six erin geslaagd een naar zeventiende-eeuwse maatstaven psychologisch volstrekt aannemelijk portret te scheppen van een persoonlijkheid die onder aandrang van de hartstochten feitelijk ontoerekeningsvatbaar wordt voor haar daden. Medea raakt de controle over zichzelf in drie stappen kwijt, die in de structuur van het drama

gemarkeerd worden door even zoveel gesprekken die de koningsdochter uit Colchis voert met een tweetal tegenspelers. Beiden zijn haar vijandig gezind en confronteren haar met voortdurend nieuwe onheilstijdingen en steeds weer andere vernederingen. Het begint er in het eerste bedrijf allemaal mee dat Medea onvoldoende weerstand biedt tegen het verdriet en de woede die ze naar aanleiding van de ontrouw van Jason voelt. Daardoor wordt het verlangen zich te wreken allengs sterker. Dan is het in het tweede bedrijf de wanhoop die vat op haar krijgt. Alleen nog in een zelfgekozen dood denkt Medea een uitweg uit haar leed te kunnen vinden. In het vierde bedrijf tenslotte krijgt de wraakzucht haar definitief in zijn greep. Beheerst door de gedachte dat levensgeluk haar voor altijd ontzegd zal blijven, toont Medea zich tot alles bereid. Zo krijgt haar gruwelijke wraakpleging dan ook stap voor stap gestalte: Creon, Creüsa en Eriope zullen er allen aan moeten geloven, en dat om de gehate Jason zo hard mogelijk te treffen. Onder normale omstandigheden zou Medea nooit tot zoveel kwaad in staat geweest zijn, maar emotioneel volledig uit balans gebracht is haar morele bewustzijn de facto uitgeschakeld.

Vanzelfsprekend keurt Six de gruwelijke strafoefening van Medea af. Niettemin voert hij een aantal verzachtende omstandigheden aan die - daar heeft het in ieder geval alle schijn van - moeten verhinderen dat zijn protagoniste louter met afgrijzen bekeken wordt. In dit verband kan op drie verschillende feiten gewezen worden. Ten eerste is daar het steeds weer terugkerende argument dat het verdriet dat Jason haar aangedaan heeft, onrechtvaardig is. Van alle kanten wordt zodoende erkend dat Medea juist van de aanvoerder der Argonauten, die ze op de beslissende momenten met raad en daad terzijde gestaan heeft, beter verdiend had. Opmerkelijk is in de tweede plaats een verschuiving die men kan constateren in de motivatie die Medea er uiteindelijk toe brengt zich op zo wrede wijze op Jason te wreken. Men krijgt namelijk de indruk dat in de loop van het drama haar eigen leed aan betekenis verliest en dat het vooral de dood van haar broer Apsyrtus wordt die ze op haar vroegere echtgenoot wil verhalen. Hij is het ook (v. 1110-1111: 'Verheug u, broeders geest! uw droevig eind eischt zoen; / Heb wat geduld, men zal u haast vernoeging doen.') die ze in het vijfde bedrijf, vlak voordat ze Eriope vermoordt, bij herhaling weer aanspreekt. Op deze manier dient Medea's wraak niet langer uitsluitend haar eigen belang, maar lijkt zij zich te ontwikkelen tot iemand die zich in dienst van anderen opoffert.

Een derde, en misschien wel het opvallendste mitigerende feit treedt aan het licht wanneer men voor een laatste keer Six' versie van het Medea-verhaal vergelijkt met de klassieke voorstelling van zaken. In de conceptie van de Nederlandse dichter pleegt Medea, zoals ze op voorhand eigenlijk al had aangekondigd, na de voltrekking van haar wraak zelfmoord. Dat blijkt niet in overeenstemming met de mythologische overlevering, want die bericht dat Medea uiteindelijk in haar drakenwagen aan Jason ontkomt en een veilig heenkomen vindt bij de Atheense koning Aegeus. Six verwerpt deze afloop in de voorrede die aan *Medea* voorafgaat expliciet, want in zijn ogen is het al te onwaarschijnlijk dat een misdadigster als Medea door een heuse koning tot echtgenote verkozen zou worden. Er is echter nog een andere redenering mogelijk. Kan men namelijk stellen dat Medea in de oorspronkelijke voorstelling van zaken een volledige triomf op Jason behaalt, in het drama van Six wordt zij in feite ook zélf het slachtoffer van haar wraakzucht. Het lijkt geen twijfel dat het de toeschouwer op deze wijze lichter zal vallen een genuanceerde kijk op haar vergrijpen te

ontwikkelen. Zeker, Medea misdoet op een wijze zoals men maar zelden tegenkomt, maar is een heel klein beetje medeleven voor het treurige levenslot van deze hopeloos misleide vrouw toch niet ook op zijn plaats? Six zelf lijkt in ieder geval in deze richting te denken, want in zijn voorrede stelt hij met zoveel woorden dat de

verstoten prinses in haar eindeloos schijnende rampspoed - en dat nadrukkelijk óndanks haar euvelheden - 'veel eer te beklagen is' (r. 29-30).

3. Het gevaar van de hartstochten

Wanneer één ding in het drama van Six duidelijk wordt, is dat het gevaar dat in de hartstochten schuilt. Ze voeren de mens, zoals de wederwaardigheden van Medea duidelijk illustreren, van kwaad tot erger. Heeft men deze vaststelling eenmaal gedaan, dan valt het niet zwaar in *Medea* een expliciete gedragsethiek te ontwaren die zich richt op een juiste omgang met de *passiones*. Dat juist die bij Six in het middelpunt van de belangstelling komen te staan, hoeft geen verbazing te wekken. Eén van de kernthema's van de zeventiende-eeuwse moraalfilosofie is namelijk het functioneren van de hartstochten en de plaats die hen ten opzichte van de rede toekomt. Weliswaar gelden de *passiones* als een vanzelfsprekend facet van de menselijke natuur, maar ze worden met een diep wantrouwen gezien. Keer op keer bepleiten moraalfilosofen zelfbeheersing, waarbij overigens niet zozeer de Stoïcijnse *apatheia*, dat wil zeggen de volledige uitbanning van iedere emotie, maar veeleer de aan de aristotelische ethica ontleende *metriopatheia*, de verregaande matiging van de hartstochten, als ideaal wordt geformuleerd.

Temidden van veel andere toneeldichters vormt Six dus geen uitzondering, wanneer hij in zijn drama de morele risico's thematiseert die samenhangen met ongecontroleerde gemoedsbewegingen. Matiging vormt ook bij hem het parool en met name ook in de koorpartijen stuit men bij herhaling op de gedachtengang dat de rede opspelende hartstochten en loze begeerten in toom zou moeten houden. Zo heet het na het derde bedrijf (v. 754-757):

De Reden, daer men op sou roemen,
Moet swichten als de lust regeert:
Wie snoode lusten van sich weert,
Kan sich eerst recht geluckigh noemen.

Een sleutelbegrip dat Six met betrekking tot de beheersing van de *passiones* bezigt is 'geduld'. Wanneer bijvoorbeeld Enioche Medea, die op het punt staat de controle over zichzelf dreigt te verliezen, tot matiging oproept, doet zij dat met deze woorden (v. 764): 'Bedwing uw overmoed, geduld verwint verdriet.' 'Geduld' kan het best vertaald worden met lijdzaamheid, dat wil zeggen de berustende aanvaarding van alle feiten die de mens op zijn levensweg ontmoet. Deze aanvaarding heeft voor Six onmiskenbaar religieuze dimensies. De wetenschap namelijk te leven in een wereld die door een rechtvaardige godheid geregeerd wordt, eist in feite van de individuele mens dat hij berust, eenvoudig omdat hij ervan uit moet gaan dat alles wat hem overkomt, een diepere bedoeling heeft. Verdriet over de rampen van het verleden of angst voor tegenslag in de toekomst zijn zo gezien maar zeer ten dele gerechtvaardigd. God namelijk waakt over het heil van de mensheid en zal ervoor zorgen dat alles zich uiteindelijk ten goede zal keren. Op die manier ook leest men in de rei die het tweede bedrijf afsluit (v. 570-575):

Wat dat het zy, men moet niet schromen;

Want schromen schaad: best wel gemoed

Den hemel tot zijn schild genomen;
 Noit kan men beter zijn behoed:
 Men kan door alle hinder streven
 Met wel te doen, en vrolijk leven.

Het gaat dus om ‘vrolijk leven’, wat hier zoveel betekent dat men ernaar streeft alle mogelijke lotgevallen in hoopvolle berusting te ondergaan. Dit ‘vrolijk leven’ is in essentie hetzelfde als de ‘ware lust’ en de ‘kommerloze vreucht’ waarover Six in zijn gedicht ‘Muiderberg’ spreekt. (zie hoofdstuk I, p. 4) De door Six voorgestane berusting stoelt op godsvertrouwen en het zekere besef dat de hemel in alle levensfasen bescherming biedt. In de opvatting van de dichter nu is dit religieus gefundeerde ‘geduld’ de beste remedie tegen het woelen der hartstochten.

Beziet men tegen deze achtergrond nog eenmaal Medea, dan valt in het oog dat Six haar niet alleen neerzet als een persoonlijkheid die iedere innerlijke rust ontbeert. Hij typeert haar tevens als iemand die haar vertrouwen in een hogere, beschikkende macht zo goed als verloren heeft. Zodoende ook verwerpt Six' protagoniste de gedachte, dat het bestaan op aarde aan een intrinsieke rechtvaardigheid zou gehoorzamen. Dat treedt onder meer aan de dag in het eerste bedrijf, waar zij zich expressis verbis tegen het godsbeleid keert (v. 175-177):

Gy, die mijn Jason ziet, en zijn' ontrowwigheden,
 O Hemel! dien ik heb zo dikmaals aangebeden,
 Gebeden zonder baat... helaas! bedroge vrouw
 Waar keert gy u? waar zoekt gy troost voor uwe row?
 De Hemel straft geen kwaat.

Op deze plaats is het mogelijk de gedachtengang nog één stap verder te voeren. Het is namelijk legitiem Medea's gemoedsgesteldheid direct in verband te brengen met haar twijfel aan de gerechtigheid van het wereldbestel. Want in uiterste consequentie is het haar gebrek aan godsvertrouwen dat maakt dat Medea al te heftige gevoelens van verdriet en woede toelaat, dat ze zich vervolgens in wanhoop verliest en dat ze tenslotte door wraakzucht gedreven het recht in eigen handen neemt, met alle gevolgen van dien.

4. Jason

Men kan zich niet aan de indruk onttrekken dat het Six in zijn treurspel primair om een genuanceerde tekening van het karakter van Medea te doen is geweest. Andere personages zijn opmerkelijk vlak getypeerd, of juist zodanig, dat ze het beeld meebepalen dat de toeschouwer van de titelheldin krijgt. Het duidelijkst is dat bij Jason. Six heeft hem dermate negatieve karaktertrekken meegegeven, dat men eigenlijk automatisch de kant van Medea kiest, wanneer de man die zij zoveel geholpen heeft zich zonder al teveel scrupules van haar afwendt. Op die manier kweekt Six onmiskenbaar begrip voor Medea, want niemand zal het haar kwalijk kunnen nemen dat zij zich tegen de zelfzuchtige persoonlijkheid keert die haar echtgenoot blijkt te zijn. Jason heeft absoluut geen oor voor de terechte verwijten van Medea en gaat de discussie met haar zoveel mogelijk uit de weg. Tijdens het

eerste gesprek dat hij met haar voert draait hij zich op zeker moment om en laat Medea zonder veel omhaal staan (v. 172): 'Verschoon mijn schielijk

gaan, Princes; ik word verwacht', tekent men slechts uit zijn mond op. Het tweede gesprek dat Medea met Jason voert verloopt voor haar niet minder onbevredigend. Wanneer namelijk haar woorden hem na enige tijd gaan vervelen, onderbreekt hij haar botweg (v. 850) en toont zich alleen nog bereid over de praktische kanten van haar aankomende vertrek te spreken.

Jason vermijdt het debat met Medea niet omdat hij bijvoorbeeld haar gevoelens wil sparen. Het is schijnbaar uit desinteresse dat hij, ondanks de vele ervaringen die zij samen gedeeld hebben, niet met haar van gedachten wil wisselen over de gang van zaken. Was zij zijn steun en toeverlaat in Colchis, nu heeft de dochter van Aeëtes kennelijk voor hem afgedaan. Dat blijkt bijvoorbeeld uit het vertrouwelijke onderhoud dat Jason in het eerste bedrijf met Hercules heeft. Op de vraag van de laatste of Medea niet door verdriet gekweld wordt nu zij aan de kant gezet is, antwoordt hij zonder ook maar een greintje compassie (v. 81-84):

Ik keer my niet aan 't nat geperst uit vrouwwen ogen,
Daar is geen vochtigheid die rasser op kan drogen.
Ook heb ik die niet voor, die licht lafhertig treurt:
Zy blijft al even fier, en trots; wat haar gebeurt.

Over de vraag wat nu precies de drijfveren van Jason zijn kan men weliswaar discussiëren, maar buiten kijf staat dat het weinig nobele motieven zijn die hem ertoe bewogen hebben voor Creüsa te kiezen. In de ogen van Medea is het uitsluitend zijn staatzucht die Jason door zijn huwelijk met de dochter van Creon hoopt te bevredigen (zie v. 506-513). Aan de zijde van Creüsa wachten hem ongekende rijkdommen en na de dood van haar vader zal hij bovendien de heerschappij over Corinthe verwerven. Het is heel wel denkbaar dat Medea het met deze inschatting bij het juiste eind heeft. Wanneer tenminste Jason in het openingsbedrijf Hercules informeert over het op handen zijnde huwelijk, is het eerste wat hij zijn vriend voorhoudt dat hij dankzij de gelukkige verbintenis in de toekomst veel aanzien zal genieten (v. 70): 'Dus word u vriend verhoogt.'

In het eerste toneel van het tweede bedrijf bezweert Jason zelf tegenover Creüsa dat het niets dan liefde is wat hem ertoe gebracht heeft voor haar te kiezen. De begeerte naar een hogere positie heeft voor hem letterlijk geen enkele rol gespeeld: liever nog zou hij met haar als herder in armoede leven dan dat hij haar zou moeten missen (zie v. 282-285). Men kan op dit punt een opmerkelijke discrepantie vaststellen tussen de uitlatingen van Jason tegenover Hercules aan de ene kant en Creüsa aan de andere kant. Opmerkelijk is ook dat hij ten overstaan van Medea zijn liefde voor de dochter van Creon loochent. Zijn voormalige echtgenote wil Jason doen geloven dat hij door Creon gedwongen werd en Creüsa 'tegen dank' (v. 832) heeft moeten trouwen. Daarbij argumenteert hij eveneens dat hij door een nieuw huwelijk zijn dochtertje heeft willen redden, want de koning van Corinthe zou bedreigd hebben ook Eriope te doden wanneer hij zijn jawoord niet aan Creüsa zou geven.

Hoe het ook zij, of Jason nu met Creüsa trouwt uit staatzucht, omdat hij in liefde voor haar ontvlamd is, of omdat hij inderdaad door Creon gedwongen wordt, feit blijft dat de gedachte Medea trouw te blijven geen moment bij hem opkomt. Zo ook - het kwam in het voorgaande reeds even ter sprake - wijst hij haar verzoek resoluut af om samen, zoals ze dat bij eerdere gelegenheden immers ook gedaan hadden, de wijk te nemen en hun heil in de vlucht te zoeken. In het licht van deze feiten kan

men eigenlijk alleen maar oordelen dat Jason door opportunisme gedreven wordt.
Die gedachte wordt nog eens versterkt doordat Jason nergens

blijk geeft van ook maar de geringste morele twijfel. De laakbaarheid van echtbreuk is voor hem duidelijk geen thema waarover hij zich het hoofd wenst te breken. Dat contrasteert scherp met de moraal van huwelijkse trouw die op vele plaatsen in het drama van *Six* opklinkt. Het koor achter het vierde bedrijf propageert bijvoorbeeld een op een eerbare liefde gebaseerde verbintenis tussen man en vrouw als de beste garantie voor een duurzaam levensgeluk (v. 1080-1083):

Maer redelijcke liefde, maer
Een wijse vrouw, een man met eeren,
Sulck een door trouw verbonde paer,
Dat siet men deught met vreught vermeëren.

Uiteindelijk komt zijn overspel Jason duur te staan. Aan het einde van het vijfde bedrijf heeft hij niet alleen de dood van Creüsa en Eriope te betreuren, hij moet tevens vaststellen dat er in Corinthe geen toekomst meer voor hem is (zie v. 1165-1167). Bellerophon, de neef van Creon, zal ongetwijfeld aanspraak op de troon maken en Jason, die zijn machtsaspiraties immers zo nadrukkelijk te kennen had gegeven, zal denkelijk niet langer in de stad geduld worden. Waar hij zijn heil dan wél moet zoeken, weet Jason zelf ook niet, want nergens zal men hem, als de aanstichter van zoveel leed, met open armen verwelkomen (v. 1162-1165): ‘van hoe veelderlei elend / Zal Jason oorzaak zijn de werreld door bekend? / Ik zie afkerigheid met overzijsche blikken / Waarwaarts ik my begeef.’ In diepe treurnis door hem uitgesproken luiden de slotwoorden van het drama dan ook (v. 1181-1183):

Elendige! die zelf ben met my zelf verlegen,
Waar of ik blyven zal? die, zonder zonneschijn,
Zow wenschen noit te zien, en noit gezien te zijn.

Er is op dit punt een interessante parallel tussen Jason en Medea te trekken. Ook de laatste moet op zeker moment tot haar leedwezen vaststellen dat Corinthe haar niets meer te bieden heeft, wat automatisch de vraag opwerpt naar welk land of welke stad ze dan moet gaan. Evenmin als Jason weet Medea een antwoord op deze vraag, zoals ze in haar gesprek met Creon ook openlijk erkent (v. 397-398): ‘Als ik vertrekken zal, ei zeg toch, na wat land? / Na Colchis? Minya? 'k weet niet waar heen te vluchten.’ Wat dus eerder voor Medea gegolden had, geldt aan het einde van het drama ook voor Jason: hij ziet de grond onder de voeten weggeslagen en weet niet meer tot wie hij zich moet wenden. Daarmee voltrekt zich exact wat Medea gehoopt had te bereiken met haar wraakpleging. Zij zou Jason het liefst op een plaats willen zien (v. 859-863):

Daar gy verwenscht het zonnelicht;
En daar gy, met u zelfs verlegen,
Nochtans zo zeer voor 't sterven zwicht;
Dat gy, berooft van vrow en erven,
Elendig en alleen blijft zwerven.

Het mag hier niet onopgemerkt blijven dat deze verzen enkele woordelijke overeenkomsten vertonen met de zoëven aangehaalde klacht van Jason aan het einde van *Medea*. Op die manier

laat Six zien dat Medea er met haar wraak in feite in slaagt Jason datgene aan te doen, wat hij haar ook heeft aangedaan.

5. Overige personages

Bij geen der *dramatis personae* die behalve Jason en Medea het drama van Six bevolken is er sprake van een in meerdere facetten uitgewerkte karaktertekening. Ze zijn allen buitengewoon vlak getypeerd. Creon wordt uitsluitend uitgebeeld als een hardvochtige opponent van Medea, die zich het liefst zo snel mogelijk van de wettige echtgenote van zijn aanstaande schoonzoon wil ontdoen. Of hij Jason werkelijk gedwongen heeft met zijn dochter te trouwen, valt uit de woorden van de koning niet af te leiden. Van Creüsa komt de toeschouwer eigenlijk alleen te weten dat ze veel van Jason houdt. Haar door razernij ingegeven optreden aan het einde van het vierde bedrijf biedt spectaculair toneel, maar zegt niets over haar persoonlijkheid. Enioche en Euipe tonen zich bezorgd om Medea en proberen haar voortdurend tot bedaren te brengen. Zij fungeren vooral als klankbord, zodat de toeschouwers zoveel mogelijk over de gevoelens en de opvattingen van de titelheldin aan de weet komen. Een vergelijkbare functie heeft Hercules, die eigenlijk alleen ten tonele treedt om Jason het verhaal van zijn belevenissen in Colchis te laten doen. De bode en Philippus worden niet als individuen voorgesteld, maar uitsluitend getypeerd in hun professionele activiteiten, dat wil zeggen als soldaat en dienaar. Afgezien van het ‘Och, moeder’ in v. 980 is Eriope tenslotte een zwijgend personage.

Het *flat character* van al deze toneelfiguren onderstreept nog eens dat het in *Medea* doen is om Jason en in het bijzonder natuurlijk om de titelheldin. Heeft Six de laatste buitengewoon subtiel uitgebeeld, bij Jason heeft hij vooral de nadruk gelegd op diens negatieve karaktertrekken. Beiden hebben echter met elkaar gemeen dat de algemene levensles op hen van toepassing is die de rei achter het eerste bedrijf verwoordt. Daar heet het over de fortuin (v. 257-263):

'k Heb menigmaal gedacht,
Of wel 't Geluk mocht wezen
Van 't goddelijk geslacht.
Neen, 't is een domme kracht
Die zotte raad toelacht,
Dat heden wert veracht
Stont gist'ren hoog gerezen.

De wisselvalligheid van het bestaan ondervinden zowel Medea als Jason aan den lijve. Kan de Colchische koningsdochter tenminste nog aan de gedachte wennen dat het met haar geluk spoedig gedaan zal zijn, Jason moet in een enkel moment vaststellen dat hem niet alleen bruid en dochter, maar ook het vooruitzicht op de troon van Corinthe ontnomen wordt.

IV. De aristotelische poëtica

Rond het midden van de zeventiende eeuw is een bescheiden aantal toneeldichters actief dat zich net als Joost van den Vondel (1587-1679) meer en meer op de uitgangspunten richt, zoals die in de *Poëtica* van Aristoteles zijn neergelegd. Behalve bijvoorbeeld Daniël Mostart (ca. 1590-1646), Reyer Anslo (1626-1669) en Joan Dullaert (1630-ca. 1680) mag ook Jan Six tot hen gerekend worden. Deze auteurs schrijven allen hecht gecomponeerde drama's waarin uiterlijk vertoon tot een minimum beperkt blijft. Daarmee nemen ze afstand van een toneelrichting die in de veertiger jaren met name werd voorgestaan door Jan Vos (1610-1667), wiens *Aran en Titus* (1641) dankzij veel spektakel en talrijke gruweltaferelen bij het grote publiek op de nodige bijval mocht rekenen. Vondel heeft zich openlijk tegen het effectbejag van het horroordrama gekeerd en het heeft er alle schijn van dat Six zijn ervaren vakbroeder volgt in diens kritiek. Ook de ambitieuze regentenzoon schrijft namelijk toneel waarin karakterontleding belangrijker is dan grootschalig opgezette vechtschènes, waarin de menselijke psyche meer aandacht krijgt dan bloederige verminkingen en afgehakte ledematen. Deze voorkeur nu voor een 'verinnerlijkt' toneel kan direct in verband gebracht worden met de toneelopvattingen van Aristoteles.

In de Nederlanden genoot diens *Poëtica* gedurende de eerste helft van de zeventiende eeuw slechts bij een beperkt aantal cultuurdragers meer dan globale bekendheid. Op deze plaats moet in eerste instantie een Neolatijnse bron genoemd worden, te weten *De tragoediae constitutione* [Over de structuur van de tragedie] (1611) door Daniel Heinsius (1580-1655), dat een heldere bespreking biedt van de belangrijkste leerstellingen van Aristoteles. De invloed van Heinsius evenwel, hoogleraar in de klassieke filologie aan de universiteit van Leiden, is onder toneeldichters die in het Nederlands schreven lange tijd beperkt gebleven. Er zijn aanwijzingen dat bijvoorbeeld P.C. Hooft (1581-1647) en Samuel Coster (1579-1665) kennis van zijn ideeën genomen hebben, maar Vondel is de eerste van wie het onomstotelijk vaststaat dat hij zich door Heinsius' traktaat heeft laten inspireren. Vondel kon zich overigens ook beroepen op het literatuurwetenschappelijke compendium *Poëticarum institutionum libri tres* [Drie boeken over de regels van de dichtkunst] (1647) van de hand van de Amsterdamse professor Gerardus Joannes Vossius (1577-1649), waarin de opvattingen van de Griekse wijsgeer eveneens goed uit de verf komen. Six nu kan zijn kennis van de aristotelische poëtica opgedaan hebben bij Heinsius of Vossius, maar het is ook zeer wel denkbaar dat hij te rade is gegaan bij Vondel, met wie hij immers een vriendschappelijke band onderhield.

1. De drie eenheden

Het is in het korte bestek van deze inleiding uiteraard niet mogelijk de denkbeelden die Aristoteles in zijn *Poëtica* toelicht, uitputtend te bespreken. Zijn traktaat is daar niet alleen te rijk voor, ook zou men zich dan rekenschap moeten geven van de vraag, hoe latere interpretatoren zijn tekst verstaan hebben. In het navolgende komen daarom enkele min of meer op zichzelf staande punten aan de orde, die evenwel van bijzondere betekenis zijn voor Six' *Medea*. Doorgaans wordt Aristoteles als

toneeltheoreticus in eerste instantie in verband gebracht met de zogenaamde drie eenheden, dat wil zeggen de eenheid van tijd, plaats en handeling. Helemaal terecht is dat trouwens niet, want de eis dat de dramatische handeling niet meer dan

vierentwintig uur mag beslaan, is door zestiende-eeuwse Italiaanse literatuurwetenschappers indirect afgeleid uit het feit dat Aristoteles verlangt dat een tragedie zich op één plaats afspeelt en een logisch opgebouwde plot heeft.

In het voorwerk bij zijn treurspel maakt Six expliciet gewag van de eenheid van plaats en tijd. De gebeurtenissen spelen zich allemaal af op 't Binnenhof van Corinthen', dat wil zeggen op de binnenplaats van Creons burcht. Dit is een publieke ruimte, zodat er niets tegen spreekt dat de verschillende personages elkaar juist daar ontmoeten. Ook kunnen de coulissen zo opgebouwd worden, dat Medea vanaf een wat hoger aangebracht balkon haar dochtertje om het leven brengt. Op deze manier is een decorwisseling tussen de verschillende bedrijven niet nodig en kan men stellen dat er in *Medea* sprake is van een *absolute* eenheid van plaats. Veel zeventiende-eeuwse toneeldichters daarentegen opteren voor een *relatieve* eenheid van plaats. Zij kiezen één hoofdlocatie (bijvoorbeeld een kasteel) en hanteren voor de afzonderlijke scènes meerdere sublocaties (bijvoorbeeld verschillende vertrekken in het bewuste kasteel). Door de eenheid van plaats op deze manier wat op te rekken, wordt het publiek met steeds andere decorstukken weliswaar meer schouwspel geboden, maar Six staat met zijn strikte uitleg onmiskenbaar dicht bij Aristoteles.

Met de onverwachte komst van Hercules begint *Medea* in de ochtenduren van de dag waarop Jason en Creüsa elkaar het jawoord zullen geven. Rekent men enige tijd voor de eigenlijke huwelijksvoltrekking, die tussen tussen het tweede en derde bedrijf achter de coulissen plaatsvindt, dan is het alleszins voorstelbaar, dat het drama na een reeks van dialogen en het verslag van de bode nog in de loop van de middag zijn beslag krijgt. Zodoende beslaat de toneelhandeling duidelijk minder dan vierentwintig uur en is de eenheid van tijd dus gewaarborgd. Six gaat zelfs nog een stap verder en betoogt in het voorwerk dat speeltijd en gespeelde tijd in zijn drama vrijwel gelijk zijn: 'Het Treurspel begint en eindigt omtrent met de tijd daar 't in vertoont werd.' Enigszins misleidend is deze formulering wel, want alles wijst erop dat Six vergeten is de tijd bij te rekenen die voor de huwelijksplechtigheid nodig is.

Het opzetten van de dramatische plot is in de ogen van Aristoteles misschien wel de belangrijkste en tegelijkertijd moeilijkste taak van de toneeldichter. Er dient sprake te zijn van een in alle opzichten doorgevoerde samenhang. Dat wil zoveel zeggen dat afzonderlijke handelingssmomenten noodzakelijk uit elkaar volgen en dat er niet één scène weggenomen kan worden zonder dat er afbreuk gedaan wordt aan de logische opzet van het geheel. Over de eenheid van handeling spreekt Six zich niet uit, maar het valt eenvoudig vast te stellen dat hij in *Medea* de inhoudelijke samenhang gezocht heeft die Aristoteles zo nadrukkelijk voorstaat. Structuurbepalend zijn drie gesprekken die Medea met haar belangrijkste tegenstrevers, Jason en Creon, in respectievelijk het eerste, tweede en vierde bedrijf voert. Deze gesprekken leiden steeds tot heftige emotionele reacties bij Medea, waar Six in zijn drama veel plaats voor inruimt. Na het tweede gesprek met Jason, dat aan het begin van het voorlaatste bedrijf plaatsvindt, neemt de titelheldin het definitieve besluit zich metterdaad op haar ontrouwe echtgenoot te wreken. Vanaf dit moment staat alles in het teken van de noodzakelijke voorbereidingen en de uiteindelijke voltrekking van Medea's wraak.

Enige discussie is mogelijk over het derde bedrijf, waarin Medea geen moment ten tonele verschijnt en dat voor het grootste deel in beslag genomen wordt door het lange bericht over de plotselinge inval van Acastus. Waarschijnlijk kan men hier het best spreken van een *episode*, een nevenintrige, waarvoor Aristoteles in zijn *Poëtica*

met zoveel woorden ruimte openlaat. Een nevenintridge dient evenwel nauw verbonden te zijn met de hoofdintridge. Dat is in

Medea zeker het geval. Niet alleen verhaalt de bode zaken die onmiddellijk samenhangen met de ontwikkelingen in Corinthe. Ook vormt zijn verhaal de directe aanleiding voor Jason om zich in het vierde bedrijf nog eenmaal tot Medea te richten en haar te verzoeken toch vooral snel te vertrekken, nu de dreiging van buitenaf almaar groter wordt.

Bij zijn uiteenzettingen over de opbouw van de plot introduceert Aristoteles twee concepties die men in zijn optiek idealiter in een drama dient aan te treffen: de *peripeteia* en *agnitio*. De eerste term doelt op de plotselinge ommekeer van de situatie in haar tegendeel, met het tweede begrip wordt verwezen naar het moment waarop de protagonist van een drama een juist inzicht verwerft in de omstandigheden waarin hij is komen te verkeren. *Peripeteia* en *agnitio* behoren zo ver mogelijk naar achteren geplaatst te worden, zoals bijvoorbeeld Sophocles dat in zijn *Oedipus rex* [Koning Oedipus] geïllustreerd had. In één enkel moment namelijk wordt de titelheld daar in het vijfde bedrijf in het diepste ongeluk gestort (*peripeteia*), wanneer hij in moet zien (*agnitio*) dat hij door een ongelukkige samenloop van omstandigheden niet alleen zijn vader vermoord heeft, maar ook nog eens vier kinderen bij zijn moeder verwekt heeft.

Het is waarschijnlijk minder opportuun om ook in Six' *Medea* een *peripeteia* en een *agnitio* te onderkennen. Want niet zozeer bij de hoofdfiguur Medea, maar eigenlijk alleen bij het toch secundair te waarderen personage Jason is er sprake van een onmiskenbaar omslagsmoment en het plotselinge besef dat de omstandigheden toch heel anders zijn dan hij tot op dat moment gemeend had. De dag namelijk die voor hem met het verheffende huwelijk zo mooi was begonnen, brengt hem binnen enkele uren het grootst denkbare leed (*peripeteia*), wanneer hij zonder dat hij vooraf met die mogelijkheid had kunnen rekenen, geconfronteerd wordt met de dood van zijn nieuwe echtgenote en de moord op zijn enige kind. Onder invloed van deze feiten komt hij tot het inzicht (*agnitio*) dat de wortel van het kwaad reeds in Colchis gezocht moet worden (v. 1178-1180):

Vervloekt zy d'eerste tijt dat ik om Colchis dacht,
De nacht die d'eerste reis my by Medea bracht,
Die optocht is my leet, en staat my doodlijk tegen.

Op deze manier is het mogelijk de handelingsopbouw van *Medea* te bezien in het perspectief van de 'staetveranderinge' en 'herkennis', om de twee termen te gebruiken die Vondel introduceert in het voorwoord bij zijn *Jeptha* uit 1659 (Vondel-WB, dl. VIII, p. 775). Voorzichtigheid is evenwel geboden, omdat *peripeteia* en *agnitio* in de voorstelling van Aristoteles primair op de hoofdfiguur van een tragedie betrekking moeten hebben.

Six past in *Medea* een middel toe dat speciaal ook in de Franse toneelliteratuur uit de zeventiende eeuw gehanteerd wordt om de samenhang van de dramatische handeling eens te meer te onderstrepen. Net als bijvoorbeeld Pierre Corneille (1606-1684) - wiens *Médée* in het volgende hoofdstuk uitgebreid aan de orde zal komen - ziet hij erop toe dat het podium nimmer leeg is, wanneer de ene scène overgaat in een andere. Dit impliceert dat steeds tenminste één van de personages 'meeverhuist' naar een volgende scène. Het eerste bedrijf is op die manier als volgt opgebouwd: (1) Jason en Hercules; (2) Jason, Medea, Enioche en Euipe; (3) Medea, Enioche en Euipe; en tenslotte (4) Enioche en Euipe. Dit procédé wordt met de

Franse vakterm doorgaans als *liaison des scènes* ('aaneenschakeling der tonelen') aangeduid en beoogt bij de toeschouwers de indruk te wekken, dat zij getuige zijn van een reeks gesprekken of

gebeurtenissen die direct uit elkaar voortvloeien. Twee keer doorbreekt *Six deliaison des scènes* en is het podium korte tijd onbevolkt, te weten in het tweede bedrijf tussen het eerste en tweede toneel, als ook in het vierde bedrijf tussen het negende en het tiende toneel. In beide gevallen echter wordt de overgang van de ene scène naar de andere duidelijk gemarkeerd, doordat de betreffende personages het vertrek of de komst van derden vanuit de verte observeren en daar in de toneeltekst als zodanig kond van doen.

2. De didactische en de emotionele functie

In zijn *Poëtica* definieert Aristoteles (Aristoteles 1986, p. 37) de tragedie als ‘een uitbeelding van een ernstige en volledige handeling die een zekere omvang heeft, in verfraaide taal waarvan iedere soort zich apart voordoet in de onderscheiden delen [van het stuk], door mensen die bezig zijn met handelen en niet door middel van een vertelling, die doordat zij medelijden en angst wekt bij de toeschouwers [deze] bevrijdt van de [hevige] emoties die door het tragische gebeuren zijn opgeroepen.’ Deze omschrijving behandelt achtereenvolgens karakter en structuur van de plot (‘ernstig’ en ‘volledig’), het belang van stilistische variatie, de vanzelfsprekendheid dat personages handelend ten tonele treden en tenslotte het oogmerk dat toneeldichters met hun werk zouden moeten nastreven. Dit laatste aspect zal op deze plaats nader uitgewerkt worden. Geeft men zich namelijk rekenschap van Aristoteles' denkbeelden over het doel van de tragedie en direct in samenhang daarmee zijn ideeën over het karakter van de hoofdpersoon, dan blijken interessante observaties met betrekking tot *Six' Medeamogelijk*.

De klassieke oudheid verschaft zeventiende-eeuwse toneeldichters twee verschillende theorieën over het doel van de tragedie. Aan de ene kant kent Horatius het drama in zijn *Ars Poëtica* een didactische functie toe. In zijn ogen dient de literatuur in het algemeen de zedelijke verheffing en daarom moet ook de dramaturg gedragslessen formuleren en bepaalde levenswijsheden uitdragen. Anders dan Horatius bepleit Aristoteles een emotionele functie. Voor hem dienen de wederwaardigheden van de *dramatis personae* eerst en vooral de gemoederen te beroeren. Daarbij is het zaak de toeschouwers in het bijzonder tot angst of vrees (*fobos*) en medelijden (*eleos*) te bewegen. Deze gevoelens zullen zich overigens niet blijvend manifesteren, want Aristoteles redeneert dat bij een juist gestructureerde dramatische handeling vrees en medelijden uiteindelijk als vanzelf afgezwakt zullen worden. Daardoor gaan de toeschouwers na afloop van een toneelvoorstelling emotioneel gelouterd weer naar huis en verwerven ze een psychische balans die hen zal wapenen tegen de ongemakken van het leven. Deze in de grond van de zaak therapeutische werking betitelt Aristoteles als *katharsis* (‘reiniging’), een concept dat bijna net zoveel verschillende interpretaties kent als dat er onderzoekers van de *Poëtica* zijn.

Aristoteles heeft zich uitputtend bezig gehouden met de vraag wat voor soort *dramatis personae* nu in staat zijn de bewuste combinatie van vrees en medelijden te bewerkstelligen. Hij komt tot de conclusie dat dat eigenlijk alleen voorbehouden is aan een personage dat het midden houdt tussen goed en kwaad, iemand die niet volmaakt deugdzaam is, maar evenmin door en door slecht. Zo iemand is in de ogen

van de Griekse filosoof Oedipus, want als moordenaar van zijn vader en minnaar van zijn moeder komt deze legendarische figuur weliswaar tot gruwelijke vergrijpen, maar hij begaat zijn misdaden in onwetendheid en zonder boos opzet. Omdat de jongeman ver van huis door pleegouders opgevoed is, kan hij namelijk niet weten dat hij op

zeker moment zijn biologische vader voor zich heeft staan, wanneer hij zich op een kruising tegen een agressieve mede-weggebruiker moet verdedigen. Evenmin realiseert Oedipus zich dat hij op zijn moeder verliefd geworden is, wanneer hij het oog heeft laten vallen op een mooie vrouw die hij daarvoor nog nooit gezien meent te hebben. In feite is Oedipus zowel dader als slachtoffer: dader, omdat hij het is die zijn moeder huwt en zijn vader in een tweegevecht om het leven brengt; slachtoffer, omdat hij zijn geweten ongewild met de grootste euvels bezwaart, omdat hij zijn vader verliest en omdat hij niet weet hoe zijn moeder nog in de ogen kan kijken.

Men voelt volgens Aristoteles medelijden met Oedipus, omdat niemand in de schoenen van de onfortuinlijke jongeman wil staan, wanneer hij zich zijn daden op een moment bewust wordt dat er tragischerwijze niets meer aan veranderd kan worden. Tegelijkertijd roepen zijn lotgevalen vrees op, omdat iedereen zal inzien dat hij onder vergelijkbaar ongelukkige omstandigheden ook zelf wel eens tot handelingen zou kunnen komen die niet minder verwerpelijk zijn. Daarom dus biedt voor Aristoteles een in beginsel eerbaar personage dat min of meer bij vergissing tot een euvelsdaad - hier bezigt de filosoof uit Athene het begrip *hamartia* ('misslag') - komt, de beste garantie op het beoogde samengaan van vrees en medelijden. In dit verband komt noch iemand die het kwaad personifieert, noch iemand die de deugd zelve is, in aanmerking. Zo zal de ondergang van de eerste geen medelijden, maar eerder tevredenheid baren, terwijl de vrees zich ooit zelf ongewild tot booswicht te ontpoppen, nimmer tot wasdom zal kunnen komen wanneer men een deugdheld de ene heldendaad na de andere ziet volbrengen.

Zeventiende-eeuwse toneeldichters hebben zich zowel op de didactische functie (Horatius) als ook op de emotionele functie (Aristoteles) van de tragedie bezonnen. Daarbij valt op dat tot globaal 1620 de didactische functie prevaleert, terwijl na dat jaar, wanneer enkele grondgedachten uit de aristotelische poëtica in bredere kring dan kennelijk toch ingang gaan vinden, veeleer een samengaan beoogd wordt van didactische functie en emotionele functie. Dat kan men ook waarnemen in Six' *Medea*. Aan de ene kant komt hij in de voorrede bij zijn treurspel herhaaldelijk te spreken over de sterke gevoelens die Jasons overspel en het onverdiende leed van Medea teweegbrengen. Aan de andere kant voert hij de toneeldichtkunst op als een genre dat tot doel heeft het publiek 'of van 't kwaan af te wenden, of tot deugd te prikkelen.' (r. 6-7) Het gaat dus bij Six in ieder geval óók om onderricht in goed en kwaad en om het doorgeven van moraalfilosofische kennis. In dat verband mag met name gewezen worden op de expliciete gedragsethiek die men in de koorpartijen aantreft en die in het vorige hoofdstuk uitgebreid geanalyseerd is. Daar bleek dat de toeschouwers van *Medea* nogal wat konden opsteken, niet alleen over de juiste omgang met de hartstochten, maar bijvoorbeeld ook over het belang van huwelijks trouw of meer algemeen nog, over de 'condition humaine', die nogal eens bewerkstelligt dat mensen die hoog gerezen zijn plotseling diep vallen.

In het navolgende blijft de didactische functie goeddeels buiten beschouwing en staat vooral het emotioneel effect van *Medea* centraal. Het lijkt geen twijfel dat de titelheldin geacht moet worden de sterkste gevoelens bij het publiek los te woelen. Six past in dat verband een procédé toe dat met name ook door de klassieke rhetorica beschreven is. Die leerde advocaten en openbaar aanklagers dat men affecten oproept juist met behulp van affecten. Wanneer men zich in eigen persoon namelijk

geëmotioneerd toont, slaagt men er doorgaans in zijn gevoelens op een gehoor over te dragen. Zo kan de woede van de aanklager over het gruwelijke karakter van een misdaad bij de juryleden resulteren in woede jegens de verdachte. Evenzo kan het

medelijden dat een advocaat openlijk toont bij de rechters leiden tot vergelijkbare gevoelens van compassie met het slachtoffer van een misdrijf. Emoties genereren zogezegd emoties.

Six is zich dit laatste stellig bewust wanneer hij Medea veelvuldig ten tonele laat komen en haar in heftig geëmotioneerde toestand laat reageren op de dingen die haar overkomen zijn. Het valt in dat verband op dat een verhoudingsgewijze enorm aantal verzen voor haar gereserveerd is. *Medea* telt in het totaal 1183 verzen. Er blijven 1096 verzen over wanneer men de reien niet meetelt; ze interfereren niet in het gebeuren en hebben een overwegend moraliserend-beschouwende functie. Deze 1096 verzen kunnen vervolgens nog teruggebracht worden tot 957 verzen, wanneer men eveneens voorbijgaat aan het bodebericht in het derde bedrijf (v. 602-741), dat in het voorgaande als een naast de hoofdhandeling gedachte *episode* gedefinieerd is. Van deze 957 verzen nu spreekt Medea er ruim 430, dat wil zeggen zo'n 45%, zelf uit. Zij verschaffen een duidelijk beeld van haar verdriet en machteloze woede. Ook de meer dan 120 verzen die Enioche en Euipe samen voor hun rekening nemen mogen in dit kader genoemd worden. De gesprekken van Medea's medestanders gaan namelijk vrijwel uitsluitend over de gemoedstoestand van hun respectievelijke voedsterkind en meesteres. Dat nu impliceert dat in het totaal zo'n 550 verzen (de samengerekende clausen van Medea, Enioche en Euipe), dus bijna 60% (!) van het drama, direct betrekking hebben op de psychische gesteldheid van de titelheldin.

Six past een opmerkelijke literaire vorm toe om Medea op momenten dat zij door de loop der gebeurtenissen heftig aangegrepen wordt, in de gelegenheid te stellen lucht te geven aan haar gevoelens. De jonge dichter heeft zijn licht daartoe stellig in de contemporaine Franse literatuur opgedaan en heeft denkkelijk in het werk van Corneille de zogenaamde *stance* leren kennen. Dit is een bijzondere vorm van de monoloog, die strofisch is opgezet en getypeerd wordt door een metrum dat van de rest van het drama afwijkt. In beginsel hanteert Six in *Medea* - zoals vrijwel alle zeventiende-eeuwse toneeldichters - de alexandrijn, de zesvoetige jambe. Dit is een versregel die alleen al door zijn lengte vaak een wat slepend karakter heeft en in die zin minder geschikt is om acute, heftig opspelende emoties te verwoorden.

Medea bedient zich twee keer van een *stance*, namelijk direct na haar gesprek met Creon (v. 474-558) en na het tweede gesprek met Jason (v. 856-911). Six heeft hier voor respectievelijk een vijfvoetige en een viervoetige jambe gekozen, kortere regels die meer dynamiek vertonen en beter geëigend zijn om opwinding en ontroering tot uitdrukking te brengen. Medea spreekt in beide gevallen op een hoogdravende toon, die op het moderne lezerspubliek onnatuurlijk overkomt, maar die in de zeventiende eeuw buitengewoon geliefd was. Onophoudelijk beklagt de bedrogen prinses zich over de laaghartigheid van Jason en daarbij schreit zij bittere tranen. In dat kader passeren nogal wat pathetische gemeenplaatsen de revue, zoals de oproep die Medea tot Enioche en Euipe richt om haar lichaam, nadat de dood haar uit het leven heeft weggerukt, in haar vaderland bij te zetten (v. 538-545):

Wanneer gy ook met uw godvruchte handen
 (Zo gy 't vermoogt, en zo 'k zo veel ben waard)
 In zuivrend vuur tot assche zult verbranden
 Dit lichaam, of de stukken t'zaam vergaart;
 Zo brengt mijn doodbus aan mijn vaders stranden
 Met 't eerste schip dat derwaarts henen vaart;

En plaatst het, daar geen Grieken oit en komen,
Daar nimmermeer een man en werd vernomen.

Al met al krijgt Medea dus veel ruimte om te getuigen van haar gramschap en droefenis, van haar haat jegens Jason en van de wraakzucht die allengs meer vat op haar krijgt.

3. Een aristotelische heldin

Redeneert men nu langs de lijnen die zojuist zijn uitgezet, dan mag men aannemen dat de heftige gevoelsuitbarstingen van Medea de toeschouwers niet onberoerd zullen laten. Ongetwijfeld speculeert Six ook op een krachtige emotionele betrokkenheid, maar de centrale vraag is wélke emoties hij het liefst bij zijn publiek zou zien. Op deze kwestie kan een uitspraak licht werpen die men aan het einde van het vijfde bedrijf optekent uit de mond van Jasons dienaar Philippus. Hij wordt, nadat Medea zich van haar dochtertje ontdaan heeft, door zijn meester naar haar gestuurd om de ontaarde moeder onverwijd gevangen te nemen. Philippus komt echter terug met het bericht dat Medea zelfmoord gepleegd heeft en schetst met de volgende woorden het tafereel dat hij in haar persoonlijke vertrekken aantrof (v. 1174-1177):

De bleke lip en wang, het naar en stuurs gezicht
Schijnt dat op eenen tijt en schrik, en meêly sticht:
Zy leit gelijk een bloem ter neêr gevelt, als beken
Heb ik gezien het bloed ten blanken borst af leken.

Opvallend genoeg refereert Philippus hier aan *fobos* (cf. ‘schrik’) en *eleos* (cf. ‘meêly’), de beide emoties die Aristoteles idealiter bij zijn publiek ziet ontstaan. Dat Philippus overigens het momentane affect ‘schrik’ opvoert en niet het meer duurzame ‘vrees’, hoeft in een zeventiende-eeuwse context geen verwondering te wekken. Ook Heinsius spreekt in zijn *De tragoediae constitutione* niet van *metus* (vrees) maar van *horror* (schrik), terwijl Vondel in het reeds gememoreerde voorwoord bij zijn *Jeptha* evenzo stelt dat het treurspel ‘medoogen en schrick’ (Vondel-WB, dl. VIII, p. 777) in gang dient te zetten.

Het kan geen toeval zijn dat Philippus, die pas tien regels voor het einde van het drama voor het eerst aan het woord komt, zegt juist door ‘schrik’ en ‘meêly’ getroffen te zijn. Hij is als het ware een objectieve getuige die, wanneer hij de balans opmaakt, moet vaststellen dat hij zowel positieve als negatieve gevoelens voor Medea heeft. Prikkelend is de gedachte dat de toeschouwers in feite net als Philippus buitenstaanders zijn. In dat licht valt er dan ook veel voor te zeggen dat de dienaar van Jason hen niets anders dan de door de auteur verwachte emotionele reactie voorspiegelt, zogezegd de gentendeerde werking van *Medea* in de praktijk illustreert. Dat nu zou betekenen dat Six precies zoals Aristoteles dat voorgeschreven had, bij zijn publiek vrees en medelijden beoogt te evoceren. Er zijn geen tekstargumenten die tegen deze hypothese pleiten. Integendeel, moet men eigenlijk zeggen. Op medelijden wordt onmiskenbaar gespeculeerd wanneer Medea zich keer op keer in haar lijdende rol voegt en als schuldeloos slachtoffer van Jasons opportunisme wordt gepresenteerd. Vrees, zo kan men redeneren, krijgt alle gelegenheid zich te ontwikkelen door de minutieuze wijze waarop Six de psychologische ontwikkeling van zijn titelheldin ontleedt. Wanneer de toeschouwers tot zich door laten dringen

hoe eenvoudig soms mensen, wier gedragingen tot dan toe in principe deugdzaam waren, in een spiraal van verdriet en vertwijfeling, van wraakgevoelens en geweld kunnen geraken, dan zou

bij hun de beangstigende gedachte wel eens post kunnen vatten, dat zij onder extreme omstandigheden misschien wel tot vergelijkbare gruweldaden als Medea in staat zijn.

Tegen de achtergrond van deze overwegingen is het mogelijk het betoog over het aristotelische karakter van het treurspel van Six nog een stap verder te voeren. Daartoe is het zinvol het oor nog eenmaal bij Vondel te luisteren te leggen. In het voorwoord bij zijn *Maria Stuart*, dat in 1646 - twee jaar dus vóór *Medea* - het licht zag, spreekt deze zich voor het eerst nadrukkelijk uit over het karakter van de tragische protagonist, waarbij duidelijk blijkt dat hij zich de denkbeelden heeft eigengemaakt die men op dit punt in de *Poëtica* aantreft. Vondel stelt (Vondel-WB, dl. V, p. 165): ‘De tooneelwetten lijden by Aristoteles naulicks, datmen een personaedje, in alle deelen zoo onnozel, zoo volmaect, de treurrol laet spelen; maer liever zulck eene, die, tusschen deughdelijck en ghebreckelijck, den middelwegh houde, en met eenige schult en gebreken behangen, of door een hevigen hartstogt tot iet gruwzaems vervoert wert.’

Ook Vondel pleit hier voor een protagonist die het midden houdt tussen goed en kwaad. Wel moet gezegd worden dat men een dergelijke held pas in zijn drama's uit de jaren vijftig terugvindt; in *Maria Stuart* figureert nog een hoofdfiguur die uitsluitend door haar deugdzaamheid getypeerd wordt. Het valt op dat Vondel de *hamartia*, de misslag die essentieel is voor de aristotelische held, in de voorgaande zinsnede als ‘schuld’ definieert. Er is geen sprake van een vergissing, zoals bij Oedipus, die de ware identiteit van zijn tegenspelers nu eenmaal niet kent, maar van een iemand direct in eigen persoon aan te rekenen zedelijke fout. In de ogen van de dichtervorst liggen aan die fout dan wel bepaalde tekortkomingen in het karakter (‘gebreken’) ten grondslag, dan wel is er sprake van een daad die men onder aandrang van onbedwingbare emoties (‘door een hevigen hartstogt’) begaat. Een als aristotelische protagonist te duiden persoonlijkheid is voor Vondel bijvoorbeeld dus iemand die zich uitgeleverd ziet aan destructieve *passiones* en daardoor - zonder dat hij zijn gemoed tot op dat moment met grote zonden belast heeft - als in een vlaag van verstandverbijstering tot handelingen komt, die op algemene veroordeling stuiten.

De stap naar Six' *Medea* is in deze context geen al te grote. Het lijkt alleszins legitiem de titelheldin van dit drama als een aristotelische figuur op te vatten, en wel in de zin zoals Vondels opmerking in het voorwoord bij *Maria Stuart* dat mogelijk maakt. Voordat de treurige gebeurtenissen in Corinthe een aanvang nemen, mag Medea als een in beginsel deugdzame persoon beschouwd worden. Grote misdaden kunnen haar niet voor de voeten geworpen worden en de talrijke delicten die de mythologische traditie haar toedicht, heeft Six zorgvuldig weggeretoucheerd. Dan wordt zij geconfronteerd met Jasons verraderlijke gedrag. Emotioneel is zij niet opgewassen tegen de dynamiek van de snel op elkaar volgende tegenslagen. Stap voor stap verliest ze de controle over zichzelf, om tenslotte een vergelding voor haar leed te zoeken die - dat valt niet te ontkennen - buiten alle proporties is. Maar op het moment van de tenuitvoerlegging van haar straf is Medea au fond verminderd toerekeningsvatbaar, want haar handelen staat geheel in het teken van wraakgevoelens waarover ze de zeggenschap definitief verloren heeft. Om het met Vondel te zeggen: op dit moment kan haar handelen uiteindelijk alleen op ‘een hevigen hartstogt’ teruggevoerd worden.

Zo gezien is Medea net als Oedipus tegelijkertijd dader en slachtoffer: dader, omdat niemand kan ontkennen dat de dood van Creüsa, Creon en Eriope uitsluitend voor haar verantwoording komt; slachtoffer, omdat zij het nu juist niet verdiend had om van de kant van Jason met zoveel treurnis geconfronteerd te worden. Extra dimensies krijgt het slachtofferschap

van Medea bovendien doordat zij enerzijds Eriope aan haar wraak moet opofferen en anderzijds bij de voltrekking van haar wraak ook zelf het leven laat. Met betrekking tot dit laatste gegeven werd in het vorige hoofdstuk reeds opgemerkt dat dientengevolge in het treurspel van Six niet de triomferende Medea figureert die uit de klassieke mythologie bekend is, maar dat een lijdende persoon voor het voetlicht komt die haar onafwendbare verlies in laatste instantie ook zelf moet aanvaarden.

In het zeventiende-eeuwse drama komen niet veel aristotelisch getekende toneelfiguren voor. Afgezien van Vondel zijn er eigenlijk geen toneeldichters die gericht op zoek gaan naar protagonisten die het goede en het kwade in zich verenigen. Wanneer nu de interpretaties in het voorgaande juist zijn, dan moet men opvallenderwijze concluderen dat Six in feite nog vóór Vondel daadwerkelijk een hoofdpersonage op de planken brengt dat gemodelleerd is naar de ‘toneelwetten’ van Aristoteles. Niet alleen zou dat nogmaals de hoge literaire ambities onderstrepen waarvan Six met zijn treurspel blijk geeft, ook wordt de relatieve ‘moderniteit’ van *Medea* erdoor aangetoond. Six breekt namelijk met de succesformule van een spektakelauteur als Jan Vos en kiest tegelijkertijd voor personages wier karakter op ongewoon genuanceerde wijze uitgewerkt worden. Vondels jonge vriend is zagezegd niet in het scherpe contrast tussen goed en kwaad, tussen zwart en wit geïnteresseerd, maar hij zoekt de grijstonen van de moraal.

Dat maar weinig goudeneeuwse auteurs dat laatste doen heeft overigens een simpele verklaring. Veel dichters willen voor alles onderwijzen en opteren in dat verband voor een toneelliteratuur waarin de *dramatis personae* een primair exemplarische functie hebben. Dat impliceert in concreto dat zij ondubbelzinnig goede en kwade karakters ten tonele brengen. Om de toeschouwers nu te laten zien dat de deugd loont en het kwaad schaadt, zien goede personages zich per saldo voor hun integriteit, trouw of opofferingsgezindheid beloond, terwijl kwade personages tenslotte allen de wrange vruchten van hun boosaardigheid smaken. Van een dergelijke ondubbelzinnige ‘poëtische gerechtigheid’ is in het drama van Six geen sprake. Weliswaar kan men zeggen dat Jason gestraft wordt voor zijn laaghartigheid, maar bij Medea is daarvan geen sprake, hoewel zij zich niet - zoals Jason - slechts aan ontrouw, maar aan niets minder dan een drievoudige moord schuldig maakt. Het feit dat zij aan het einde van het vijfde bedrijf ook zelf het leven verliest, kan in ieder geval niet als een straf voor haar vergrijpen uitgelegd worden. Eerder moet men stellen dat Medea zich door haar zelf gekozen dood aan een mogelijke bestraffing onttrekt, zoals ook Jason dat met zoveel woorden stelt (zie v. 1172-1173).

Het is belangrijk op deze plaats in de argumentatie nog eenmaal terug te grijpen op de korte passage die in het voorgaande gewijd was aan Six' opmerkingen over de didactische functie van het drama. Geïnspireerd door de aristotelische poëtica wil hij emotioneren, zoveel staat inmiddels wel vast, maar Six beklemtoont in zijn voorrede dat hij evenzogoed wil beleren. Dat laat zich - als gezegd - met name ook in de koorpartijen vaststellen, waarin goed en kwaad uitgewerkt zijn als in beginsel duidelijk omschreven grootheden die ontegenzeggelijk ook voor Six geldigheid hebben. Bovendien valt uit *Medea* de eenduidige les te destilleren, dat iemand die zich al te zeer aan de hartstochten uitlevert, een heilloze weg wacht. Dat namelijk illustreert zowel het levenslot van Jason als dat van Medea, die veel ellende over zich afroepen door een teveel aan staatzucht dan wel liefde, respectievelijk door een wraakzucht die alle perken te buiten gaat. Het bijzondere nu is dat Six toont dat het

lang niet altijd eenvoudig is uitsluitend op grond van moraalfilosofische criteria te komen tot een omvattend en verantwoord oordeel over het gedrag van mensen.

Natuurlijk kunnen de moorden die Medea begaat alleen maar afgekeurd worden, maar om haar als individu recht te doen is het essentieel dat men zich vooral ook afvraagt, hóe het zover heeft kunnen komen dat ze drie mensen de dood injaagt. Afhankelijk van de wijze waarop men haar gevoelens van verlatenheid en de eigenlijke motivatie van haar wraak waardeert, zijn er in principe twee reacties mogelijk: men beziet haar ofwel in een overwegend negatief licht, of men probeert begrip op te brengen voor haar radeloosheid en geeft ruimte aan positieve gedachten, ongeacht daden die niet minder laakbaar dan schokkend zijn. Naar welke kant de weegschaal doorslaat, is een in hoge mate persoonlijke aangelegenheid. Iedere toeschouwer dient zijn eigen geweten te raadplegen en moet voor zichzelf uitmaken of hij Medea met louter antipathie tegemoet wenst te treden, of dat hij ook na de dood van Eriope nog meent tot op zekere hoogte met haar te mogen sympathiseren.

Heel anders is de situatie in de drama's van Six' collega-dichters, die een wereld presenteren waarin uitsluitend exempla van deugd en ondeugd figureren. Hier worden antipathie en sympathie op voorhand gedicteerd, eenvoudig omdat het boze en het goede in extreme termen gedefinieerd zijn. Men kan slechts gevoelens van antipathie koesteren jegens nietsontziende despoten en barbaarse booswichten, terwijl bijvoorbeeld geloofsmartelaren of onverschrokken helden die het kwaad in de wereld te vuur en te zwaard bestrijden, eigenlijk als vanzelf sympathie ten deel valt. Veel gecompliceerder ligt het bij *dramatis personae* die naar aristotelische maatstaven geconcipieerd zijn. Zij dagen de toeschouwers uit om steeds opnieuw in eigen persoon tot morele afwegingen te komen en op die manier sympathie en antipathie zelfstandig toe te kennen. Een karakter als Medea maakt daarbij duidelijk dat goed en kwaad niet automatisch parallel lopen met sympathie en antipathie. In feite stelt Six zijn toeschouwers voor de taak zélf een standpunt te bepalen, waarbij hij het waarschijnlijk belangrijker acht, dat zij de nuance zoeken dan dat zij conclusies forceren die alleen in uitersten gedacht zijn.

Recapituleert men het voorgaande dan moet nogmaals benadrukt worden dat Six met zijn *Medea* 'verinnerlijkt' drama te bieden heeft. Afgezien van de als zodanig ten tonele gebrachte moord op Eriope is er geen sprake van uiterlijk spektakel of bloederig in scène gezette horrortaferele. Daarvoor in de plaats staat de karakterontleding van de titelheldin centraal, die speciaal tegen de achtergrond van Aristoteles' denkbeelden over de tragische protagonist bezien moet worden. Medea verenigt positieve en negatieve eigenschappen in zich en het is aan de toeschouwers haar respectievelijke karakterdeugden en tekortkomingen zorgvuldig te wegen.

V. Literaire voorgangers

In zijn Voorreden kiest Six voor een duidelijk eigen positie ten opzichte van de vele auteurs die zich vóór hem met de Medea-stof bezig gehouden hebben. Hij benadrukt de oorspronkelijkheid van zijn drama en zegt met een bewust nieuwe versie van het verhaal te willen komen (r. 19-20): ‘om geen verwarmde spijs op te dissen, zijn hier de gedachten van anderen met voordacht gemijd’. In hoofdstuk III is er in dit verband reeds op gewezen dat met name de ‘positief’ uitgewerkte karaktertekening van Medea ongewoon mag heten. Niettemin zijn er twee Medea-drama's die onmiskenbaar invloed op Six' *Medea* uitgeoefend hebben, te weten Seneca's *Medea* (ca. 50 n. Chr.) en de *Médée* (1635) van Corneille. Op het treurspel van de Latijnse dichter gaat Six in zijn Voorreden kort in. De tragedie van Corneille noemt hij opmerkelijk genoeg niet, terwijl ook aan dit werk het nodige ontleend blijkt, niet alleen bepaalde inhoudelijke aspecten, maar ook enkele structurele bijzonderheden. Voordat evenwel deze ontleningen besproken kunnen worden, vraagt hier eerst het drama van Lucius Annaeus Seneca (4 v. Chr. - 65 n. Chr.) om aandacht.

1. Het debat tussen Medea en Creon

Six zet zich in de Voorreden nadrukkelijk af tegen zijn klassieke voorganger, die Medea voor zijn gevoel veel te negatief heeft voorgesteld. Seneca's Medea-figuur kwalificeert hij als ‘hatelijk’ (r. 24), wat misschien het best als ‘hatenswaardig’ vertaald kan worden. Deze omschrijving is in de kern juist, want de Romeinse Medea wordt van het begin af aan gekarakteriseerd als een persoonlijkheid wier handelen in het teken van een geperverteerd kwaad staat. Zij onderhoudt bijvoorbeeld direct contact met de goden van de onderwereld, die haar tovermiddelen met een gruwelijke uitwerking ter beschikking gesteld hebben. Meteen al in de openingsmonoloog van het drama wordt Medea beheerst door wraakgevoelens en toont zij zich bereid opnieuw haar toevlucht te nemen tot laakbare daden, ditmaal niet om Jason te hulp te komen, maar om hem wreed te straffen voor zijn ontrouw (v. 42-55):

[...] pelle femineos metus
 et inhospitalem Caucasum mente indue.
 quodcumque vidit Pontus aut Phasis nefas,
 videbit Isthmos. effera, ignota, horrida,
 tremenda caelo pariter ac terris mala
 mens intus agitat: vulnera et caedem et vagum
 funus per artus - levia memoravi nimis:
 haec virgo feci; gravior exurgat dolor:
 maiora iam me scelera post partus decent.
 accingere ira teque in exitium para
 furore toto; paria narrentur tua
 repudia thalamis: quo virum linques modo?
 hoc quo secuta es. rumpe iam segnes moras:
 quae scelere parta est, scelere linquenda est domus.

[Ik moet vrouwelijke angsten van me afwerpen en mijn geest wapenen met de onherbergzaamheid van de Kaukasus. Welke gruweldaden de Pontus en de Phasis ook gezien mogen hebben - de Isthmus zal ze evenzo zien. Mijn geest draagt razende, ongekende, afschuwelijke misdaden in zich, waarvoor hemel en aarde tegelijkertijd sidderen. Wonden en moord en de dood die zich door de ledematen verbreidt - al te lichte daden heb ik in herinnering geroepen, dit alles heb ik als jonge vrouw reeds bestaan. Drukkender manifesteert zich mijn leed. Grotere misdaden passen mij nu ik kinderen geboren heb. Je moet je wapenen met toorn, je moet je voor de ondergang voorzien van alle razernij. Jouw verstoting staat gelijk aan je huwelijk. Hoe zul jij je echtgenoot verlaten? Zoals je hem gevolgd bent. Leg nu je trage talmen af! Het huis dat uit een misdaad is voortgekomen, moet je door een misdaad verlaten.]

Vanzelfsprekend kon deze ‘zwarte’ Medea niet model staan voor Six' zoveel genuanceerder uitgebeelde protagoniste. Niettemin komt er in Seneca's tragedie één scène voor die de volledige instemming van de Amsterdamse dichter heeft kunnen vinden, en wel omdat de titelheldin op de bewuste plaats vooral als slachtoffer wordt neergezet en er ‘groot medelijden t'haarwaarts verwekt’ (Voorreden, r. 24) wordt. Six heeft hier het tweede toneel van het tweede bedrijf van Seneca's *Medea* op het oog, dat het beroemde twistgesprek tussen de titelheldin en Creon brengt. Dit toneel heeft hij daarom - zoals in de Voorreden (vgl. r. 20-21) ook met zoveel woorden gezegd wordt - ten grondslag willen leggen aan de confrontatie die in zijn eigen drama tussen dezelfde twee personages plaatsvindt, eveneens in het tweede toneel van het tweede bedrijf. Six volgt de tekst van Seneca op de voet en in het bijzonder de verzen 332-382 kunnen als een zo goed als letterlijke vertaling van de verzen 179-235 in het Latijnse drama aangemerkt worden. Daarbij blijkt zelfs de structuur van de dialoog nagevolgd te zijn, zoals een enkel voorbeeld mag illustreren. In de tragedie van Seneca richt Medea zich met de verontwaardigde vraag tot Creon, wat nu precies de reden is waarom zij verbannen wordt (v. 191-200):

Medea

Quod crimen aut quae culpa multatur fuga?

Creon

Quae causa pellat, innocens mulier rogat.

Medea

Si iudicas, cognosce; si regnas, iube.

Creon

Aequum atque iniquum regis imperium feras.

Medea

Iniqua numquam regna perpetuo manent.

Creon

I, querere Colchis.

Medea

Redeo, qui avexit, ferat.

Creon

Vox constituto sera decreto venit.

Medea

Qui statuit aliquid parte inaudita altera,
Aequum licet statuerit, haud aequus fuit.

[*Medea*: Welke misdaad, of welke schuld wordt met mijn verbanning bestraft?*Creon*: Welke oorzaak haar verdrijft, dat vraagt een onschuldige vrouw.*Medea*: Wanneer u oordeelt, onderzoek dan; wanneer u heerst, beveel dan.*Creon*: Een rechtvaardig, maar ook een onrechtvaardig koningsbevel moet u ondergaan. *Medea*: Onrechtvaardige koninkrijken hebben nimmer een blijvend karakter. *Creon*: Ga, hou de inwoners van Colchis die klacht voor.*Medea*: Ik keer terug, degene die me daar weggevoerd heeft, moge mij erheen brengen. *Creon*: Jouw woorden komen na een genomen besluit te laat.*Medea*: Wie een oordeel velt zonder de andere partij gehoord te hebben, handelt, zelfs al zou hij een rechtvaardig oordeel vellen, onrechtvaardig.]

Deze woordenwisseling heeft Six woord voor woord in het Nederlands overgezet (v. 340-348):

Medea

'k Wist garen eerst waarom, wat schelmstuk of 't my doet?

Creon

Noch vraagt die goede vrouw; waarom zy vluchten moet.

Medea

Hooft reden, pleegt gy recht; dwingt, wilt gy overheren.

Creon

Of dwang of niet, gy zult hun horen die regeren.

Medea

Noit Rijken zonder recht genoten lange vreê.

Creon

Ga, klaag dat t'huis.

Medea

Ik ga; die my hier bragt, ga meê.

Creon

Uw vonnis is gevelt, dies voegen hier geen worde'.

Medea

Die vonnis velde voor hy bei de zijden hoorde,
Al doet hy recht, noch heeft hy onrecht recht gedaan.

Beziet men het gesprek tussen Creon en Medea met meer zorgvuldigheid, dan blijkt dat er twee redenen zijn voor Six om van zijn brontekst af te wijken. Enerzijds namelijk wanneer Seneca teveel nadruk legt op de donkere kanten van Medea's karakter, anderzijds ook wanneer diens voorstelling van zaken naar de maatstaven van Six als 'onwaarschijnlijk' van de hand gewezen zou moeten worden. Zo legt Seneca - ter illustratie van de eerste reden - Creon harde verwijten tegen Medea in de mond: zij is de wrede moordenaress van Pelias, wiens van ledematen ontdane lichaam deze ontaarde vrouw in een ketel water heeft laten koken (vgl. v. 258-261).

De parallele plaats in het zeventiende-eeuwse drama blijkt heel wat vriendelijker geformuleerd (v. 403): 'Toen door u kruiden laatst zijn [Acastus'] vader kwam om 't leven.' In de tweede plaats is het als gezegd de eis van de waarschijnlijkheid die Six er in voorkomende gevallen toe brengt de tekst van Seneca aan te passen. Dat de Nederlandse dichter groot belang hecht aan de *vraisemblance* kwam in een meer algemeen perspectief reeds aan de orde in hoofdstuk II van deze inleiding.

In dit verband is het bijvoorbeeld veelzeggend dat men bij Six tevergeefs Fortuna zoekt, de godin van het avontuur, die bij Seneca in een handelende rol wordt voorgesteld (v. 219-220):

‘rapida fortuna ac levis / praecepsque regno eripuit, exilio dedit’ (‘De voortjagende Fortuna, wankelmoedig en overhaast, heeft mij uit mijn koninkrijk gerukt en aan de verbanning prijs gegeven.’) Deze zinsnede volgt op Medea's verzuchting dat het haar vroeger toch allemaal beter ging. Ook Six' Medea beklagt haar wederwaardigheden (v. 364-365), maar zij besluit met de veel neutralere zinsnede (v. 365): ‘zo veel vermag de tijd’. Het lijkt geen twijfel dat Six hier de klassieke voorstelling van een meergodendom, die in de zeventiende-eeuwse optiek uiteraard tegen de waarschijnlijkheid indruist, doelbewust uit de weg gaat. Zo ook treft men nergens in *Medea* de meervoudige term ‘goden’ aan en afgezien van Juno, die twee keer kort als beschermvrouwe van het huwelijk figureert (vgl. respectievelijk v. 228 en v. 453), worden geen klassieke goden met naam en toenaam genoemd. In deze context is het bovendien opvallend dat de personages van Six uitsluitend de weinig specifieke begrip ‘hemel’ bezigen, wanneer ze een beroep doen op een hogere, goddelijke macht - men vergelijk bijvoorbeeld ‘de hemel wil het wreken’ (v. 61), ‘indien de Hemel my verhoorde’ (v. 161), of ook ‘O Hemel! dien ik heb zo dikmaals aangebeden, / Gebeden zonder baat’ (v. 174-175).

Terug naar het twistgesprek tussen Medea en Creon. De eis van de waarschijnlijkheid vormt ongetwijfeld ook de achtergrond waartegen men de vrijheid moet bezien die Six zich in zijn vertaling van vers 227 van Seneca's tragedie veroorlooft. De laatste beschrijft daar de Argonauten als directe nakomelingen van de goden (vgl. ‘prolem deum’ - ‘het nakomelingschap der goden’). Deze omschrijving keert opvallenderwijze niet terug in de corresponderende verzen 371-372 van Six' *Medea*: ‘Dat door mijn raad en hulp behouden is in 't leven / De macht van Griekenland, en harer helden roem.’ Op vergelijkbare wijze lijkt Six de stamboom van Medea aan te passen. Naar de mythologische voorstelling is haar vader als zoon van de zonnegod Sol geboren. Hieraan refereert Seneca's titelheldin wanneer zij op haar afkomst pocht met de woorden (v. 209-210): ‘quondam nobili fulsi patre / avoque clarum Sole deduxi genus’ (‘Eens schitterde ik door mijn nobele vader en heb ik met de hulp van Sol, mijn grootvader, mijn volk hierheen gevoerd.’). Als persoon komt de zonnegod niet meer voor in de tekst van Six, die voor een formulering kiest die denkkelijk metaforisch uitgelegd moet worden (v. 356-357): ‘k Was in de wieg Prinses; 'k wierd eertijts hoog geacht, / En blonk gelijk de zon, die ons heeft voortgebracht’. De zon is hier levenbrenger, misschien wel in de eerste plaats vanwege de vruchtbaarheid van Colchis, die het fundament voor de roem van Medea's geslacht gelegd heeft.

2. Andere parallellen

Anders dan men op grond van Six' Voorreden zou kunnen vermoeden, blijven ontlenen aan Seneca's treurspel niet tot de redetwist van Medea en Creon beperkt. Incidenteel stuit men in de zeventiende-eeuwse *Medea* op vertaalde c.q. bewerkte Seneca-fragmenten. Een tweetal voorbeelden mag hier vooralsnog volstaan. In een later stadium zullen bij de bespreking van de onderlinge verhouding tussen respectievelijk Seneca's *Medea*, Corneille's *Médée* en Six' *Medea* nog enkele

aanvullende tekstillustraties de revue passeren. Ten eerste: het koor achter het vierde bedrijf opent bij Six met de volgende strofen (v. 742-749):

Die eerst van landt is afgesteken,
Die eerst de see is ingeseylt,
En eerst de diepten heeft gepeylt,
Dien most het aen geen hart ontbreken.

Hert had hy, die zich dorst verkloeken,
 Zelf in gevaar van zand en klip,
 En al wat niet en is zijn schip,
 Een nieren vyand op te zoeken.

Deze woorden gaan direct terug op de openingsverzen van het koor achter het tweede bedrijf van Seneca's *Medea*. Vergelijk (v. 301-308):

Audax nimium qui freta primus
 rate tam fragili perfida rupit
 Terrasque suas post terga videns
 animam levibus credidit auris,
 dubioque secans aequora cursu
 potuit tenui fidere ligno
 inter vitae mortisque vias
 nimium gracili limite ducto.

[Al te stoutmoedig is degene geweest, die als eerste met een zo kwetsbaar schip de onbetrouwbare zeeën bevoer en zijn leven, terwijl hij zijn land achter zich zag liggen, aan de wisselvallige winden toevertrouwde en het bestond, terwijl hij met een onzekere vaart de golven doorkliefde, zijn vertrouwen te vestigen op een dun stuk hout, waarbij tussen de wegen van het leven en de dood een al te smalle scheidslijn getrokken was.]

Vanaf dit moment evenwel lopen de respectievelijke koorpartijen van Seneca en Six uit elkaar. De eerste grijpt de opmerking over het begin van de zeevaart aan als de opmaat tot een verslag van de Argonautentocht, Six komt met een moreel-didactisch betoog over de noodzaak de hartstochten door de rede te bewingen. Wel kunnen in de verzen 750-753 van Six nog duidelijke reminiscenties aan Seneca's verzen 365-379 onderkend worden.

Een tweede en als gezegd voorlopig laatste voorbeeld. Op het moment dat Seneca's *Medea* doorkrijgt dat Jason boven alles van zijn twee kinderen houdt, vat zij het plan op beiden aan haar wraak op te offeren. Zij spreekt zichzelf moed in met de woorden (v. 549-550): 'Sic natos amat? / bene est, tenetur; vulneri patuit locus.' ('Hij houdt dus van de kinderen? Het is goed, hij is bedwongen. De plaats om hem te verwonden heeft zich geopenbaard.'). Deze passus heeft bij Six een direct equivalent in de volgende verzen (v. 905-908):

Hy mint het kind; 't is goet, 't is goet;
 'k Heb noch een open dan gevonden
 Waar langs heen dat ik werken moet;
 Ik zie meer plaats om hem te wonden.

Niet alleen kan men meer dan eens een onmiskenbare tekstuele verwantschap tussen de drama's van Seneca en Six signaleren. Soms ook laat zich vaststellen dat Six bepaalde motieven van Seneca overneemt, zonder dat hij in dat verband de formuleringen van zijn klassieke vakbroeder imiteert. Het valt bijvoorbeeld in het oog dat zijn *Medea* net als Seneca's titelheldin in een eerste gesprek met Jason in het bijzonder ook aandringt op de mogelijkheid samen uit Corinthe te vluchten (vgl. Seneca, v. 447-448 en Six, v. 153). Opmerkelijk is bovendien dat zowel bij

Seneca als bij Six de argumentatie die Medea uiteindelijk tot de kindermoord voert, allengs van toon verandert. Is het aanvankelijk speciaal de geleden schande waarop zij zich beroept, naarmate het moment van het offer naderbij komt, krijgt zowel bij Seneca als Six het verlangen van Medea de dood van haar broer Apsyrtus te wreken in haar overwegingen een centralere plaats.

Ondanks deze en andere punten van overeenkomst is het belangrijk te wijzen op het ontegenzeggelijk eigen karakter van Six' *Medea*. Hij heeft ongetwijfeld geprofiteerd van Seneca's drama, maar slechts die gegevens verwerkt, die pasten binnen zijn aantoonbaar eigen conceptie van de Medea-thematiek. Op die manier mag zijn tragedie dan ook als een in hoge mate oorspronkelijk werkstuk aangemerkt worden.

3. De relatie Seneca-Corneille-Six

Eenzelfde conclusie laat een vergelijking tussen Six' *Medea* en *Médée* van Pierre Corneille (1606-1684) toe, hoewel ook hier sprake is van een aantal directe ontleningen. Wel is frappant dat de Nederlandse dichter, die in de Voorreden zo openhartig is over de betekenis van Seneca, voor de lezers verzwijgt dat hij zijn oor eveneens bij zijn Franse vakbroeder te luisteren heeft gelegd. Omdat ook in het drama van Corneille meer dan eens de *Medea* van Seneca doorklinkt, is het op deze plaats in eerste instantie van belang de onderlinge relatie tussen het Romeinse, het Franse en het Nederlandse drama te bepalen. In theorie namelijk is het mogelijk dat Six de in het voorgaande beschreven ontleningen aan Seneca in feite aan Corneille te danken heeft. Zo voorziet ook deze laatste dichter in een confrontatie-scène tussen Medea en Creon, die meer dan eens het klassieke drama in herinnering roept. Men hoeft in dat verband slechts de volgende verzen met de in het voorgaande geciteerde verzen 191-192 uit Seneca's *Medea* te vergelijken (v. 382-384):

Médée

De quoi m'accuse-t-on? Quel crime, quelle plainte
Pour mon bannissement vous donne tant d'ardeur?

Créon

Ah! l'innocence même, et la même candeur!

[*Médée*: Waarvan beschuldigt u mij? Welke misdaad, welke klacht wekt in u zo'n ijver om mij te verbannen? *Créon*: Ach! De onschuld zelve, welk een argeloosheid!]

Ofschoon men een aanzienlijk aantal woordelijke overeenkomsten tussen Seneca en Corneille kan traceren, wijst veel erop dat Six zich niet van deze mogelijke Franse tussenbron bediend heeft, maar dat hij wel degelijk direct bij de klassieke tekst te rade is gegaan. Bij Corneille laat zich onder meer een duidelijk tendens tot amplificatie vaststellen, waardoor de afstand tot Seneca aanzienlijk groter is dan bij Six. Waar de Nederlandse dichter de stichomythische structuur van het debat tussen Creon en Medea bijvoorbeeld handhaaft, kiest Corneille er steeds weer voor de uitspraken van

beide antagonisten te verbreden en te variëren. Bij hem verliest hun twistgesprek daardoor aan dynamiek, terwijl men de snelheid van Seneca's dialoogvoering bij Six in onverminderde mate terugvindt. Ook in andere gevallen blijkt dat de Nederlandse

toneelauteur dichter bij Seneca dan bij Corneille staat. Hier zij in de eerste plaats verwezen naar de monoloog van Six' Medea in het eerste bedrijf, die duidelijk verwant is met de alleenspraak van Seneca's protagoniste in - eveneens - het openingsbedrijf. Vol verontwaardiging over het onrecht dat haar is aangedaan, smeekt de Latijnse Medea de goden Creüsa met de dood te bestraffen. Maar Jason moeten zij voorlopig nog sparen, zodat hem bij zijn leven nog alle denkbare kwaad ten deel kan vallen (v. 20-22):

Vivat, per urbes erret ignotas egens
exul, pavens, invisus, incerti laris;
me coniugem optet.

[Hij moge leven. Laat hem door onbekende steden dwalen, gebrek lijdend, verbannen, vrezend, gehaat, zonder veilig heenkomen, moge hij mij als echtgenote wensen.]

Bij Six stuit men op de volgende uitspraak, die direct op het zojuist geciteerde Seneca-fragment teruggaat (v. 193-196):

Doch Jason, dat hy haar niet volg; maar spaar hem vry:
Op dat ik hem, by beurt, ook ongehoorzaam zy;
Dat hem zijn kwelling drijv' op onbekende wegen,
Daar hem een erger volk, als in ons land, bejegen;
Daar hy my mist, en wenscht, en mijne raad ontbeert
Die hem behowden heeft.

Ook Corneille heeft Seneca's Medea-monoloog in het eerste bedrijf van zijn drama verwerkt. De zojuist aangehaalde passage luidt in zijn versie - die de machten van de onderwereld tot de aangesproken instantie maakt - als volgt (v. 219-228):

Et si vous ne voulez mal servir mon courroux,
Quelque chose de pis pour mon perfide époux:
Qu'il coure vagabond de province en province,
Qu'il fasse lâchement la cour à chaque prince;
Banni de tous côtés, sans bien et sans appui,
Accablé de frayeur, de misère, d'ennui,
Qu'à ses plus grands malheurs aucun ne compatisse;
Qu'il ait regret à moi pour son dernier supplice;
Et que mon souvenir jusque dans le tombeau
Attache à son esprit un éternel bourreau.

[Wanneer u mijn gramschap niet slecht wilt dienen, doe mijn trouweloze echtgenoot dan iets nog ergers aan. Moge hij als zwerver van land tot land dwalen, laat hij zich lafhartig voor iedere vorst op de grond werpen. Uit alle landen verbannen, zonder bezittingen en zonder zekerheid, uitgeleverd aan angst, aan ellende, aan moeilijkheden. Dat niemand medelijden heeft met zijn grootste tegenslagen, moge hij als laatste kwelling een verlangen naar mij ondergaan. Ja, laat tot aan het graf als een eeuwige beul de herinnering aan mij zich aan zijn geest hechten.]

Duidelijk toont zich ook in deze verzen het amplificerende karakter van Corneille's bewerking. Bij Seneca - én bij Six - ontbreken onder meer de knieval van Jason en de fraaie metaforiek in de laatste regels, die de herinnering aan Medea tot de beul maakt die haar trouweloze eega tot aan de dag van zijn dood zal achtervolgen. Het is alleszins legitiem uit deze verschillen af te leiden dat de tekst van Six hier niet op Corneille teruggevoerd moet worden, maar op Seneca.

Een laatste voorbeeld. In het tweede toneel van het derde bedrijf voert Seneca Jason en Medea ten tonele. De verwijten vliegen over en weer, zodat op zeker moment Jason een einde probeert te maken aan het voor hem onaangename gesprek. Hij roept Medea op Corinthe te verlaten zolang dat nog kan (v. 493-495):

Jason

Dum licet abire, profuge teque hinc eripe;
gravis ira regum est semper.

Medea

Hoc suades mihi,
praestas Creusae: paelicem invisam amoves.

[*Jason*: Vlucht, zolang het je nog vrijstaat te gaan en ruk je los van hier! Fel is altijd de toorn van koningen. *Medea*: Dat adviseer jij mij, maar je dient de belangen van Creüsa. De gehate mededingster wens je te verstoten.]

De corresponderende passage bij Corneille vindt men in het - eveneens - tweede toneel van het derde bedrijf. Nog eens treedt de voorliefde van de Franse dichter aan de dag zijn brontekst uit te breiden (v. 841-848):

Jason

Tes discours, dont Créon de plus en plus s'offense,
Le forceraient enfin à quelque violence.
Éloigne-toi d'ici tandis qu'il t'est permis:
Les rois ne sont jamais de faibles ennemis.

Médée

A travers tes conseils je vois assez ta ruse;
Ce n'est là m'en donner qu'en faveur de Créuse.
Ton amour, déguisé d'un soin officieux,
D'un objet importun veut délivrer ses yeux.

[*Jason*: Jouw woorden, waaraan Creon steeds meer aanstoot neemt, zouden hem uiteindelijk kunnen dwingen zijn toevlucht tot geweld te nemen. Verwijder je van hier zolang het je nog is toegestaan. Nimmer zijn koningen zwakke vijanden. *Médée*: Ik zie jouw doortraptheid maar al te goed door je adviezen heen. Het is slechts ten gunste van Creüsa dat je ze mij geeft. Onder het mom van een oprechte bezorgdheid wil jouw liefde je ogen van een onaangenaam voorwerp bevrijden.]

Deze verzen vinden een tegenhanger in het tweede toneel van het vierde bedrijf van Six' *Medea*. Ditmaal bemerkt men weliswaar dat Six wat vrijer met de tekst van Seneca omgaat, maar ook nu is er geen enkele aanleiding te veronderstellen dat zijn eigenlijke zegsman Corneille is geweest.

Diens aanpassingen van, c.q. aanvullingen op Seneca's formuleringen vindt men in de Nederlandse tekst in ieder geval niet terug. Vergelijk (v. 794-798):

Jason

Dies, zo gy u laat raden,
Wacht geen verandering, noch haal meer ongenaden
Noch onheil op uw hals, dien ik heb vry gesmeekt.

Medea

Lafhertige, geveinsd', en zonder trow: nu spreekt
Toch eens recht uit, en zeg; dat wy u hier vervelen.

Wenst men op grond van bovenstaande bewijsplaatsen een conclusie te formuleren met betrekking tot de onderlinge relatie tussen Seneca's *Medea*, Corneille's *Médée* en Six' *Medea*, dan moet die luiden dat beide zeventiende-eeuwse dichters het klassieke drama zelfstandig verwerkt hebben. De parallelplaatsen die men in het Nederlandse treurspel met de Latijnse tragedie kan onderkennen, zijn in ieder geval niet tot stand gekomen door bemiddeling van Corneille.

4. Corneille's Pollux en Six' Hercules

Wat heeft de Nederlandse toneeldichter dan wel van Corneille overgenomen? In de eerste plaats valt op dat de structuur van het eerste toneel van Six'*Medea* ingegeven is door de eerste scène van de *Médée*. Het Franse drama opent met Jasons begroeting van Pollux, een der Argonauten, die onverwacht naar Corinthe gekomen is (v. 1-6):

Pollux

Que je sens à la fois de surprise et de joie!
Se peut-il qu'en ces lieux enfin je vous revoie,
Que Pollux dans Corinthe ait rencontré Jason?

Jason

Vous n'y pouviez venir en meilleure saison;
Et pour vous rendre encor l'âme plus étonnée,
Préparez-vous à voir mon second hyménée.

[*Pollux*: Welk een verrassing, wat een vreugde gevoel ik op dit moment! Kan het zijn dat ik u uiteindelijk op deze plaats weer terugzie, dat Pollux in Corinthe Jason weer ontmoet heeft? *Jason*: U had op geen beter moment kunnen komen. Ja, een nog grotere verbazing mag zich in uw ziel ontwikkelen, bereidt u er namelijk op voor getuige te zijn van mijn tweede huwelijk!]

Met de komst van Pollux naar Corinthe heeft Corneille een slimme zet gedaan, want omdat Jasons vriend niets weet van de recente ontwikkelingen in Corinthe, spreekt het vanzelf dat hij op de hoogte gebracht wordt van de stand van zaken. Op die manier wordt het publiek op een bij uitstek waarschijnlijke wijze geïnformeerd over de

uitgangssituatie van de dramatische handeling. Corneille hoeft bijvoorbeeld niet terug te grijpen op de zogenaamde expositieve openingsmonoloog, die men bij veel van zijn voorgangers aantreft. Het gaat in dat geval om een

alleenspraak waarin een der protagonisten de voorgeschiedenis uit de doeken doet en het conflict introduceert dat zich op korte termijn zal aandienen. Een dergelijke monoloog druist voor Corneille stellig tegen de regels van *devraisemblance* in, want geen weldenkend mens zal zonder dat daar een directe aanleiding toe bestaat zichzelf toespreken en dingen onder woorden brengen die voor hem eigenlijk niets nieuws behelzen. Zo bezien is daarom de plotselinge entree van Pollux een gelukkige vondst.

Bij Six nu is Pollux tot Hercules geworden, de beroemde Griekse held die eveneens aan de Argonautentocht deelgenomen heeft. Ook hij verschijnt geheel onverwachts in Corinthe, zoals men uit de eerste verzen van *Medea* op kan maken (v. 1-7):

Jason

O, welkom! waardste vriend! wat goedertiere reyen
Der sterren, komen hier mijn Hercules geleyen?
Gy kwaamt ter goeder uur nu tot Corinthen aan.
Op wat plaats hebt gy eerst van mijn geluk verstaan?

Hercules

O, Jason! wat geluk? 'k heb nergens van vernomen;
Maar ben daar even zo de haven ingekomen,
Om door deez' Owde Stad te trekken landwaard in.

Woordelijke overeenkomsten met de openingsverzen van Corneille's *Médée* zoekt men hier tevergeefs, maar de functie van Hercules is dezelfde als die van Pollux: hij is eerst en vooral klankbord om de gebeurtenissen in het verleden meteen al in het eerste toneel aan de orde te kunnen stellen. Het valt verder in het oog dat Pollux en Hercules op vergelijkbare wijze reageren op de verhalen van Jason. In eerste instantie redeneren bijvoorbeeld beiden dat Medea wel dood moet zijn, nu de trouwplannen van Jason en Creüsa zich schijnbaar in een zo vergevorderd stadium bevinden: (*Médée*, v. 7) 'Quoi! Médée est donc morte, ami?'; (*Medea*, v. 78) 'Zo leeft zy noch?' Ook oordelen zowel Pollux als Hercules dat Jason zich ondankbaar betoont ten opzichte van de hulp die Medea hem steeds weer geboden heeft en zij waarschuwen voor haar wraak. In de woorden van Pollux heet het (v. 146-148):

C'est montrer pour Médée un peu d'ingratitude;
Ce qu'elle a fait pour vous est mal récompensé.
Il faut craindre après tout son courage offensé.

[Dat betekent Medea maar bitter weinig dankbaarheid te betuigen, wat zij voor u gedaan heeft wordt slecht beloond. Na dat alles dient haar gekrenkte trots gevreesd te worden.]

In hoge mate vergelijkbaar is de waarschuwing van Hercules, die zich vooral verontrust toont over het toekomstige verzet van Medea, die - naar de woorden van Jason althans - vooralsnog geen krimp gegeven heeft (v. 85-88):

Zy dient te meer ontsien; want opgekropte toren
Is dies te heviger, wanneer die zich laat horen:
Gelijk de lucht, als hem een kopre buis besluit,

En vast benawd, noch breekt op 't lest te feller uit.

Na zijn optreden in het openingstoneel van *Médée* treedt Pollux nog eenmaal op de voorgrond, wanneer hij namelijk Creüsa uit de handen van Aegeus bevrijdt. Deze speelt in het drama van Corneille een actieve rol en dingt net als Jason naar de hand van de dochter van Creon. Wanneer op zeker moment duidelijk wordt dat de oude koning van Athene geen schijn van kans maakt tegen de jeugdige Jason, besluit hij Creüsa te schaken. Het eigenlijke moment van de schaking toont Corneille niet, maar uit de mond van Medea's dienaar Nerina verneemt het publiek in het vierde bedrijf achteraf hoe Aegeus van de gelegenheid gebruik maakt, wanneer zijn begeerde bruid slechts vergezeld door enkele bedienden 'sur les bords de la mer' (v. 1010) van de stilte geniet. Laaghartig laat hij Creüsa gevangen nemen en enige tijd ziet het er slecht uit voor de geheel uit het lood geslagen jonge vrouw. Dan echter komt Pollux in het gezelschap van Jason en hij bevrijdt de prinses op het allerlaatste moment, waarbij het op het strand tot een heftige strijd met de talrijke manschappen van Aegeus komt. Ook deze strijd wordt in *Médée* niet als zodanig ten tonele gebracht, maar in het daarop volgende toneel kort beschreven door Pollux (vgl. v. 1065-1076).

Dit voorval heeft in Six' *Medea* een directe pendant in het gevecht dat het bodebericht in het derde bedrijf tot onderwerp heeft. Plaats van handeling is ook hier het strand voor Corinthe (vgl. v. 637-638) en de held van het moment is Hercules. Net als Pollux in Corneille's drama treedt hij na de begroetingsscène in de het eerste bedrijf nog maar één keer op de voorgrond, overigens niet in eigen persoon, maar in het uitgebreide verslag van de bode. Een verschil is er wel, want keert zich Pollux tegen Aegeus, Hercules bindt de strijd aan met de legermacht van Acastus, die naar Corinthe gekomen is om de uitlevering van Jason en Medea te eisen. Evenzo moet men vaststellen dat de wapenfeiten van Pollux maar weinig aandacht krijgen in vergelijking tot de minutieuze beschrijving van Hercules' heldendaden door de bode in het Nederlandse drama. Anderzijds lijdt het geen twijfel dat Six zich voor het bodebericht over het wapengekletter voor Corinthe wel degelijk op Corneille georiënteerd heeft. In feite wordt een opmerkelijk handelingsmoment uit *Médée* verder uitgewerkt en net als in dit drama als relaas achteraf weergegeven. Dat er daarbij van een enigszins andere inhoudelijk uitrichting sprake is, verandert daaraan niets: Corneille's Pollux staat model voor Six' Hercules en het is deze figuur, die niet alleen de opzet van het openingstoneel van *Medea* ingeeft, maar tegelijkertijd bepaalt hij de invulling van het gehele derde bedrijf.

Er zijn meer overeenkomsten tussen de Medea-stukken van Corneille en Six. Opnieuw echter moet men concluderen dat er geen directe woordelijke ontleningen voorkomen. Opvallend is evenwel dat niet alleen bij Six, maar ook bij Corneille de figuur van Creüsa, die in Seneca's *Medea* niet op de planken komt, tot de *dramatis personae* behoort. In samenhang daarmee laat zich zowel bij Corneille als ook bij Six vaststellen, dat het motief van Jasons liefde voor de dochter van Creon een veel belangrijkere plaats inneemt dan in het klassieke drama. Waar Seneca nauwelijks te spreken komt over de gevoelens van Jason voor Creüsa, laat Corneille de Argonautenleider zijn liefde voor de prinses van Corinthe bij herhaling onder woorden brengen. Datzelfde kan men in het drama van Six observeren. In verschillende scènes mogen Jason en Cresa hun gemoed in elkaars bijzijn blootleggen, onder meer ook

in het eerste toneel van het tweede bedrijf, waar ze elkaar over en weer van de oprechtheid van hun gevoelens proberen te overtuigen.

Op basis van het voorgaande kan men de conclusie trekken dat Six niet alleen ten opzichte van Seneca, maar ook ten opzichte van Corneille een in de eerste plaats als onafhankelijk te kwalificeren positie inneemt. Weliswaar heeft hij ook met werk van de Franse dichter zijn voordeel gedaan, maar hij is zijn eigen ontwerp trouw gebleven. Dat geldt in het bijzonder ook voor de psychologische uitwerking van Medea, die bij Corneille duidelijk negatiever getekend is dan bij Six. Daarbij stuit men bij de laatste niet eenmaal op woordelijke ontleningen uit het Franse drama. Misschien dient Six in de letterlijke zin des woords dan ook wel in het gelijk gesteld te worden, wanneer hij beweert - zoals in het voorgaande besproken is - dat hij met uitsluiting van Seneca 'de gedachten van anderen met voordacht gemijd' (r. 19-20) heeft.

VI. Overlevering, opvoering en waardering

Six' *Medea* is in drie edities uit achtereenvolgens 1648, 1679 en 1680 overgeleverd. In geen van deze drukken wordt de naam van de auteur op het titelblad vermeld:

1. *Medea. Trevrspel.* t'Amsterdam: By *Abraham de Wees*, en *Jacob Lescaille*, Boeckverkoopers op den Middeldam, in't jaer 1648. (Rijksprentenkabinet Amsterdam, signatuur B. inv. 88 K.)

Titelpagina van de eerste druk van Jan Six' *Medea*, 1648.

2. *Medea. Treurspel.* Tweede druk. Te Amsterdam: By *Jacob Lescailje*, Boekverkoper op den Middeldam, naast de Vischmarkt, 1679. (Universiteitsbibliotheek Amsterdam, signatuur UBA 694 f 96)

Titelpagina van de tweede druk van Jan Six' *Medea*, 1679.

3. *Medea. Treurspel.* Tweede druk. Te Amsterdam: By *Jacob Lescailje*, Boekverkoper op den Middeldam, naast de Vischmarkt, 1680. (Universiteitsbibliotheek Amsterdam, signatuur UBA Port.-Ton. 91:21)

Titelpagina van de 'tweede druk' van Jan Six' *Medea*, 1680, en titeluitgave van de druk 1679.

Het zetsel van de onder 2 en 3 genoemde edities - beide als 'tweede druk' opgevoerd - is gelijk, zodat de als derde genoemde editie waarschijnlijk als een zogenaamde titeluitgave van de tweede editie gekenmerkt moet worden. Het gaat hier om een verkoopstrategie die in het zeventiende-eeuwse boekbedrijf niet ongebruikelijk was: nog voorradig zijnde boekexemplaren worden van een nieuw, actueel titelblad voorzien om de afzetmogelijkheden te vergroten. Afgezien van een groot aantal orthografische en stilistische verbeteringen is de tweede druk vrijwel identiek aan de eerste druk. De belangrijkste verandering schuilt in de toevoeging van het eerste toneel van het derde bedrijf. De 'zang' en de hernieuwde liefdesverklaringen van Jason en Creüsa ontbreken namelijk in de eerste druk.

In de Collectie Six - het huisarchief van de familie Six te Amsterdam - wordt onder signatuur bibl./kluis 00215 een exemplaar van de *Medea*-uitgave van 1648 bewaard dat naar alle waarschijnlijkheid aan de tweede druk van de toneeltekst ten grondslag gelegen heeft. In de marges treft men een niet gering aantal varianten aan die te oordelen naar het handschrift van Jan Six zelf stammen. Deze varianten zijn vrijwel zonder uitzondering in de tweede druk overgenomen en tonen aan dat de nauw samenhangende edities 1679 en 1680 beide aangemerkt mogen worden als een zogenaamde *ultima manus editio*, een laatste druk die nog door de auteur zelf gecorrigeerd en geautoriseerd is.

Omdat aan deze uitgave de tweede druk ten grondslag ligt (zie hoofdstuk VII) zullen op deze plaats twee langere fragmenten uit de eerste druk weergegeven worden om een indruk te geven van de uiterlijke verschillen tussen beide redacties. In de

editie 1648 wordt Jasons relaas over de voorgeschiedenis in het eerste bedrijf als volgt weergegeven:

- [11] Toen Pelias mijn Oom, Vorst van 't Thessalisch landt,
My, Opperst van de Vloot, nae 't goudtrijck Colchis sandt,
Om 't goedt te eyschen van Neef Phryxus daer gebleven,
Ghy weet, men mompelden; den een, dorst van sich geven:
- [15] Dat gelt die groote Schat, de gulde Vliesen, was 't;
Op vrybuyt gaet dat uyt, Aë[t]aes Slot stae vast:

- Door dien men wist dat daer d'inwoonders veel vergaederen
 In ramme vachten, 't goudt afdrijvend' uyt de aederen
 Van Corax, Caucasus, Marpesie; in de stroom
- [20] Van Phasis, dien het boordt als met een gulde soom,
 't Welck op een slot, vergaert, bewaert wierd: maer een ander,
 Die wist dat Oom my vreesd' en haete, ruym soo schrande,
 Geloofde, dat men slechts door sulcke middel socht
 Te helpen my van kant op dese swaere tocht:
- [25] Hoe of de meeningen hier van by andre waeren,
 Ick ben, alleen door eer geprickelt, heen gevaeren,
 Die nacht en dach, 't sy dat ick waect', of dat ick sliep,
 My moedighde met hoop, en derwaerts heenen riep:
 Doch was door dese tocht mijn ondergang beschoren,
- [30] (Gelijck ick wel geloof) ick ging oock licht verloren;
 Ten waer de Dochter van Aëet' op my ontstack,
 Toen ick van 't Grieksche goet aldaer dien Koninck sprack:
 Want soo hy my mijn eysch, wy hem de vreed' ontseyden,
 Heeft sy bestaen met list ons in het Slot te leyden:
- [35] 'k Beloofden haer eerst trouw, en met haer wegh te vliên;
 Voor 't outer van Diaen: toen heeft sy ons versien
 Met salf die brandt verhoedt, met pijlen die niet wonden
 Of dooden daetelijck, en diergelijcke vonden;
 Ghy hielpt ons trouwelijck, Medea! ick bekendt;
- [40] En, sonder uwe hulp, wy waeren aen ons endt.
 Men vont in 't Slot veel schats, oock vont men daer soldaten;
 De Slotvoogt Draeck wou ons dien buyt soo licht niet laten:
 Doch op dees vreemde wijs gewaepent hield ick 't veldt:
 Absyrt haer broeder, die vergeefs te weer sich stelt
- [45] Beneden tusschen Stadt en haeven, wierdt doorstooten:
 Daer wierdt een baere see van bloedt in see vergooten:
 In 't kort; wy sijn voldaan, vergolden nae begeert
 Met den gewonnen schat, nae 't Vaederlandt gekeert:
 Maer toen ick daer quam was mijn moeder overleede,
- [50] Mijn vaeder AEson kranck; Medea (dien ick meede
 Gebraght hadt, die heel kloeck der kruyden kracht verstonst,
 En wist geneeskunst, die men maer alleenlijck vont
 By 't Konincklijck geslacht van Colchis) heeft mijn vaeder,
 Door drancken stoovingen en openen van aeder,
- [45] Als weder jong gemaect, soo kloeck en wel te pas.

In de eerste plaats valt op dat voor de tweede druk de spelling van de in 1679 meer dan dertig jaar oude eerste druk ingrijpend is gemoderniseerd. Zo werd bijvoorbeeld 'nae' [v. 11] veranderd in 'na' (v. 11), 'Vliesen' [v. 15] werd 'Vliezen' (v. 15) en voor 'vrybuyt' [v. 16] kwam 'vrybuit' (v. 16) in de plaats. Een enkele keer ziet men dat Six de woordkeuze aanpast, bijvoorbeeld omdat hij voor duidelijkere formuleringen lijkt te opteren: 'goedt' [v. 13] wordt zo 'erfgoed' (v. 13), 'goet' [v. 32] wordt 'gowd' (v. 32) en 'die vergeefs te weer sich stelt' [v. 44] wordt 'die zich vergeefs hier tegen stelt' (v. 44). Ook in de woordvolgorde kunnen soms kleine

veranderingen vastgesteld worden, men vergelijkke [v. 23-24], [v. 25], [v. 34] of [v. 41] met de corresponderende verzen uit de tweede druk. Voor het overige zijn de veranderingen gering, zoals eveneens uit een tweede voorbeeld-passus, een fragment uit het bodebericht in het derde bedrijf, opgemaakt kan worden:

- [612] Veel is 'er door de nacht bedeckt en onbekent,
 Veel is 'er daer ick niet geweest en ben omtrent;
 Maer oock, indien men sou verhaelen alle deelen
- [615] Van desen swaeren strijdt, gewis het sou verveelen;
 Derhalven 't wightighst, en 't voornaemst van dese saeck
 Sal best geraeden sijn dat ick alleenlijck raeck.
 Op gist'ren als de son sijn straelen wech ging trecken,
 En dat de duysternis het aerdtrijck quam bedecken,
- [620] Soo datmen, tusschen nacht en tusschen sonneschijn,
 Mocht twijfflen, wat het meer, of nacht of dagh mocht sijn,
 Doet sich in 't oosten op getal van groote seylen,
 Getal van schepen die de see met riemen deylen;
 De grootsheydt van 't gesicht vermaeckten elck van ver;
- [625] Gelijck by avondtstondt Arcturus grootse ster
 Rijst aengenaem voor 't oogh van die niet sijn ervaeren,
 En niet en weten hoe hy werckt in lucht en baeren
 Dat hier de blixem brandt, en daer de donder slaet;
 Soo fel niet als hy rijst dan als hy onder gaet.
- [630] Soo mede was ons 't werck van dese vloot verholen:
 Tot dat hy, wien op 't strandt de vierbaeck is bevolen,
 Eerst meent te sien, dan siet, uyt dees en die gally
 Aenkomen voetvolck, en uyt and're ruytery;
 Keert schielijck nae de stadt, verwitticht den Gebieder:
- [635] Daer rucktmen voort by een, daer waepent sich een ieder;
 Men treet gelijckerhandt voort nae den vyandt toe;
 Wy vonden op het strandt veel volck alreets, en hoe
 Noch andere van 't schip aen landt te komen trachten;
 Ons Veldtheer vraeght hun; wat sy sochten, wat sy braghten;
- [640] Maer krijght geen antwoordt, of een antwoordt sonder sin;
 Dies sonder woorden meer vlieght voort ten vyandt in;
 En swaeyt den dapp'ren kling, die doet hem spoedig doorgaen,
 De sijne volgen hem, vermaent door 't moedigh voorgaen;
 Soo dat in korten tijt de vyandt, dus verrast,
- [645] En minder in getal, en hevigh aengetast,
 De vlucht kiest voor 't gevecht, voor 't land het schip en baeren;
 Gantsch van een and're sin dan sy te voren waeren.

De wijzigingen die de corresponderende verzen uit de tweede druk te zien geven, zijn vergelijkbaar met de aanpassingen ten opzichte van de zojuist besproken passus uit het eerste bedrijf. Opvallend is hier verder dat het ontkenningsspartikel 'en' in achtereenvolgens [v. 613] en [v. 627] geschrapt is, waardoor in beide gevallen een enkelvoudige negatie, zoals die in de late zeventiende eeuw gangbaar was, ontstaat. Daarbij mist men in de tweede druk de 'ruytery'

[v. 633], mogelijk omdat Six het bij nader inzien minder waarschijnlijk acht dat bereden manschappen uit in het water drijvende galeien tevoorschijn treden. Opmerkelijk is tenslotte dat de metrisch niet sterke regel [v. 638] ingrijpend gewijzigd is. In dat verband moge er ter afsluiting van deze stilistische vergelijking van beide *Medea*-drukken op gewezen worden dat juist ook op het gebied van het metrum wel vaker verbeteringen zijn toegepast. Drie voorbeelden kunnen dat nader illustreren: (1.) 'met beer en wolven te huylen' is geworden 'met beer en wolven naar te huilen' (v. 126); (2.) 'Men sal versorrigen met vlijt' is geworden 'Men zal verzorgen met veel vlijts' (v. 724); en (3.) 'Die hem gevollight ben, verlaet' is geworden 'Die hem gevolgt ben, my verlaat' (v. 883).

1. De titelillustratie van Rembrandt

Rembrandts titelillustratie bij de eerste druk van Jan Six' *Medea*, 1648.

Wat de uiterlijke presentatie betreft is het verschil tussen de eerste en de tweede druk van *Medea* aanzienlijk. De uitgaven 1679 en 1680 zijn sober vormgegeven, eenvoudig als de meeste andere toneeldrukken uit de zeventiende eeuw. De uitgave 1648 daarentegen kan bij uitstek als een luxe-editie aangemerkt worden. De tekst is op ruim bemeten pagina's afgedrukt, met brede marges aan alle kanten. Voor de eerste druk heeft bovendien Rembrandt (1606-1669) een titelprent vervaardigd, die ervoor gezorgd heeft dat Six' drama juist ook onder kunsthistorici altijd op een zekere belangstelling heeft mogen rekenen. Afgebeeld is het huwelijk van Jason en Creusa. In een overwelfde ruimte ziet men beiden knielen voor een altaar met brandende offergaven, terwijl ze elkaar de rechterhand geven en trouw beloven. Een priester leidt de ceremonie en achter hem troont onder een baldakijn een beeld van Juno, de beschermster van het huwelijk, die aan een pauw, haar vaste attriboot, te herkennen is. Onder de vele aanwezigen bevindt zich ook Creon. Hij draagt een brede tulband en houdt een scepter, teken van zijn koninklijke waardigheid, in de handen. Op de voorgrond, half in het duister, staat als een stille getuige Medea. Haar ene hand rust dreigend op de dolk, waarmee zij zich aan het eind van het drama van het leven zal beroven. Mogelijk heeft zij in haar andere hand - het is niet goed te zien - het kistje met de speciaal geprepareerde handschoenen. Onder de prent staan de volgende verzen:

Creus' en Iason hier elckandren Trouw beloven:
 Medea Iasons vrouw, onwaardighlijck verschoven,
 Werdt opgehitst van spijt, de wraecksucht voert haer aen.
 Helaes! Ontrouwigheydt, wat komt ghij dier te staen!

Het is alleszins voorstelbaar dat Rembrandt zich met zijn titelprent op een inscenering van Six' drama in de Amsterdamse stadsschouwburg gebaseerd heeft. Enerzijds doet de kleding denken aan de kostuums die op het zeventiende-eeuwse toneelpodium gangbaar waren, anderzijds lijken de weggeschoven gordijnen aan weerszijden van de voorstelling te refereren aan het voordoek in een theater. Er zijn echter twee feiten die de veronderstelling dat Rembrandt een feitelijk opvoeringsmoment in gedachte

gehad heeft ernstig compliceren. Ten eerste vertoont de architectuur op de prent geen enkele verwantschap met het interieur van het Amsterdamse theater. De verschillen zijn van een dermate structurele aard, dat ze evenmin kunnen worden teruggevoerd op een in vergetelheid geraakt decoratief. In de tweede plaats moet worden opgemerkt - en dat

is misschien nog wel problematischer - dat in de tekst van Six de voltrekking van het huwelijk van Jason en Creüsa niet als zodanig voorkomt. Aan het begin van het tweede bedrijf ziet Medea de trouwstoet voorbij trekken, terwijl bij aanvang van het derde bedrijf Jason en Creüsa gehuwd weer voor het voetlicht treden.

In het verleden zijn oplossingen voorgesteld die het mogelijk maken Rembrandts prent ondanks deze twee factoren tóch als een direct uitvloeisel van een toneelvoorstelling in de Amsterdamse schouwburg te beschouwen. In de eerste plaats is erop gewezen dat de vroegmoderne theaterikonografie slechts bij uitzondering een waarlijk objectieve weergave nastreeft van de toneelhandeling zoals die feitelijk op het podium gebracht is. In die zin kunnen zeventiende-eeuwse afbeeldingen van toneelscènes zeker niet als het equivalent van moderne theaterfoto's gezien worden. Nogal eens namelijk 'verdoezelen' kunstenaars de specifieke context van de schouwburg. Zo bestaat er een groot aantal schilderijen van de ontmoeting tussen Granida en Daifilo, de beide hoofdfiguren van het pastorale drama *Granida* (1605) door P.C. Hooft (1581-1647). Geen van deze schilderijen evenwel roept automatisch een theateropvoering in herinnering, omdat Granida en Daifilo steeds in de vrije natuur afgebeeld worden, aan een idyllisch beekje of in de schaduwrijke omgeving van bosschages. Het is verdedigbaar dat zich iets dergelijks op de Medea-prent van Rembrandt voordoet. Net als zijn vakbroeders kiest namelijk Rembrandt voor een 'realistische' setting van de toneelscène. Het zijn niet de eigenlijke decorstukken die hij toont, maar men ziet een architectuur die in de ogen van de kunstenaar geacht dient te worden een geloofwaardige indruk te bieden van het klassieke paleis van Corinthe.

Maar het tweede probleem - Six' *Medea* bevat geen met de titelprent corresponderende scène - wordt door deze redenering niet weggenomen. Tegen deze achtergrond nu is de mogelijkheid geopperd dat Rembrandt zich door een *tableau vivant* heeft laten inspireren. Deze werden in de zeventiende-eeuwse toneelpraktijk meer dan eens ingevoegd om sleutelmomenten in de dramatische handeling extra te benadrukken. Veelal ging het om openbare plechtigheden of bloederige gruweldaden, die op een andere wijze met onvoldoende overtuigingskracht ten tonele gevoerd konden worden. Gedurende enkele minuten formeerden dan de desbetreffende personages een statisch ensemble, dat als in een 'levend schilderij' een bepaalde gebeurtenis uitbeelde. Daarbij werden doorgaans enkele verzen voorgedragen die de precieze strekking van de vertoning nog eens nader uit de doeken moesten doen. Een *tableau vivant* van het huwelijk tussen Jason en Creüsa is goed denkbaar tussen het tweede en derde bedrijf van Six' drama. Als directe aanleiding voor de verdere verwickelingen vervult hun trouwbelofte een centrale functie in het handelingsverloop, terwijl het ceremonieel met de nodige pracht en praal zeker een boeiend schouwspel kan bieden. Zo bezien kan dan toch een directe relatie tussen drama en titelprent verondersteld worden: Rembrandt namelijk zou een vertoning weergeven, die tijdens de opvoering tussen het tweede en derde bedrijf geplaatst was en mogelijk ook aangekondigd werd met het vierregelige gedichtje dat onder de prent staat afgedrukt.

2. Opvoering en waardering

Over de opvoeringen van Six' *Medea* in de zeventiende eeuw weten we niet veel. Het is slechts bekend dat het drama in de laatste drie maanden van 1647 vijf keer ten tonele is gebracht in de Amsterdamse schouwburg - te oordelen naar de binnengekomen entreegelden overigens met

niet meer dan middelmatig succes. Over de opvoeringspraktijk komen we iets meer aan de weet dankzij twee exemplaren van de *Medea*-tekst in de Collectie Six. Het ene, een uitgave uit 1648 met het signatuur bibl./kluis 00214 bevat een inlegvel met een beschrijving van een mogelijke privé-opvoering in 1667. De tekst is in een negentiende-eeuwse hand opgesteld en gaat terug op Six' *Pandora en Schepenverslag*, een soort dagboek dat de Amsterdamse patriciër gedurende een groot deel van zijn leven heeft bijgehouden. De tekst luidt als volgt: 'Den 28 Februarij [1667] - 's Middachs wiert Medea voor de Heere gespeelt; daar wy waren apart an een tapijtte tafel, met kaarsen, stoven, spelboek; rontom ook de gront getapisseert.'

Speciale interesse verdienen verder de regieaanwijzingen die in het handschrift van naar alle waarschijnlijkheid Jan Six zelf zijn neergeschreven in het zoëven beschreven *Medea*-exemplaar, dat aan de basis van de tweede druk gestaan heeft. (signatuur: bibl./kluis 00215). Daar leest men in het voorwerk, direct na de samenvatting van de inhoud:

Jason moet het gulde vlies aan een blaw lint [zoals een ridderorde, een erepenning] hebben, niet aan vuurijzers [een munt met de afbeelding van een vuurslag, het symbool van de ridderorde van het Gulden Vlies]. Hercules met een leeuwenhuid en knots. Medea met een zon onder haar linker borst geborduurt. De rey volgt zingende. Het koffertje moet aan Medea gebracht worden eer haar kind weder uitkomt, datse aanspreekt op een knie. Medea doorsteekt het niet. Philippus spreekt op de gallerij van Medeas vertrek.

Hoe het drama van Six door zijn tijdgenoten gewaardeerd werd, valt niet te achterhalen. Het kan slechts vastgesteld worden dat Six' *Medea* in de literatuurwetenschappelijke handboeken van meet af aan opmerkelijk positief is beoordeeld. Zo leest men in Worps *De invloed van Seneca's treurspelen op ons toneel* (1892) bijvoorbeeld:

De opzet van zijn treurspel is zeer eenvoudig; de bedrijven bestaan uit een paar tooneelen, gevolgd door een reizang, en de voedster en bode worden niet gemist. Dat alles wijst op navolging van het classieke treurspel. (p. 251-252)

Te Winkel oordeelt in zijn *Ontwikkelingsgang der Nederlandsche Letterkunde* (1922-1927) met betrekking tot Six' *Medea*:

Inderdaad valt hier een fijner kunstgevoel dan bij de meeste tooneeldichters te waardeeren, terwijl het potisch gehalte der goedgebouwde alexandrijnen niet zelden gunstig afsteekt bij het vele middelmatige, dat destijds van het toneel af gezegd werd. (Dl. IV, p. 152)

Uitgesproken positief over de lyrische kwaliteiten van Six is Van Es in de onder hoofdredactie van Baur verschenen *Geschiedenis van de letterkunde der Nederlanden*. Bij *Medea* plaatst hij echter enkele kritische kanttekeningen:

In 1648 publiceerde hij [Jan Six] een treurspel, *Medea*, dat van werkelijkheidszin en enige originaliteit getuigt, in zoverre dat hij deze half-mythologische,

klassieke stof binnen de perken van de menselijke mogelijkheden terugbrengt. Een boeiend spel is het toch niet geworden, evenmin als zijn blijspel *Onschuld* dat in 1654 in de Amsterdamse Schouwburg werd opgevoerd. Meer dan tot dramatische actie neigt Six tot meditatie en filosofische bezonkenheid. (Dl. V [1952], p. 146)

Min of meer recentelijk heeft tenslotte Smits-Veldt zich in *Het Nederlandse renaissance-toneel* (1991) over *Medea* uitgesproken:

Six' stuk was opmerkelijk modern, o.m. door het menselijk, 'waarschijnlijk' karakter van Medea (heel anders dan de waanzinnige tovenaars die zij bij Seneca was) en het feit dat de tijdsduur van de gebeurtenissen overeenkwam met die van de opvoering, in plaats van het theoretisch toegestane etmaal. (p. 106)

In aansluiting bij dit laatste oordeel mogen ook de afsluitende woorden van deze inleiding positief luiden. Met zijn *Medea* heeft Jan Six een drama geschapen dat met het predikaat 'oorspronkelijk' waarschijnlijk het best getypeerd wordt. Met name de karaktertekening van de titelheldin is ambitieus, niet alleen omdat een bij uitstek genuanceerde analyse van haar drijfveren beoogd wordt, maar ook omdat het er alle schijn van heeft dat Six met de figuur van Medea direct aansluiting zoekt bij de aristotelische poëtica.

VII. Verantwoording

Deze uitgave gaat terug op: [Jan Six], *Medea. Treurspel*. Tweede druk. Amsterdam: bij Jacob Lescaije, Boekverkoper op den Middeldam, naast de Vischmarkt, 1679. Gebruikt is het exemplaar dat in de Universiteitsbibliotheek Amsterdam onder signatuur UBA 694 f 96 bewaard wordt. De keuze is op de tweede druk gevallen, omdat deze een scène bevat die in de eerste druk ontbreekt, namelijk het eerste toneel van het derde bedrijf (v. 576-601). Ook de verzen 738-741, die men tevergeefs zoekt in de eerste druk, zijn nieuw. Opmerkelijk is dat enkele strofen uit de reien achter het derde en vierde bedrijf in de tweede druk van *Medea* zijn weggevallen. In voorliggende uitgave zijn de betreffende verzen weliswaar opgenomen, maar cursief gezet, zodat ze typografisch herkenbaar zijn. Het gaat om de verzen 743-746 en 754-757, respectievelijk de verzen 1064-1067 en 1080-1091. Anders dan in de uitgave die aan deze editie ten grondslag ligt, is een versnummering toegevoegd en is er daarnaast (tussen vierkante haken) in een telling van de opeenvolgende tonelen voorzien. Op grond van een lijstje ‘Misstellingen’ dat in de gebruikte broneditie is opgenomen, is enkele malen in de tekst ingegrepen. Het gaat om de volgende plaatsen:

- [v. 576]   Uit het lijstje van personages dat in het eerste toneel van het derde bedrijf opkomt is de Bode geschrapt.
- [v. 602]   Het tweede toneel van het derde bedrijf is als zodanig gemarkeerd door aan te geven dat de Bode zich bij Creon, Jason en Creüsa voegt.
- [v. 764]   ‘How d’overmoed wat neêr’ werd verbeterd tot: ‘Bedwing uw overmoed’.
- [v. 1104]   Uit het lijstje van personages dat aan het tweede toneel van het vijfde bedrijf deelneemt is Creüsa geschrapt.

Verder zijn de volgende evidente drukfouten, mede op grond van een vergelijking met de eerste druk van *Medea*, verbeterd:

- v. 348   ‘onreeht’ is geworden ‘onrecht’
- v. 372   ‘machr’ is geworden ‘macht’
- v. 621   ‘mogt zijn.’ is geworden ‘mogt zijn;’
- v. 958   ‘en’ is geworden ‘noch’

De tekst van Six roept bij eerste lezing geen al te grote vragen op. Wie echter tot in détail wil weten hoe bepaalde gedachten verwoord zijn, zal vast moeten stellen dat de formulering op vele plaatsen onverwacht weerbarstig is. Om die reden is de tekst uitgebreid geannoteerd, zodat ook een lezer die wat minder ervaring met het zeventiende-eeuwse Nederlands heeft, makkelijk vat zal krijgen op Six' treurspel.

VIII. Beredeneerde bibliografie

1. Inleiding

Over Jan Six bestaat relatief weinig literatuur. Over werk en leven vindt men het een en ander in de literatuur-historische handboeken. Het uitgebreidst is nog G.A. van Es in het vijfde deel (1952) van de onder hoofdredactie van F. Baurverschenen *Geschiedenis van de letterkunde der Nederlanden*, p. 146-150. Zie ook: P.A.F. van Veen, *De soeticheydt des buyten-levens, vergheselschap met de boucken. Het hofdicht als tak van een georgische litteratuur*. Utrecht, 1985. Informatie over Jan Six als kunstmecenas treft met onder meer aan in: G. Schwartz, *Rembrandt. Zijn leven, zijn schilderijen*. Maarssen, 1984; en S. Alpers, *De firma Rembrandt: schilder tussen handel en kunst*. Amsterdam, 1989. Zie over de positie van Six in het Amsterdamse cultuurleven eveneens: G. Möller, 'Het album Pandora van Jan Six, een 17e-eeuws poesie-album.' In: *Literatuur* 1 (1984), p. 312-318. Zie over de relatie Six-Vondel-Rembrandt: J.F.M. Sterck, *Oorkonden over Vondel en zijn kring*. Bussum, 1918.

Voor de gedichten van Vondel zij verwezen naar de zogenaamde WB-uitgave: J. v.d. Vondel, *De werken. Volledige en geïllustreerde tekstuitgave*. Bewerkt door J.F.M. Sterck e.a. 10 dln. + register. Amsterdam, 1927-1940. Het 'Danckoffer' vindt men in dl VIII, p. 698-690; het bruiloftsdicht voor Six staat afgedrukt in dl V, p. 852-854. Het citaat uit Six' gedicht 'Landt-leven' is overgenomen uit: *Verscheyde Nederduytsche Gedichten van Grotius, Hooft, Barlaeus, Huygens, Vondel en anderen*. Versamelt door J.V. JS. TVD. B. GP. CLB. Amsterdam, 1651, p. 139. Over Six' *Medea*: J.W.H. Konst, "Tot soo dolle wanhoop, en soo fel tot wraeck gedreven." Jan Six' beeld van Medea.' In: W. Abrahamse e.a. (red.), *Kort Tijt-verdrijf. Opstellen over Nederlands toneel (vanaf ca. 1550) aangeboden aan M.B. Smits-Veldt*. Amsterdam, 1996, p. 185-192. Zie ook: G. van Eemeren & H. Meeus, *Genres in het ernstige renaissancetoneel der Nederlanden 1626-1650*. Leuven, 1988. Van de Nederlandse Medea-drama's uit de zeventiende eeuw bestaat alleen van het stuk van Vos een moderne uitgave: J. Vos, *Toneelwerken. Aran en Titus. Oene. Medea*. Uitgegeven, ingeleid en van aantekeningen voorzien door W.J.C. Buitendijk. Assen, 1975. De beste inleiding tot de zeventiende-eeuwse toneelliteratuur is: M.B. Smits-Veldt, *Het Nederlandse renaissancetoneel*. Utrecht, 1991. Een voortreffelijke ingang tot het culturele leven rond het midden van de zeventiende eeuw biedt: W. Frijhoff & M. Spies, *1650: Bevochten eendracht*. Den Haag, 1999.

2. Handelingsverloop

Over de Medea-stof: E.M. Moormann & W. Uitterhoeve, *Van Achilles tot Zeus. Thema's uit de klassieke mythologie in literatuur, muziek, beeldende kunst en theater*. Nijmegen, 1987, p. 166-168; W. Kleinhardt, *Medea. Originalität und Variation in der Darstellung einer Rache. Eine vergleichende Studie ausgewählter Texte*. Hamburg, 1962. Zie over het uitgangspunt van de 'waarschijnlijkheid' in de

vroegmoderne toneelliteratuur: A.G. van Hamel, *Zeventiende-eeuwsche opvattingen en theorieën over litteratuur in Nederland*. Utrecht, 1973, p. 102-107; en A. de Haas, *De wetten van het treurspel. Over ernstig toneel in Nederland, 1700-1772*. Hilversum, 1998, p. 67-79.

3. Karaktertekening en gedragsethiek

Het citaat van Jan Vos is ontleend aan de onder -1- (p. 352) genoemde Vos-uitgave. De uitspraak van Cornelis de Beveren is overgenomen uit: J. Kemp, *Medea, off wraeck van verlaete min*. Uit Seneca. Gorinchem, 1665. (p. A3v) Zie over de zeventiende-eeuwse hartstochtenleer: J.W.H. Konst, *Woedende wraakghierigheidt en vruchtelooze weklachten. De hartstochten in de Nederlandse tragedie van de zeventiende eeuw*. Assen, 1993, *passim*. De genoemde drama's van Hooft en Bredero kunnen geraadpleegd worden in de volgende edities: P.C. Hooft, *Theseus en Ariadne*. Met een inleiding en aantekeningen van A.J.J. de Witte. Zutphen, z.j.; G.A. Bredero, *Rodd'rick ende Alphonsus*. Ingeleid en toegelicht door C. Kruyskamp. Zwolle, 1968. In de analyse van Witstein van dit laatste drama komen veel thema's aan de orde die ook in het drama van Six op de voorgrond treden: S.F. Witstein, *Bredero's ridder Rodderick*. Groningen, 1975. Zie over de religieuze dimensies van het in het zeventiende-eeuwse drama gepresenteerde wereldbeeld bijvoorbeeld: W.A.P. Smit, *Van Pascha tot Noah. Een verkenning van Vondels drama's naar continuïteit en ontwikkeling in hun grondmotief en structuur*. 3 dln. Zwolle, 1965-1962, s.v. 'zinvolheid van het godsbestuur'; en J.W.H. Konst, "'Dits des werrelts loop": *Fortuna, Fatum en Providentia Dei* in het toneeloeuvre van Pieter Cornelisz Hooft.' In: *Tijdschrift voor Nederlandse taal- en letterkunde* 113 (1997), p. 28-45.

4. De aristotelische poëtica

Van Aristoteles' *Poëtica* en Horatius' *Ars Poëtica* bestaan moderne Nederlandse vertalingen: Aristoteles, *Poëtica*. Vertaald, ingeleid en van aantekeningen voorzien door N. van der Ben & J.M. Bremer. Amsterdam, 1986; en: Horatius, *Ars Poëtica*. Ingeleid, verantwoord, vertaald [...] door P.H. Schrijvers. Amsterdam, 1980. De drama's van Vondel kunnen het best in de onder -1- genoemde WB-editie geraadpleegd worden. *Maria Stuart* treft men aan in deel V, *Jeptha* staat afgedrukt in deel VIII. Zie over Heinsius' *De Constitutione tragoediae*: J.H. Meter, *The literary theories of Daniel Heinsius*. Assen, 1984. Over de toneelopvattingen van Vondel: J. v.d. Vondel, *Poëtologisch proza*. Verzameld, ingeleid en toegelicht door L. Rens. Zutphen, [1980]. Zie over de aristotelische protagonist en Oedipus-interpretaties in de zeventiende eeuw: J.W.H. Konst, 'Vadermoord en bloedschande: visies op Oedipus' vergrijpen tussen 1600 en 1850.' In: *Nederlandse letterkunde* 1 (1996), p. 138-155.

5. Literaire voorgangers

De Medea-drama's van Seneca en Corneille kunnen geraadpleegd worden in respectievelijk de volgende edities: Seneca, *Sämtliche Tragödien*. Bnd. I. Ed. Th. Thomann. Zürich enz., 1961; en P. Corneille, *Théâtre complet*. Texte établi avec introduction [...] par G. Couton. Bnd. I. Paris, 1993. Interessante observaties met betrekking tot Seneca's Medea-figuur vindt men in: G. Maurach, 'Jason und Medea bei Seneca.' In: E. Lefèvre (Hrsg.), *Senecas Tragödien*. Darmstadt, 1972, p. 292-320.

6. Overlevering, opvoeringen en waardering

Over de titelillustratie van Rembrandt handelt: J.W.H. Konst, '1648: Rembrandt maakt een ets als illustratie voor de editie van Jan Six' treurspel *Medea*. De relatie tussen toneel en schilderkunst'. In: R.L. Erenstein (hoofddred.), *Een theatergeschiedenis der Nederlanden. Tien eeuwen drama en theater in de Nederlanden en Vlaanderen*. Amsterdam, 1996, p. 226-233. Zie ook P. Leendertz jr., 'Rembrandt's Faust en Medea'. In: *Oud Holland* 41 (1923-1924), p. 68-82. Een onmisbare studie voor de relatie tussen toneel en schilderkunst is nog steeds: S. Gudlaugsson, *Ikono-graphische Studien über die holländische Malerei und das Theater des 17. Jahrhunderts*. Würzburg, 1938. Zie over schilderijen die op Hoofts *Granida* teruggaan: A. McNeil Kettering, *The Dutch Arcadia. Pastoral art and its audience in the golden age*. Montclair (N.J.), 1983. Het drama kan in de volgende uitgave geraadpleegd worden: P.C. Hooft, *Granida. Spel*. Met inleiding en aantekeningen door L. v. Gemert. Een bijdrage over de melodieën door L.P. Grijp. Amsterdam, 1998. Informatie over de opvoeringen van Six' *Medea* werd ontleend aan: E. Oey-de Vita & M. Geesink, *Academie en schouwburg. Amsterdams toneelrepertoire 1617-1665*. Amsterdam, 1983.

Jan Six

Medea
Treurspel

TWEDE DRUK

TE AMSTERDAM,
By *Jacob Lescailje*, Boekverkoper op de Middeldam,
naast de Vischmarkt, 1679

Voorreden

- [1] Aangezien men gemeenlijk scherpe, hoewel goede, vermaningen afkeriglijk ¹
 [2] verwerpt, om datze ons vermaak schijnen te benemen; zo is het al van owds de ²
- [3] moeite en grote kosten waardigh geoordeelt, de zelve door 't een of 't ander ³
 [4] middel aangenaam te maken: onder welke middelen de Dichtkunst, om hare ⁴
 [5] sieraden, (blijvende binnen heusche palen) niet van de minste behoort gehowden te ⁵
- [6] worden: als die gewoon is, het gemoed lieffelijk strelende, of van 't kwaat af te ⁶
- [7] wenden, of tot deugt te prikkelen, of, gelijk men spreekt, al lacchende de waarheit ^{6-7 7}
- [8] te zeggen. Dierhalven, om deze kunst te oeffenen, en om den ledigen tijd niet ⁷⁻⁸
⁸
- [9] erger te besteden, is dit Treurspel by der hant genomen: welkers geschiedenis (by ⁹
 [10] verscheiden zeer verscheidelijk verhandelt, en meest al met schaduwen en schorsen ¹⁰
- [11] bedekt zijnde) de vryheit gelaten heeft, om het waarschijnlijkste en ¹¹
 [12] gevoeghelijkste daar van te verkiezen; gelijk de schilders plegen, wanneer zy een ¹²
- [13] zaak, elk naar eige zinlijkheit, op byzondere wijze uitbeelden. Deze vryheit is my ¹³
- [14] nodig geweest te gebruiken; want het niet wel bestaan konde, dat Medea een
 [15] openbare Toveres zowde geweest zijn, en door de lucht voor ieders ogen gevlogen ¹⁵
- [16] hebben; en daar na noch aan AEgeus koning van Athenen hertrowt zijn: daarom is ¹⁶
- [17] al dat, en diergelijk, t'eenemaal hier versmeten; om niet te schijnen de gene, die ¹⁷
- [18] dit lezen, ofte aanhoren, zulke te achten, dat zy haar zowden laten wijs maken dat ¹⁸
- [19] howte papegayen broot aten: ook, om geen verwarmde spijs op te disschen, zijn ¹⁹
- [20] hier de gedachten van anderen met voordacht gemijd; behalven eenige van Seneca, ²⁰
- [21] in 't begin van 't tweede Bedrijf alleen, die niet en konden ontgaan werden; als ²¹
- [22] t'eenemaal met de meeninge van dit werk overeenkomende, zo veel, als zy met die ²²
- [23] van den Latijnschen Dichter schijnen te verschelen; dewijl hy doorgaans Medea ²³
- [24] hatelijk maakt, en op die plaats nochtans groot medelijden t'haarwaarts verwekt: ²⁴

- [25] maar hier is 't oogmerk d'ontrowheit en Medea lijdende te maken; want al ²⁵
- [26] had Medea elders misdaan (waar van zy ook groot berow gehad heeft, als blijkt by
- [27] A. Rhodius, V. Flaccus, D. Siculus, van de welke zy zo zwart niet, als naderhand ²⁷
- [28] van anderen, afgemaalt is) zo en had zy nochtans aan Jason geensins verdient, ²⁸
- [29] verlaten, van haar kind berooft, en weggejaagt te werden: zulks, dat zy veel eer ²⁹te
- [30] beklagen is; wanneerze, door 't groot ongelijk dat haar geschied, tot zo dolle ³⁰
- [31] wanhoop, en wraak gedreven werd, dat zy haar en haar kind door de dood ³¹
- [32] wegrukt. Hier van luid aldus

D'inhoud

- [1] Jason met Medea, dochter van Aëta Koning van Colchis, getrowt, (met haar
 [2] vluchtig voor zijn neef Acastus zoon van Pelias, den toen onlangs overlede
 Koning ²
 [3] van Thessalien) komende te Corinthen, behaagt Creüsa, eenige dochter van
 Creon ³
 [4] Koning aldaar, zo zeer; dat die, door liefde ontsteken, in een gevaarlijke koortze
⁴
 [5] vervalt; 't welk haar vader merkende, doet Jason met zijn dochter trowwen.
 [6] Medea, die hier over zo zeer ontstelt is als Creüsa verheugt, gebied hy te
 [7] vertrekken, en Eriope haar dochterken (dewijl Jason het zeer beminde) daar te
⁷
 [8] laten: doch Medea een dagh tijts van den Koning verkregen hebbende, om haar
 tot
 [9] d'aanstaande reize te bereiden, krijgt hy, van trowwen komende, tijdinge dat ⁹
 [10] Acastus (wiens gezanten, om Jason en Medea te halen, by hem waren geweest
 en
 [11] onbeleefdelyk wederom gezonden) in zijn land gevallen was: waar over Jason
¹¹
 [12] Medea aanraad te spoediger te vertrekken; doch zy, hem zijne ontrow verweten
 [13] hebbende, zend aan de Bruid door haar dochterken, (op dat het in schijn haar
¹³
 [14] gunst daar door zowde mogen winnen) tot een vereering een kofferken daar ¹⁴
 [15] handschoenen in waren met vergif bestrooit; 't welk, van Creon en Creüsa na
 de ¹⁵
 [16] herssenen door 't rieken opgetrokken zijnde, hun beiden vergeeft: Creon sterft
¹⁶
 [17] schielijk, Creüsa loopt razende na Jason toe, die haar onderwegen dood vind;
 zo ¹⁷
 [18] als Jason met het dode lichaam van Creüsa op 't binnenhof komt, ziet hy Medea
 [19] op haar galery staan; die, om hem duizend doden te doen sterven, het dochterken
¹⁹
 [20] van boven neder werpt; en, om zwaarder pijn t'ontgaan, haar zelf doorsteekt.

Het Tooneel is 't Binnenhof van Corinthen.

Het Treurspel begint en eindigt omtrent met de tijd daar 't in vertoont werd.

Namen der vertoners ^[titel]

	<i>Jason,</i>	gehuwt aan Medea.
	<i>Hercules,</i>	Jasons vriend.
	<i>Medea,</i>	dochter van Aëta koning van Colchis.
	<i>Enioche,</i>	voedster van Medea. ⁴
5	<i>Euipe,</i>	kamenier van Medea. ⁵
	<i>Rey,</i>	gevolg.
	<i>Creüsa,</i>	dochter van Creon.
	<i>Creon,</i>	koning van Corinthen.
	<i>Bode,</i>	soldaat.
10	<i>Eriope,</i>	dochterken van Jason en Medea.
	<i>Aglaura,</i>	voedster van Creüsa.
	<i>Philippus,</i>	kamerling van Jason. ¹²

Eerste bedryf

[eerste toneel]

Jason. Hercules.

Jason

O, welkom! waardste vriend! wat goedertiere reyen ¹
 Der sterren, komen hier mijn Hercules geleyen? ²
 Gy kwaamt ter goeder uur nu tot Corinthen aan. ³
 Op wat plaats hebt gy eerst van mijn geluk verstaan? ⁴

Hercules

5 O, Jason! wat geluk? 'k heb nergens van vernomen;
 Maar ben daar even zo de haven ingekomen, ⁶
 Om door deez' Owde Stad te trekken landwaard in.

Jason

Zo is u onbewust, hoe dat ik door de min ⁸
 Van Creons Dochter ben behowden na lang dwalen? ⁹
 10 Hoe fel ik wierd vervolgt.

Hercules

Van wien?

Jason

Ik zal 't verhalen: ¹⁰
 Toen Pelias mijn Oom, Vorst van 't Thessalisch land, ¹¹
 My, Opperst van de Vloot, na 't gowdrijk Colchis zand, ¹²
 Om 't erfgoed t'eischen van Neef Phryxus daar gebleven, ¹³
 Gy weet, men mompelde; men dorst wel van zich geven: ¹⁴
 15 Dat gelt die grote Schat; de gulde Vliezen, was 't; ¹⁵
 Op vrybuit gaat dat uit, Aëtaas Slot sta vast: ¹⁶
 Door dien men wist dat daar d'inwoonders veel vergaderen ¹⁷
 In ramme vachten, 't gowd afdrijvende uit d'aderen ¹⁸
 Van Corax, Caucasus, Marpesi'; in de stroom ¹⁹
 20 Van Phasis, dien het boord als met een gulde zoom; ²⁰
 't Welk in een vaste plaats bewaart wierd: maar een ander, ²¹
 Die wist dat Oom my vreesd' en hate, ruim zo schrande, ²²
 Geloofde, dat men my door zulk een middel zocht ²³
 Te helpen slechts van kant op deze zware tocht: ²⁴
 25 Hoe of de meningen hier van by and're waren, ²⁵
 Ik ben, alleen door eer geprikkelt, heen gevaren, ²⁶
 Die nacht en dach, 't zy dat ik waakt', of dat ik sliep,
 My moedigde met hoop, en derwaarts henen riep: ²⁸
 Doch was door deze tocht mijn ondergang beschoren, ²⁹
 30 (Gelijk ik wel geloof) ik ging ook licht verloren; ³⁰

Ten waar de Dochter van Aëet' op my ontstak,³¹
 Toen ik van 't Grieksche gowt aldaar den Koning sprak:³²
 Want zo hy my mijn eisch, wy hem de vreed' ontzeiden,³³
 Heeft zy bestaan met list ons in het Slot te leiden:³⁴
 35 'k Beloofde haar eerst trow, en met haar weg te vliên,³⁵
 Voor 't owter van Diaan: toen heeft zy ons verzien³⁶
 Met zelf die brand verhoed, met pijlen die niet wonden³⁷
 Of doden datelijk, en diergelijke vonden;³⁸
 Gy hielpt ons trowwelijk, Medea! ik beken 't;
 40 En, zonder uwe hulp, wy waren aan ons end.⁴⁰
 Men vont in 't Slot veel schats, men vont daar ook soldaten;
 De Slotvoogt Draak wow ons dien buit zo licht niet laten:⁴²
 Doch op die vreemde wijs gewapent hield ik 't veld:
 Absyrt haar broêr, die zich vergeefs hier tegen stelt,⁴⁴
 45 Beneden tusschen Stad en haven, wierd doorstoten:
 Daar wierd een bare zee van bloed in zee vergoten:⁴⁶
 In 't kort; wy zijn voldaan, vergolden naar begeert⁴⁷
 Met den gewonnen schat, na 't Vaderland gekeert:⁴⁸
 Maar toen ik daar kwam, was mijn moeder overlede',
 50 Mijn vader AEson krank; Medea (die ik mede⁵⁰
 Gebracht had, en heel kloek der kruiden kracht verstont,⁵¹
 En wist geneeskunst, die men maar alleenlijk vont⁵²
 By 't Koninklijk geslacht van Colchis) heeft mijn vader,
 Door dranken, stovingen, en openen van ader,⁵⁴
 55 Als weder jong gemaakt, zo kloek en wel te pas:⁵⁵
 Nu Pelias, die ook zeer krank geworden was,
 En veel te zwak, verzocht haar kunst, doch al verloren;⁵⁷
 Zo dat hy het bestierf? zy fluisterden in d'oren⁵⁸
 Van Prins Acast, zijn zoon.

Hercules

Ik weet.

Jason

Als dat Medé,⁵⁹

60 Bewust van d'owde wrok, my te geval dit deê;⁶⁰
 Dat hy vergeven was: de hemel wil het wreken⁶¹
 Op my, zo ik 't geloof: nu, evenwel wy weken⁶²
 Van daar, door dien men ons vervolgd' en dreigde zeer.⁶³

Hercules

Gy wijken, held! dat's nieuw.

Jason

Zo daalt de zon ook neêr,⁶⁴

65 Verbergt zijn aangezicht; men ziet zijn stralen deizen,⁶⁵
 En klaarder naderhand en hoger weder reizen;⁶⁶

Gelijk my is gebeurt: wy vluchten naar Corinth, ⁶⁷
 Waar Creon ons beschermt, door trow aan my verbind ⁶⁸
 Zijn Dochter jong en schoon en lieflijk om t'aanschouwen:
 70 Dus word u vriend verhoogt, 't is heden dat wy trowwen: ⁷⁰
 Ik ging nu na haar toe, dewijl zy my verwacht; ⁷¹
 Juist komt gy my te moet: geheel Corinthen lacht ⁷²
 En juigt van bruilofsvreugt, en my gebrak aan deze ⁷³
 Allenig, dat gy die meê mocht deelachtig weze'. ⁷⁴

Hercules

75 Heb dank, o Jason! maar, wat is dan van Medé ⁷⁵
 Aëtaas dochter? want gy die Princes bragt meê.

Jason

Zy maakt 'er vaardig om op 't spoedigst weg te trekken. ⁷⁷

Hercules

Zo leeft zy noch? wat moet haar dit tot hartzeer strekken! ⁷⁸
 Elendige Princes! hoe menig bange traan ⁷⁹
 80 Zal uit het droevig oog langs bleke kaken gaan! ⁸⁰

Jason

Ik keer my niet aan 't nat geperst uit vrouwen ogen, ⁸¹
 Daar is geen vochtigheid die rasser op kan drogen. ⁸²
 Ook heb ik die niet voor, die licht lafhertig treurt: ⁸³
 Zy blijft al even fier, en trots; wat haar gebeurt.

Hercules

85 Zy dient te meer ontsien; want opgekropte toren ⁸⁵
 Is dies te heviger, wanneer die zich laat horen:
 Gelijk de lucht, als hem een kopre buis besluit, ⁸⁷
 En vast benawd, noch breekt op 't lest te feller uit. ⁸⁸

Jason

90 De Koning Creon heeft haar gistren doen gebieden,
 Dat zy dien zelven dag noch uit zijn Rijk zow vlieden. ⁹⁰

Hercules

Indien men 't weten mach, wat reden?

Jason

's Konings wil ⁹¹
 Streckt haar en my een wet. Maar, waarde vriend, het vil ⁹²
 Nu veel te lang, indien ik al d'omstandigheden
 Van deze zaak u hier ten vollen zow ontleden: ⁹⁴
 95 't Zal beter voegen dat ik mijn verschoning doe, ⁹⁵
 Niet van mijn schuld, maar ongeluk; waarom, en hoe ⁹⁶

- Gy nagelaten zijt, wanneer gy aan de palen ⁹⁷
 Van Mysiën waard uit, om lucht aan land te halen ⁹⁸
 Met Hylas: toen een storm (gelijk gy op die tijt ⁹⁹
 100 Ook zelve trowwens wel gewaar geworden zijt) ¹⁰⁰
 Ons schielijk overviel, zo; dat al d'ankertowwen ¹⁰¹
 Niet konden tegen het geweld der golven howwen. ¹⁰²
 Wy dreven zeewaard in: zo dra de storm bedaald, ¹⁰³
 Men denkt om u, die daar aan land gelaten waard:
 105 Zo dat ik sprak: men zow, om u te halen, wenden. ¹⁰⁵
 De zoons van Aquilo, (dat haar de winden schenden ¹⁰⁶
 Indien zy leven en de dood noch zijn ontvluucht;
 Zo niet, dat dan hun asch verstrooit zy door de lucht)
 Die rieden 't af met kracht. 't is waar. maar ik, verlegen ¹⁰⁹
 110 Om zulken braven held, ging hun met reden tegen: ¹¹⁰
 Ik scherpte 't volk vast in; dat goetdoen niet verlet. ¹¹¹
 Terstont het schip gewend, en alles bygezet: ¹¹²
 Maar 't stormde weër op nieuw, als of de winden zwoeren
 Dat zy ons nimmermeer dat henen wilden voeren. ¹¹⁴
 115 Wy gaven 't eindelijk op.

Hercules

Het is my zo verhaald:

- En dat van Aquiloos twe zoons is hun betaald. ¹¹⁶
 Doch dat ik ginder bleef, en op mijn tijt niet giste, ¹¹⁷
 Was ook ten deel mijn schuld; toen ik mijn Hylas miste, ¹¹⁸
 En riep, en hiel niet op van zoeken over al,
 120 Waar hy verdwaald mocht zijn op berg, in bosch, of dal;
 Ik riep en hiel niet op, de bergen, bosschen, velden,
 En deed ik anders niet, dan Hylas Hylas melden; ¹²²
 En of de nare nacht my toen al overviel, ¹²³
 Gy weet het berg en bosch, dat ik niet op en hiel;
 125 Ik wenschte hem te zien: of in de diepste kuilen
 Geduriglijk met beer en wolven naar te huilen. ¹²⁶
 Doch waar hy was of is, hoe ver ik ben gedwaald,
 En heeft tot deze tijt noch niemand my verhaald.

Jason

- Gy zult van uwen tocht, zo 't u gelieft, wat rusten;
 130 Men zal alhier uw geest en lichaam gaan verlusten ¹³⁰
 Met zang, en spel, en al wat tot de blijdschap hoort;
 Indien ik iets vermag...

Hercules

- O neen; ik trek al voort,
 Om werk te zoeken, door het welk ik mijnen Vader ¹³³
 (Wiens Ster daar boven blinkt) verdien te komen nader: ¹³⁴
 135 Wat is zo wenschelijk, als met de Zon en Maan,

En 't heldere gesternt altijd ten rey te gaan? ¹³⁶
 Te strekken tot een spoor van and're; deze zegen ¹³⁷
 (Gelijk gy weet) en werd door stilstaan niet verkregen; ¹³⁸
 Maar wel door heldendeugt. dan komt verdiende lof,
 140 En stelt ons 't volk ten toon; en daar toe zoek ik stof. ¹⁴⁰
 Hierom, vaar wel.

Jason

Vaar wel. ik zow u vorder leiden; ¹⁴¹
 Maar, zo ik vreez', men zow my veel te lang verbeiden: ¹⁴²
 Het goed geluk geley mijn vriend in plaats van my.

Hercules

Dat blijf met u, ô held!

Jason

Dat blijf u eewig by.

[tweede toneel]

Medea. Jason. Enioche. Euipe.

Medea

145 O Jason! wat is dit? wat moet ik zien en horen?

Jason

Dat ieder lijden moet het noodlot hem beschoren. ¹⁴⁶

Medea

Dat ik verloren ga. wee my rampzalig mensch! ¹⁴⁷

Jason

Och! stond het in mijn macht, gy had uws herten wensch. ¹⁴⁸

Medea

't Gedenkt my noch, hoe ik weleer uw wensch voldede. ¹⁴⁹

Jason

150 Des dank ik ook de min, en uwe vrindlijkhede'. ¹⁵⁰

Medea

O, averchtsen dank!

Jason

Ik geef u garen toe. ¹⁵¹

Medea

Wat baat my zulken dank?

Jason

Wat wilt gy dat ik doe?

Medea

Mijn wensch zow zijn, dat gy met my van hier woud vlieden. ¹⁵³

Jason

Indien het machtiger verbied, hoe kan 't geschieden? ¹⁵⁴

Medea

155 Getrow te wezen? hoe! wie of u dat belet? ¹⁵⁵

Jason

De Vorst howd haven, hof, en alles naw bezet. ¹⁵⁶

Medea

Ik waar veel liever dood, als trowweloos te leven.

Jason

Vaart wel: de tijd verloopt, dies moet ik u begeven. ¹⁵⁸

Medea

Wat leef ik langer? och! waarom geniet ik 't licht?

Jason

160 Mistroostige, waarom verwenscht gy dat zo licht/ ¹⁶⁰

Medea

Om dat ik niet kan zien, het geen my kan behagen. ¹⁶¹

Jason

Een ieder heeft zijn leet: ik moet het mijne dragen.

Medea

Gy hebt u lief; uw leet Medé werd weggejaagt. ¹⁶³

Jason

Gewislijk, 't is my leet al 't geen dat u mishaagt. ¹⁶⁴

Medea

165 Hoe weinig stemt de daat en waarheit met uw worde'. ¹⁶⁵

Jason

Gy zowd het zien, indien de Hemel my verhoorde,
Het goet dat ik u wensch...

Medea

Het kwaat dat gy my doet!

A! fi! ik heb een slang in mijne schoot gevoed,¹⁶⁸

Gekoestert en gekweekt tot loon van 't vriendlijk kweken,¹⁶⁹

170 Die ik heb uitgered, heeft my na 't hert gesteken;¹⁷⁰

Ondankbaarlijk, zo zeer als valsch, en onverdacht.¹⁷¹

Jason

Verschoon mijn schielijk gaan, Princes; ik word verwacht.¹⁷²

[derde toneel]

Medea. Enioche. Euipe.

Medea

Gy, die mijn Jason ziet, en zijn' ontrowwigheden,¹⁷³

O Hemel! dien ik heb zo dikmaals aangebeden,

175 Gebeden zonder baat... helaas! bedroge vrouw¹⁷⁵

Waar keert gy u? waar zoekt gy troost voor uwe row?¹⁷⁶

De Hemel straft geen kwaat: dies smee ik helsche geesten,¹⁷⁷

Komt herwaarts met u vier, viert deze bruiloftsfeesten,¹⁷⁸

Gy zult hier welkom zijn; hier eischt u een Tyran¹⁷⁹

180 Die moeder van haar kind, de vrouw stelt van haar man;¹⁸⁰

Doet dien geweldenaar een kroon van vlammen dragen,¹⁸¹

Een staf van gloejend gowd; hy moet my helpen klagen,

Ook heel Corinthen, dat nu lacht hem te geval,¹⁸³

Doch lichtlijk om zijn end veel meer noch lachen zal;¹⁸⁴

185 Indien het zo zow zijn, zo laat ik 't u ten beste¹⁸⁵

Of gy 't verschonen wilt of niet; doch liefst het leste:¹⁸⁶

De nieuwe bruit, voor al, die my mijn troost ontroofst;¹⁸⁷

Onthaal haar na 't behoort; kom sier dat haatlijk hoofd,¹⁸⁸

Wasch het in tranen af, en laat haar lokken hangen

190 Gepoedert met vergif, blanket met schrik de wangen:¹⁹⁰

Doch Jason, dat hy haar niet volg; maar spaar hem vry:¹⁹¹

Op dat ik hem, by beurt, ook ongehoorzaam zy;¹⁹²

Dat hem zijn kwelling drijv' op onbekende wegen,

Daar hem een erger volk, als in ons land, bejegen;¹⁹⁴

195 Daar hy my mist, en wenscht, en mijne raad ontbeert¹⁹⁵

Die hem behowden heeft, toen ik hem heb geleert¹⁹⁶

Te zayen tweedracht onder 't volk dat zich vermoorde,¹⁹⁷

Te roven 't gowde vlies, en my. maar waar toe worde¹⁹⁸

Die vruchteloos vergeefs toch alle gaan te loor?¹⁹⁹

- 200 Wat howd my, dat ik zelfs my zelve niet verhoor? ²⁰⁰
 En zelfs mijn wil volbreng? en of 't niet wow gelukken; ²⁰¹
 Wat groter ramp als nu? wat kan my zwaarder drukken? ²⁰²
 Wat of ik wagen zow, die niet verliezen kan? ²⁰³
 Die 't al verloren heb? mijn vaderland, mijn man,
 205 Mijn broeder, vaders gunst, mijn maagdelijke eere
 Is weg, en weet geensins van wederom te keere'.
 Men laat den toom vry los wanneer die niet en baat: ²⁰⁷
 Het kwaat en heeft geen heul als aan een erger kwaat. ²⁰⁸

[vierde toneel]

Enioche. Euipe.

Enioche

- Helaas! och! ziet, zo treed een woedende lewinne;
 210 'k Weet haar, noch ons, geen raad; waar henen, wat beginne':
 De vlam slaat buiten 't dak, ik zie noch maat, noch end, ²¹¹
 Aan deze hevigheid, en ducht voor meer elend. ²¹²
 Het heugt my noch, hoe ik haar dwaling hield voor ogen, ²¹³
 En bad, by deze borst diez' eertijts had gezogen
 215 En lief gehad, zy zow veranderen van raad, ²¹⁵
 En weren uit haar hert dat minnelijke kwaat, ²¹⁶
 Noch op een vreemdeling niet stellen haar betrowwen. ²¹⁷
 Maar zy, hier tegen, sprak: het zow haar noit berowwen,
 't Verging dan zo als 't mocht; zy wachte, onvervaart, ²¹⁹
 220 Al wat geschieden kon: hy was haar alles waart;
 Te sterven ook om hem, en zow haar niet verdrieten,
 Indien zy maar een kus mocht van dien held genieten.
 Mijn woorden hadden klem als winden op een rots. ²²³
 Herdacht zy 't nu, en gaf haar moed wat minder bots! ²²⁴

Euipe

- 225 Wie kan een edel hert, van smaat getergt, zo snoeren ²²⁵
 Dat het door ongeduld zich niet en laat vervoeren? ²²⁶
 Want, hoe? na dat hy haar had aan zijn rechterhand
 Getrowt voor Juno, in Corcyras vruchtbaar land, ²²⁸
 Gelijk de koningin Areta kan getuigen, ²²⁹
 230 Alcinoüs, en al die voor zijn schepter buigen: ²³⁰
 Verschove vrow te zijn van koninklijke maagt! ²³¹
 Het is zo wonder niet, indien zy hevig klaagt.

Enioche

- De spijt en gramschap staan in 't aangezicht te lezen; ²³³
 Zy spreekt my van haar kind niet meer gelijk voor dezen; ²³⁴
 235 En zo eens by geval daar van gesproken werd, ²³⁵

- Zy zucht, als of haar iets bedroefder viel op 't hert: ²³⁶
 Geen rust verzacht haar row; en 't geen zy eet, met smeken
 En bidden dient men 't haar, hoe weinig, in te preken: ²³⁸
 Door klagen afgemat wanneer zy wat beschiet; ²³⁹
 240 Steets schriktz', of roept, of zucht, dus rust zy min als niet: ²⁴⁰
 Noch gist'ren zag ik haar los uit het bed gevlogen ²⁴¹
 Meest naakt, met sling'rend hair, en holle glinstrend' ogen; ²⁴²
 Ik vraagde wat haar dreef. zy zey my; broeders geest, ²⁴³
 Of die het scheen te zijn, had voor haar bed geweest;
 245 En had haar laten zien zijn borst, zijn bleke kaken, ²⁴⁵
 En had haar aangezeid veel schrikkelijke zaken, ²⁴⁶
 Dan weder toegelacht, en met haar raad gepleegt, ²⁴⁷
 Gelijk geheel begaan, als een die zich beweegt ²⁴⁸
 Om 't leet van anderen, dan had hy aangeboden
 250 Vergif, en spitse pook, geweer om meê te doden, ²⁵⁰
 Dan wederom haar kind genomen met 'er hand,
 En 't tere bekkeneel gekneust aan post en wand. ²⁵²

Euipe

Bedroefde! zijn hier niet in 't leven die u kwellen, ²⁵³
 Moet uw benawde ziel noch dode beuls bestellen? ²⁵⁴

Enioche

- 255 Maar laat ons binnen gaan, op dat wy onbeleeft
 Niet maken dat zy oit naar ons te wachten heeft.

Rey

- 'k Heb menigmaal gedacht,
 Of wel 't Geluk mocht wezen ²⁵⁸
 Van 't goddelijk geslacht.
 260 Neen, 't is een domme kracht ²⁶⁰
 Die zotte raad toelacht, ²⁶¹
 Dat heden wert veracht
 Stont gist'ren hoog gerezen. ²⁶³
- Dien ik een hemelsch kind
 265 Te wezen dacht voor dezen, ²⁶⁵
 Wanneer men 't recht bezind, ²⁶⁶
 Men vind haar doof en blind, ²⁶⁷
 En lichter dan de wind:
 Zie toe, die heil bemind;
 270 Het hoogste moet meest vrezzen. ²⁷⁰

- O Jason! schrikt en beeft
 Hoe hoog gy werd geprezen: ²⁷²
 Die 't luk tot steunsel heeft, ²⁷³
 En zelfs geen acht en geeft, ²⁷⁴
 275 Indien hy niet en sneeft, ²⁷⁵
 Hy is, van die d'er leeft,
 De enigst' uitgelezen. ²⁷⁷

Eindnoten:

- 1 *gemeenlijk*: gewoonlijk, doorgaans; *vermaningen*: levenslessen, waarschuwingen; *afkeriglijk*: vol afschuw.
- 2 *van owds*: van oudsher.
- 3 *de zelve*: Namelijk: 'vermaningen' (r. 1).
- 4 *aangenaam*: aantrekkelijk; *om*: omwille van.
- 5 *blijvende ... palen*: zolang die tenminste binnen de grenzen van het betamelijke blijven.
- 6 *als*: omdat, aangezien; *die*: Namelijk: 'de Dichtkunst' (r. 4); *het gemoed ... strelende*: terwijl zij de menselijke ziel genoegen schenkt.
- 6-7 *of [...] of*: dan wel [...] dan wel.
- 7 *prikkelen*: aansporen; *gelijk*: zoals.
- 7-8 *al lacchende ... zeggen*: Vergelijk Horatius, *Sermones*, I.1.24: 'Ridentem dicere verum / quid vetat' (Wat is ertegen, lachend de waarheid te zeggen?).
- 8 *oeffenen*: beoefenen; *ledigen*: vrije.
- 9 *erger*: zonder tastbaar resultaat.
- 10 *verscheiden*: uiteenlopende auteurs; *verscheidelijk*: op verschillende manieren; *verhandelt*: uitgewerkt.
- 11 *met schaduwen .... zijnde*: vol onduidelijkheden.
- 12 *gevoeghelijkste*: het meest betamelijke, fatsoenlijke; *gelijk*: zoals.
- 13 *elk ... zinlijkheit*: ieder zoals hem dat het best bevalt; *byzondere*: eigenzinnige.
- 15 *openbare*: openlijk als zodanig bekend staande.
- 16 *AEgeus*: Volgens een aantal mythologische bronnen zou Medea na haar gruweldaden in Corinthe toevlucht gezocht hebben bij Aegeus, de koning van Attica, die haar daarop tot zijn vrouw nam.
- 17 *versmeten*: als onjuist van de hand gewezen; *te schijnen*: de indruk te wekken.
- 18 *haar*: zich.
- 19 *howte papegayen*: In de zeventiende eeuw plaatste men bij wedstrijden in het handboogschieten vaak een nagemaakte vogel op een staak die 'houten papegaai' genoemd werd; *op [...] disschen*: serveren.
- 20 *gedachten*: denkbeelden, voorstelling van zaken; *met voordacht*: opzettelijk; *Seneca*: Lucius Annaeus Seneca (4 v. Chr - 65 n. Chr.), de Romeinse toneeldichter wiens tragedie *Medeaveel* invloed op latere Medea-drama's uitgeoefend heeft.
- 21 *als*: want.
- 22 *t'eenemaal*: geheel en al; *meeninge*: strekking.
- 23 *verschelen*: verschillen; *dewyl*: aangezien.
- 24 *hatelijk maakt*: negatief, 'hatenswaardig' voorstelt; *t'haarwaarts*: tegenover, ten aanzien van haar.
- 25 *oogmerk*: doel; *d'ontrowheit*: het overspel; *lijdende te maken*: als een lijdend, ongelukkig personage voor te stellen.
- 27 *A. Rhodius*: Apollonios Rhodius (ca. 295 v. Chr. - ca. 215 v. Chr.), auteur van de *Argonautika*, een Grieks epos over Jasons tocht met de Argo; *V. Flaccus*: Valerius Flaccus (gestorven ca. 90 n. Chr.), auteur van de *Argonautica*, een Latijns epos, kort na 70 n. Chr. geschreven, over Jasons tocht met de Argo; *D. Siculus*: Diodorus Siculus, of Diodorus van Agyrion (ca. 100 v. Chr. -

- na 36 v. Chr.), auteur van een algemene wereldgeschiedenis (*Bibliothēke*) waarin ook de Argonautentocht behandeld wordt (Boek IV); *van de welke*: door wie; *zwart*: negatief.
- 28 *afgemaakt*: uitgebeeld; *zo en [...] nochtans*: niettemin.
- 29 *zulks*: Versta: Zo weinig had zij dat verdiend.
- 30 *ongelijk*: onrecht; *dolle*: buitensporige.
- 31 *haar*: zichzelf.
- 2 *vluchtig*: op de vlucht.
- 3 *behaagt*: valt in de smaak bij.
- 4 *door liefde ontsteken*: in liefde ontvlamd.
- 7 *dewijl*: aangezien.
- 9 *tot [...] bereiden*: voorbereiden op; *trowwen*: de huwelijksvoltrekking; *tijdinge*: bericht.
- 11 *onbeleefdelyk*: zonder veel ophef; *wederom*: terug, weg; *gevallen*: binnengevallen; *waar over*: naar aanleiding waarvan.
- 13 *door*: door tussenkomst van.
- 14 *tot een vereering*: als een verzoeningsgeschenk.
- 15 *van Creon ... zijnde*: nadat Creon en Creüsa het geroken hadden en het hun naar het hoofd gestegen was.
- 16 *vergeeft*: vergiftigt.
- 17 *schielijk*: onmiddellijk; *razende*: terwijl ze wartaal uitslaat; *zo als*: zodra.
- 19 *galery*: balkon.
- [titel] *Vertoners*: personages.
- 4 *voedster*: min.
- 5 *kamenier*: dienaars.
- 12 *kamerling*: dienaar.
- 1 *wat ... / ... sterren*: welke goedgunstige sterrenconstellatie.
- 2 *hier*: hierheen.
- 3 *tot*: in.
- 4 *verstaan*: gehoord.
- 6 *even zo*: zojuist.
- 8 *Zo*: Dan; *min*: liefde.
- 9 *behowden*: gered.
- 10 *fel*: meedogenloos; *Van*: Door.
- 11 *Pelias*: koning van de stad Iolcus in Thessalië.
- 12 *Opperst*: bevelhebber; *Colchis*: landstreek aan de oostkust van de Zwarte Zee.
- 13 *erfgoed*: onvervreembare bezit, nalatenschap; *Phryxus*: Phrixus, een Boeotische koningszoon die in Colchis asiel gevonden had; *gebleven*: gestorven.
- 14 *men ... geven*: het gerucht deed de ronde.
- 15 *Dat gelt*: Het gaat om; *gulde Vliezen*: gouden munten.
- 16 *Op ... uit*: Om roof zou het te doen zijn; *Aëtaas Slot*: de burcht van Aeëtes, koning van Colchis; *sta vast*: moge standhouden.
- 17 *Door dien*: aangezien; *vergaderen*: verzamelen, bijeenbrengen.
- 18 *In ramme vachten*: Volgens de klassieke overlevering gebruikten de inwoners van Colchis dierenhuiden om het door rivieren meegevoerde goud op te vangen; *'t gowd ... d'aderen*: doordat zij het goud wonnen uit de rivieren.
- 19 *Corax, Caucasus, Marpesi'*: Colchis grenst aan het Kaukasische Hooggebergte, Corax en Marpessus zijn in de klassieke literatuur bekende bergen, gelegen in respectievelijk de Griekse landstreek Aetolië en op Paros, een eiland in de Aegeïsche Zee.
- 20 *Phasis*: een rivier die aan de oostkust van de Zwarte Zee uitmondt; *het*: Namelijk: het land Colchis; *boord*: omboordt, afzet; *gulde*: gouden.
- 21 *'t Welk*: Namelijk: Het goud; *vaste*: veilige.
- 22 *ruim zo schrande*: met aanzienlijk meer scherpzinnigheid.
- 23 *zocht*: probeerde.
- 24 *te helpen [...] van kant*: uit de weg te ruimen.
- 25 *Hoe of [...] waren*: Hoe ook mochten zijn.
- 26 *geprikkelt*: aangespoord.
- 28 *My moedigde*: mijzelf moed insprak; *derwaarts ... riep*: mijzelf aanspoorde daarheen te gaan.
- 29 *beschoren*: voorbestemd.
- 30 *Gelijk*: Zoals; *licht*: makkelijk; *verloren*: te gronde.
- 31 *Ten waar*: als niet; *de Dochter van Aëet*: Medea; *op my ontstak*: verliefd op mij geworden was

- 32 *'t Grieksche gowt*: Namelijk: het goud uit de nalatenschap van Phrixus.
- 33 *zo .... ontzeiden*: toen hij mijn eis [het goud vrij te geven] afwees, hebben wij hem de oorlog verklaard
- 34 *bestaan*: het aangedurfd, het gewaagd.
- 35 *vliên*: vluchten.
- 36 *owter*: altaar; *Diaan*: Diana, godin van de jacht en de kuisheid; *verzien / Met*: voorzien van, uitgerust met.
- 37 *brand verhoed*: vuur afweert.
- 38 *datelijk*: meteen; *vonden*: vondsten, uitvindingen.
- 40 *aan ons end*: ten onder gegaan.
- 42 *dien buit*: Namelijk: het goud; *licht*: gemakkelijk; *laten*: prijsgeven.
- 44 *Absyrt*: Apsyrtus; *stelt*: verzet.
- 46 *bare*: verschrikkelijke.
- 47 *voldaan*: tevreden gesteld; *naar begeert*: zoals we ons dat gewent hadden.
- 48 *gekeert*: teruggekeerd.
- 50 *AEson*: Aeson, verstoten koning van Iolcus en halfbroer van Pelias; *krank*: ziek.
- 51 *kloek*: kundig, vaardig.
- 52 *wist*: kende; *maar alleenlijk*: slechts; *vont*: aantrof.
- 54 *stovingen*: hete omslagen; *openen van ader*: aderlatingen.
- 55 *kloek ... pas*: krachtig en kerngezond.
- 57 *verzocht*: beproefde; *al verloren*: tevergeefs.
- 58 *Zo ... bestierf*: Zodat hij eraan [te weten: de geneeskunst van Medea] te overlijden kwam.
- 59 *Acast*: Acastus, de oudste zoon van Pelias; *Als dat*: Als zou het zo zijn dat.
- 60 *d'owde wrok*: Namelijk: de twist tussen Jason en Pelias om de troon van Iolcus; *my te geval*: om mijnentwillen.
- 61 *vergeven*: vergiftigd.
- 62 *evenwel*: niettemin, nochtans.
- 63 *door dien*: omdat.
- 64 *Zo*: Op dezelfde wijze.
- 65 *deizen*: wijken, zich terugtrekken.
- 66 *klaarder*: met meer helderheid; *reizen*: ten hemel stijgen.
- 67 *Gelijk*: Zoals.
- 68 *trow*: het huwelijk.
- 70 *verhoogt*: verheven, tot een hogere staat gevoerd.
- 71 *dewijl*: omdat.
- 72 *Juist*: Op hetzelfde moment; *te moet*: tegemoet.
- 73 *gebrak*: ontbrak.
- 74 *dat ... weze'*: dat u aan de bruiloftsvreugde deel mocht hebben
- 75 *wat ... van*: hoe is het gesteld met.
- 77 *Zy ... vaardig*: Zij bereidt zich voor; *op 't spoedigst*: zo snel mogelijk.
- 78 *tot hartzeer strekken*: verdriet doen.
- 79 *Elendige*: Beklagenswaardige; *bange*: benauwde, bedrukte.
- 80 *kaken*: wangen.
- 81 *Ik ... aan*: Ik trek mij niets aan van.
- 82 *rasser*: sneller.
- 83 Bovendien heb ik met iemand te doen, die niet snel vol vrees bij de pakken neer zal zitten
- 85 *te*: deste; *ontsien*: gevreesd te worden; *toren*: toorn.
- 87 *Gelijk*: Zoals; *hem*: Namelijk: de lucht (object); *besluit*: insluit, omvat.
- 88 *vast benawd*: krachtig samendrukt; *op 't lest*: uiteindelijk; *te*: deste.
- 90 *vlieden*: vertrekken.
- 91 *wat reden*: waarom.
- 92 *Strekt ... wet*: Geldt voor haar en mij als een wet; *vil*: viel.
- 94 *ontleden*: uiteenzetten.
- 95 *voegen*: passen; *dat ... doe*: dat ik mij verontschuldigd, vrijpleit.
- 96 *schuld*: Namelijk: jegens Hercules. Onderweg naar Colchis had Jason zijn vriend Hercules samen met Hylas (v. 99) achtergelaten in Mysië (v. 98), een landstreek in Klein-Azië, omdat deze twee niet op het afgesproken tijdstip weer bij de Argo teruggekeerd waren.
- 97 *nagelaten*: achtergelaten; *wanneer*: toen; *palen*: grenzen.
- 98 *lucht [...]* *halen*: zich vertreden.

- 99 *gelijk*: zoals.
- 100 *wel*: duidelijk.
- 101 *schielijk*: plotseling.
- 102 *konden [...] howwen*: opgewassen waren.
- 103 *zeewaard in*: zeewaarts.
- 105 *wenden*: terugvaren.
- 106 *De zoons van Aquilo*: Calais en Zetes, de zogenaamde Boreaden, die beiden eveneens deelnamen aan de Argonautentocht. Aquilo of Boreas is de god van de noordenwind.
- 109 *verlegen*: in verlegenheid gebracht.
- 110 *Om*: Vanwege; *braven*: dappere; *met reden*: met kracht van argumenten; *ging hun [...] tegen*: verzette mij tegen hen.
- 111 *scherpte*: prentte; *verlet*: schaadt.
- 112 *alles*: alle zeilen.
- 114 *dat henen*: daarheen.
- 116 Om hen voor hun trouweloze gedrag te bestraffen heeft Hercules na verloop van enige tijd Calais en Zetes gedood en hen begraven op het eiland Tenos.
- 117 *giste*: lette.
- 118 *toen ... miste*: Op zeker moment was Hercules Hylas kwijt geraakt. Volgens het mythologische verhaal hadden waternimfen hem in een bron getrokken, omdat zij verrukt van zijn schoonheid waren.
- 122 *melden*: toe te roepen. In de formulering van Six roept Hercules 'de bergen, bosschen, velden' (v. 121) onophoudelijk de naam van Hylas toe.
- 123 *nare*: donkere, sombere.
- 126 *Geduriglijk*: Onophoudelijk; *naar*: droevig, treurig.
- 130 *verlusten*: vermaken, verlustigen.
- 133 *werk*: Versta: avonturen; *Vader*: Hercules is de zoon van Jupiter, de hoogste god.
- 134 *Ster*: Namelijk: de ster die zijn lot bepaalt; *verdien ... nader*: evenaar.
- 136 *ten rey te gaan*: de reidans te aanvaarden, in beweging te blijven.
- 137 *Te strekken ... and're*: Zodanig te handelen, dat mijn gedrag een aansporing is voor derden.
- 138 *Gelijk*: Zoals.
- 140 *stelt ons [...] ten toon*: richt standbeelden van ons op; *stof*: middelen, de gelegenheid.
- 141 *vorder*: verder; *leiden*: begeleiden.
- 142 *my [...] verbeiden*: op mij wachten.
- 146 Dat iedereen moet ondergaan wat het noodlot voor hem heeft beschikt.
- 147 *Dat ik*: Sluit aan bij 'zien en horen' (v. 145).
- 148 *gy ... wensch*: aan uw wensen zou voldaan worden.
- 149 *'t Gedenkt my*: Ik herinner me.
- 150 *Des*: Daarom; *min*: liefde
- 151 *averechtsen*: misplaatste; *garen*: graag
- 153 *vlieden*: vluchten.
- 154 *machtiger*: een machtiger man.
- 155 *wie ... belet?*: wie ook maar zou u dat beletten?
- 156 *howd [...] naw bezet*: laat streng bewaken.
- 158 *dies*: daarom; *begeven*: verlaten
- 160 *licht*: lichtvaardig.
- 161 *niet*: niets.
- 163 *u lief*: Namelijk: Creusa.
- 164 *Gewislijk*: Zeker.
- 165 *stemt*: stemt overeen.
- 168 *fi*: foei; *een slang ... gevoed*: Versta: iemand goed gedaan die mij later bedrogen heeft.
- 169 *gekweekt*: gekoesterd, verzorgd; *vriendlijk*: liefdevol.
- 170 *uitgered*: gered, verlost; *na 't hert gesteken*: naar het leven gestaan.
- 171 *zo zeer als*: evenzeer als, niet minder dan; *onverdacht*: onverwacht, onvoorzien.
- 172 *schielijk*: plotseling, ijlings.
- 173 *ontrowwigheden*: ontrouw.
- 175 *zonder baat*: zonder dat het enig effect had.
- 176 *Waar ... u?*: Tot wie zult u zich wenden?
- 177 *dies*: daarom.
- 178 *herwaarts*: hierheen; *vier*: vuur.

- 179 *hier ... Tyran*: hier maakt het optreden van een tiran uw komst noodzakelijk.
- 180 *stelt*: scheidt.
- 181 *geweldenaar*: tiran, dwingeland.
- 183 *hem te geval*: om hem genoeg te geven.
- 184 *lichtlijk*: spoedig; *zijn end*: de dood van Creon.
- 185 *zo ... beste'*: dan laat ik het aan u over.
- 186 *verschonen*: verontschuldigen, ontzien; *leste*: laatste.
- 187 *mijn troost*: Versta: Jason; *ontroof*: afneemt.
- 188 *Onthaal*: Behandeling, 'Trakteer'; *na*: zoals.
- 190 *blanket*: Afgeleid van 'blanketten', de huid blank maken door middel van blanketsel, een wit poeder.
- 191 *vry*: gerust.
- 192 *by beurt*: op mijn beurt.
- 194 *bejegen*: tegemoet treedt.
- 195 *wenscht*: aanwezig wenst.
- 196 *behowden*: gered.
- 197 Volgens het mythologische verhaal werd Jason in Colchis door een leger van reuzen belaagd. Op aanraden van Medea hitte hij hen tegen elkaar op door een steen, die ze allemaal in hun bezit wensten te krijgen, in hun midden te werpen.
- 198 *waar toe worde'*: wat voor zin hebben woorden.
- 199 *te loor*: verloren.
- 200 *howd*: weerhoudt; *zelfs*: zelf; *verhoor*: gehoor geef aan mijn wensen.
- 201 *zelfs*: zelf; *of*: indien, stel dat.
- 202 *drukken*: bezwaren, terneerslaan.
- 203 *Wat ... zow*: Wat ik allemaal wel niet wagen zou.
- 207 Wanneer de teugels geen dienst meer doen, kan men die maar het beste laten vieren.
- 208 *heul*: toevlucht, uitkomst.
- 211 *De vlam ... dak*: Versta: Medea heeft de controle over zichzelf verloren; *maat*: matiging, beheersing.
- 212 *hevigheid*: drift; *ducht*: vrees.
- 213 *Het heugt my*: Ik herinner mij; *haar dwaling*: Namelijk: het plan dat Medea in Colchis opvat om Jason te helpen en hem later ook te huwen.
- 215 *raad*: voornemen.
- 216 *dat minnelijke kwaat*: het omwille van de liefde positief gewaardeerde kwaad.
- 217 *betrowwen*: vertrouwen.
- 219 *onvervaart*: onbevreesd.
- 223 *klem*: vat [op haar], effect.
- 224 Dacht ze nu maar aan mijn vroegere woorden en liet zij haar emoties niet zozeer de vrije loop!
- 225 *van smaat getergt*: gepijnigd door schande en vernedering; *snoeren*: betomen, tot bedaren brengen.
- 226 *ongeduld*: woede, toorn.
- 228 *Juno*: godin van het huwelijk; *Corcyras*: Op Corcyra (Corfu) werd volgens de mythologische overlevering het bruiloftsfeest van Jason en Medea voltrokken.
- 229 *Gelijk*: Zoals; *Arete*: Arete, echtgenote van koning Alcinoüs.
- 230 *Alcinoüs*: koning van de Phaeaken, die in het Argonautenverhaal zijn regeringszetel op Corfu heeft.
- 231 Van een koninklijke maagd te worden tot een verstoten echtgenote!
- 233 *spijt*: toorn; *gramschap*: woede.
- 234 *van*: over; *gelijk voor dezen*: zoals voorheen.
- 235 *by geval*: terloops.
- 236 *als of ... hert*: alsof een nog groter leed haar bezwaarde.
- 238 *dient men 't haar [...] in te preken*: moet men haar met behulp van vermanende woorden tot zich doen nemen.
- 239 *beschiet*: in een lichte slaap valt.
- 240 *min*: minder.
- 241 *los*: onverschillig, zonder gêne.
- 242 *Meest*: Vrijwel; *sling'rend*: wapperend.
- 243 *dreef*: opjoeg; *broeders geest*: de geest van Apsyrtus, die tijdens de vlucht uit Colchis het leven liet (zie v. 44-45).

- 245 *kaken*: wangen.
246 *aangezeid*: te kennen gegeven; *schrikkelijke*: vreesaanjagende.
247 *raad gepleegt*: beraadslaagd, overlegd.
248 *Gelijk geheel begaan*: Alsof hij medelijden [met Medea] voelde; *een*: iemand die; *beweegt* / *Om*: aantrekt.
250 *spitse pook*: scherpe dolk; *geweer*: wapentuig.
252 *bekkeneel*: schedel, hoofd; *gekneust*: verbrijzeld; *post*: pijler, zuil.
253 *die*: personen die.
254 *benawde*: geprangde, bedrukte; *bestellen*: ontbieden.
258 't *Geluk*: de fortuin.
260 *kracht*: macht, instantie.
261 *toelacht*: behaagt, bevalt.
263 *hoog gerezen*: in hoog aanzien.
265 *voor dezen*: vroeger.
266 *recht*: naar behoren; *bezind*: overweegt, beziet.
267 *vind*: constateert.
270 *Het hoogste*: De belangrijkste, machtigste personen.
272 *Hoe hoog gy*: Hoe hoog gij nu ook.
273 *Die*: Degene die; *luk*: geluk, fortuin; *steunsel*: steun.
274 *zelfs*: zelf; *geen acht [...] geeft*: niet op zijn hoede is.
275 *sneeft*: sterft.
277 *De enigst'*: Als enige; *uitgelezen*: uitverkoren.

Twede bedryf

[eerste toneel]

Creüsa. Jason.

Creüsa

'k Verheug my dat gy zigt verdreven: ²⁷⁸
 Door dien mijn min te schoonder toont, ²⁷⁹
 280 Om dat gy niet en waart verheven, ²⁸⁰
 En uw verdiensten onbeloont. ²⁸¹

Jason

In plaats van kroon op kroon te steig'ren, ²⁸²
 Wowd' ik (wanneer gy maar mijn beê' ²⁸³
 Wowd' horen, en geen liefde weig'ren) ²⁸⁴
 285 Regeerder wezen van het vee.

Creüsa

Ik waar met u getroost te leven ²⁸⁶
 Gantsch slecht; als gy my maar verkoost, ²⁸⁷
 Mijn lief, ik waar genoeg verheven;
 Mijn wensch, ik ben met u getroost. ²⁸⁹

Jason

290 Princes, waar vind men uws gelijke?
 Gy hoeft geen siersel om uw hoofd; ²⁹¹
 Want gowddraad voor uw hair moet wijke',
 Uw blanke hals de perlen dooft. ²⁹³

Creüsa

Al wat 'er lieflijk is, mijn waarde,
 295 De held're zonne met zijn licht,
 De leliën, de rozen aarde' ²⁹⁶
 Al naar u lieflijk aangezicht. ²⁹⁷

Jason

De dochters die men schoon mach noemen, ²⁹⁸
 By u geleken, minder zijn ²⁹⁹
 300 Dan by de lely slechte bloemen, ³⁰⁰
 Dan sterren in de zonneshijn.

Creüsa

En gy Lief, die men uit ziet steken ³⁰²
 Als and're helden by u staan,
 Gelykt de bomen langs de beken
 305 Die 't slechte riet te boven gaan. ³⁰⁵

Jason

Bemide bomen, op wiens stammen
 Zo vele minnetekens staan,³⁰⁷
 Als aan des hemels zalen vlammen,³⁰⁸
 Als aan uw takken groene blaân.

Creüsa

310 Eens, zo gy my daar kwaamt verrassen,³¹⁰
 Zeid' ik: al zijn de letters teer,³¹¹
 Uw naam zal met de boom noch wassen;³¹²
 Ik dacht: mijn liefde kan niet meer.³¹³

Jason

'k Heb u zo lief als bei mijn ogen;
 315 Of and're toornig zijn of goet,³¹⁵
 Als wy maar t'zamen leven mogen,
 Zostoot ik alles met de voet.³¹⁷

Creüsa

Als noordersterren zijn uw ogen,³¹⁸
 Mijn welvaart drijft op haar gena;³¹⁹
 320 Wat zowd ik beter wenschen mogen³²⁰
 Als zulke leidslui, waar ik ga?³²¹

Jason

Uw' ogen krachtig in 't bekoren,³²²
 Bewaren my, mijn zonneshijn;³²³
 Wat waar ik beter als verloren,
 325 Indien ik zonder die zow zijn?

Creüsa

Kom Jazon, laat ons vorder treden;³²⁶
 Mijn Lief, en voogtheer van mijn hert;³²⁷
 Daar gy met lofzang en gebeden³²⁸
 Gedurig aangesproken werd.

[tweede toneel]

Medea. Creon. Enioche.

Medea

330 Zie daar de trowstoet gaan! ik zal die vreugt verhind'ren,
 En zien, of door hun leet mijn lijden kan vermind'ren.

Creon

Wel hoe, of zich Medé noch uit mijn Rijk niet spoeit? ³³²

Die pest! dat landbederf! wat laat zy ongemoeit? ³³³

'k Had andersins met haar te leven voorgenomen,

335 't En waar het Jason had met bidden voorgekomen: ³³⁵

Ei, zie hoe fier zy treed; zy komt recht op ons aan: ³³⁶

Mijn lijfwacht weest 'er voor, en doet haar van ons staan. ³³⁷

Hoe lange zal ik u noch voor mijn ogen lyen ³³⁸

Medea? voort, van hier met al uw schelmeryen. ³³⁹

Medea

340 'k Wist garen eerst waarom, wat schelmstuk of 't my doet? ³⁴⁰

Creon

Noch vraagt die goede vrouw; waarom zy vluchten moet. ³⁴¹

Medea

Hoort reden, pleegt gy recht; dwingt, wilt gy overheren. ³⁴²

Creon

Of dwang of niet, gy zult hun horen die regeren. ³⁴³

Medea

Noit Rijken zonder recht genoten lange vreê. ³⁴⁴

Creon

345 Ga, klaag dat t'huis.

Medea

Ik ga; die my hier bragt, ga meê.

Creon

Uw vonnis is gevelt, dies voegen hier geen woorde'. ³⁴⁶

Medea

Die vonnis velde voor hy bei de zijden hoorde,

Al doet hy recht, noch heeft hy onrecht recht gedaan. ³⁴⁸

Creon

Maar hebt gy d'onschuld wel van Pelias verstaan? ³⁴⁹

350 Doch, zeg eens op; en laat uw schone zaak eens horen. ³⁵⁰

Medea

Ik weet hoe zwaar het valt te matigen zijn toren ³⁵¹

Als die ontsteken is, en hoe het hem behaagt ³⁵²

Te doen het geen hy wil, die in zijn handen draagt

Den koninklijken staf; dat heb ik kunnen leren

- 355 In mijn heer vaders hof; hoe zeer zy my braveren,³⁵⁵
 'k Was in de wieg Prinses; 'k wierd eertijts hoog geacht,
 En blonk gelijk de zon, die ons heeft voortgebragt:³⁵⁷
 Al wat de Phasis stroom bedawt; al wat bewonen,³⁵⁸
 Die weduwlijke schaar, de strijdbaar' Amazonen;³⁵⁹
- 360 Al wat d'Euxinus, daar het varsche water bruischt,³⁶⁰
 't Welk met een groot geweld van Caucasus afruischt;³⁶¹
 Al wat die zoete kust omvangt, dat al te gader³⁶²
 Leit onder het gebied van mijnen heer en vader:³⁶³
 Daar had ik eers genoeg; ik wierd van die gevrijt³⁶⁴
- 365 Die 'k zelfs nu vleyen moet, zo veel vermag de tijt.³⁶⁵
 Betrowt u op een Rijk en koninklijke hoven,³⁶⁶
 Als in een ogenblik, 't geen onder is raakt boven:
 Een deugt, weldadigheid, die niet vergaan en kan,³⁶⁸
 Voegt koninklijke macht; die deugt daar roem ik van³⁶⁹
- 370 Berooft van alles; dit is my alleen gebleven,
 Dat door mijn raad en hulp behowden is in 't leven
 De macht van Griekenland, en harer helden roem;
 Dies Orpheus zoet van zang ik mijn gebergde noem;³⁷³
 De zoons van Tyndarus; ook Lynceus klaar van ogen;³⁷⁴
- 375 En duizend Minyiers my 't leven danken mogen;³⁷⁵
 En duizend and'ren meer; der helden Vorst alleen³⁷⁶
 En rep ik niet om dank t'ontfangen, noch ook geen³⁷⁷
 Verschoning; ik behield en bragt u t'huis hun allen,³⁷⁸
 Voor my mijn Jason. Ga, en na uw welgevallen
- 380 Verwijt my nu al 't kwaat, het welk ik dorst bestaan,³⁸⁰
 Om van een erger kwaat u eigen volk t'ontslaan,³⁸¹
 En niet te voren dat de vloot der Grieksche schepen³⁸²
 Ging herwaarts aan den buit van 't gowdriek Colchis slepen:³⁸³
 Had' ik mijn vader en my zelven niet misdaan,³⁸⁴
- 385 Gy weet het, Jason waar met al dien hoop vergaan:³⁸⁵
 Doch of nu het geluk niet staande schijnt te howwen,³⁸⁶
 Maar doemt en drukt mijn zaak; des is 't my niet berowwen:³⁸⁷
 Maar dat men loont met straf mijn dienst, (en hoe? dien vrind,³⁸⁸
 Die 't nochtans met my hield, behowd men voor zijn kind!)³⁸⁹
- 390 Daar klaag ik van met recht, dat maakt my onverduldig:³⁹⁰
 Wat rechter oordeelt oit een samenspanner schuldig,³⁹¹
 Den andren zonder schuld? ook, wistmen wie ik waar,³⁹²
 (Eer datmen 't had gemunt te geven hem aan haar)³⁹³
 'k Was toen geen landbederf, toen ik u eerst kwam groeten,³⁹⁴
- 395 En mijn gebogen hert wierp neder voor uw voeten;³⁹⁵
 Toen wierd ik wel onthaald, nu wijst men my van kant:³⁹⁶
 Als ik vertrekken zal, ei zeg toch, na wat land?
 Na Colchis? Minya? 'k weet niet waar heen te vluchten:³⁹⁸
 Vergun my in uw Rijk een hoek om uit te zuchten.³⁹⁹

Creon

- 400 Of ik het volk verdruk, dan of ik zwakken stut,⁴⁰⁰
 Dat tuige Jason zelf, of ik hem heb beschut⁴⁰¹
 Wanneer Acastus loon na werken zocht te geven,⁴⁰²
 Toen door u kruiden laatst zijn vader kwam om 't leven:⁴⁰³
 Wat Jason heeft gedaan, ik goet en eerlijk how,⁴⁰⁴
 405 Behalven dat hy u gekoren heeft tot vrouw;⁴⁰⁵
 Vertrek, op dat hy zo die schande mach ontkomen:
 't En waar door u verraad, het gowd waar noit genomen,⁴⁰⁷
 Uw broeder leefde noch.

Medea

- Ik ben van vleesch en bloed,⁴⁰⁸
 En heb 't te veel betoont; maar wie was oit zo goet,⁴⁰⁹
 410 Die niet en wierd vervoert van menschelijke dingen?⁴¹⁰
 Die ons van 't rechte pad, ons ondanks, somtijds dringen.⁴¹¹
 Doch datmen my verwijt de dood van Pelias;
 Ik zweer het geen vergif, maar eige zwakheid was:⁴¹³
 Ik gaf hem wel den drank, en dacht hem te versterken
 415 Gelijk ik AEson deê; doch als geen kruiden werken⁴¹⁵
 Noch helpen zo men wenscht, is dat des meesters schuld?⁴¹⁶
 En legt men 't hem te last? zo hoeft hy groot geduld.⁴¹⁷
 Och! alle ding werd my, en my alleen geweten.⁴¹⁸

Creon

Nu wel, vertrek; ik ga, hier word maar tijt versleten.⁴¹⁹

Medea

- 420 Hoe trek ik? zal ik niet de vrucht van mijne schoot⁴²⁰
 Meê voeren? zal my die niet troosten in mijn noot?⁴²¹
 Of laat haar met my gaan, of laat ik by haar blijven;⁴²²
 De moederlijke zorg zal best aan haar bekliven;⁴²³
 Ei! weiger niet aan 't kind, wilt gy 't my weig'ren.

Creon

- Neen;⁴²⁴
 425 't Is eens genoeg gezeit, vertrek, en dat alleen.⁴²⁵

Medea

- Alleen, en onverzelt van die ik zelve baarde?⁴²⁶
 O Hemel! lijd gy dit? O! spalk u open, aarde!⁴²⁷
 En zwelg my levend in. Maar, gy zijt van my schuw⁴²⁸
 Gelijk zy alle zijn. 'k Vergeef het hun, en u;⁴²⁹
 430 De Konink, ik beken, 't is waar, hy mag gebieden;
 Al wederstreeft mijn hert, het moet nochtans geschieden.⁴³¹
 Maar grote Vorst, mag 't zijn, vergun deez' eene beê,⁴³²

Zo bloei uw Rijk, vergun my maar een dag of twee;
Laat my mijn tranen op die teed're handen plengen.

Creon

435 Waar zal dit nut voor zijn? waar toe al dit verlengen? ⁴³⁵

Medea

Op dat ik leren mag te lijden mijn verdriet. ⁴³⁶

Creon

Nu voort, wel aan, 'k vergun u dezen dag; maar ziet ⁴³⁷
Dat gy na dezen dag u hier niet meer laat vinden.

Medea

Het zal zo zijn: ik zweer 't: gy zult het waar bevinden. ⁴³⁹

[derde toneel]

Euipe. Medea. Enioche.

Euipe

440 Behoed ons! ô Prinses!

Medea

Wat is 'er? spreek. wat beeft
Wat zwijgt gy?

Euipe

Och! de tong my aan 't verhemelt kleeft.
Wat schrikkelijker spook! ô wee!

Medea

Zeg op, laat horen; ⁴⁴²
Is 't ramp, is 't ongeval? ik ben 'er toe geboren.

Euipe

'k Verhaal het dan, dewijl men niet te horen vreest ⁴⁴⁴
445 Waar van ik langen tijd in onmacht ben geweest. ⁴⁴⁵
Zo dra en waard gy niet ter poorten uit getreden,
Of iets gelijk de dood ging over al mijn leden; ⁴⁴⁷
Mijn hert kromp in van schrik; een druppel bloeds bespat
Het lynwaad, datmen my ter hand gegeven had, ⁴⁴⁹
450 Toen noch een, toen noch een; ik beefd'; en onder 't schromen ⁴⁵⁰

En duchten, van wat kant of dit zow mogen komen, ⁴⁵¹
 Sla ik 't gezicht om hoog; en, 't geen mijn schrik vermeêrt, ⁴⁵²
 Het beeld van Juno zelf vernam ik omgekeert: ⁴⁵³
 Ook is u ledekant, Prinses, toen ingevallen. ⁴⁵⁴

Medea

455 Dat is niet niew voor my; zy zullen vallen, allen ⁴⁵⁵
 Die oorzaak daar van zijn. nu is 'er noch iet meer?
 Vernaamt gy meer Euipe?

Euipe

Och! ja.

Medea

Begin dan weêr.

Euipe

Een rave zwart als pik van ongemene grote ⁴⁵⁸
 Zit achter op het dak, en laat zich niet verstote'; ⁴⁵⁹
 460 Maar krijgt gedurig wraak.

Medea

Verjaag die vogel niet, ⁴⁶⁰
 Want zulks behaagd my meer als 't allervrolijkst lied. ⁴⁶¹
 Krast, krijgt vry datmen 't hoort; dat kan my noch behagen, ⁴⁶²
 En diergelijk gezang kan ik alleen verdragen.

Euipe

Ook d'eene poort slaat toe, en d'ander op; het raast ⁴⁶⁴
 465 En leeft 'er over al, de stoelen staan verplaat: ⁴⁶⁵
 Met naar en duister licht zag ik de toortsen schijnen, ⁴⁶⁶
 En deez' onzek're vlam dan weêr van zelf verdwijnen: ⁴⁶⁷
 Maar boven al; een mensch, of 't geen zijn schijnsel voert ⁴⁶⁸
 Ontroert my allermeest, hy heeft my aangeroert ⁴⁶⁹
 470 Met een doodkille hand, en (mag ik waarheid spreken)
 Hy sprak my toe, en heeft my drymaal stuurs bekeken, ⁴⁷¹
 Maar weet niet wat hy sprak, zo was my 't hart ontroert; ⁴⁷²
 En is al morrend weg, voorby my heen, gevoert. ⁴⁷³

Medea

't Zy wat het wil, men dreigt den onvervaard: ⁴⁷⁴
 475 Daar is geen vreez daar gene hoop en is: ⁴⁷⁵
 Of waar hier vreez, zo most Medé veraarden. ⁴⁷⁶
 O dood! ô still' en altijd duisternis!
 Spaar haar niet meer dan gy haar broeder spaarde; ⁴⁷⁸
 Het schijnt my lang dat ik uw naarheit mis.
 480 Wat hier gebeurt, my kan niet overkomen ⁴⁸⁰

Dan 't geen ik zelf alreê heb voorgenomen. ⁴⁸¹

Waar kom ik toe? waar werd' ik heen gedreven?

Hoe ben ik reukeloos dus ver gebragt? ⁴⁸³

Ik zie vast om, en vind geen troost gebleven, ⁴⁸⁴

485 Dan 't geen de mensch het allerschriklijkst acht, ⁴⁸⁵

Dat is de dood, die ieder een doet beven;

Maar my in dit geval zo zoet toelacht. ⁴⁸⁷

Bedroge vrouw! waar moet ik heul gaan zoeken? ⁴⁸⁸

Ik mach dan wel mijn zotte zin vervloeken. ⁴⁸⁹

490 Maar is hy valsch, dat hem zijn valsheid spijte, ⁴⁹⁰

Die 'k heb gevolgt, gedient, en aangebeên:

Wat wil ik dit my zelve gaan verwijten

Dat ik beminde 't geen my minlijk scheen? ⁴⁹³

Wie kan het juk der liefde van zich smijten? ⁴⁹⁴

495 Het is de schuld mijns ongeluks alleen. ⁴⁹⁵

O! eewig zuiver licht! ô! ly na dezen ⁴⁹⁶

Geen valschen schijn, noch zulk bedrieglijk wezen. ⁴⁹⁷

Maar waarom scheidt hy zulk een wreed behagen ⁴⁹⁸

In mijn bederf? wat heb ik hem misdaan? ⁴⁹⁹

500 Waarom hy my verlaat, zowd' ik niet vragen,

Zo 'k oit mijn trow te buiten waar gegaan; ⁵⁰¹

Indien ik my boosaardig had gedragen;

Of, zo 'k hem oit na 't leven had gestaan; ⁵⁰³

Of zo men and're schuld in my kan vinde',

505 Als, dat ik hem te hartelijk beminde. ⁵⁰⁵

Geen nieuwe vlam deed' oit mijn zinnen drayen; ⁵⁰⁶

Neen, hy was d'eerst', hy zal de laatste zijn:

Maar sint hem 't luk een kroon schijnt toe te wayen, ⁵⁰⁸

Zo trekt hy heel aan eenen and'ren lijn; ⁵⁰⁹

510 De wind van Staat heeft hem het hoofd doen zwayen; ⁵¹⁰

Daar komt het my van daan, naar allen schijn: ⁵¹¹

Nu zoektmen slechts de hand met my te lichten; ⁵¹²

En, och! de trow moet voor de staatzucht zwichten. ⁵¹³

Maar niet mijn moed, die zal d'er tegen streven: ⁵¹⁴

515 Men stelle vry hier na in steen of staal ⁵¹⁵

Het ongelijk zo snood aan my bedreven; ⁵¹⁶

En van mijn end het droevige verhaal: ⁵¹⁷

Men voeg daar by: dit kan het minnen geven; ⁵¹⁸

Op dat die 't leest daar door te minder dwaal; ⁵¹⁹

520 Men zal daar by met eenen stellen mogen:

Die lichtelijk vertrowt werd licht bedrogen. ⁵²¹

Enioche

Helaas! ik voel mijn ogen overlopen ⁵²²

Om 't ongeluk dat gy vermeerd'ren gaat; ⁵²³

Gelijk, in waters nood, die geen die hopen ⁵²⁴

525 Een dijk te sterken daar de zee op slaat; ⁵²⁵

Men vult een plaats, en twintig gaand'er open:

Hoe zijt gy zo in diergelijke staat? ⁵²⁷

Of als een schaap dat hulp roept tot zijn schade

In 't bosch verdwaald op 's wollefs ongenade. ⁵²⁹

Medea

530 Enioché, of anders gy jonkvrouwen

Wie dat het zy, indien gy immermeer ⁵³¹

Mijn vaderland en vader komt t'aanschowwen,

Verhaal hem daar, dat bidd' ik u, hoe zeer

My drukt', en, och! hoe zeer 't my was berowwen, ⁵³⁴

535 Dat ik my zelfs verlopen had zo veer, ⁵³⁵

Verhaal het hem; en 't kwaat van my bedreve', ⁵³⁶

Indien hy kan, och! dat hy 't my vergeve.

Wanneer gy ook met uw godvruchte handen ⁵³⁸

(Zo gy 't vermoogt, en zo 'k zo veel ben waard) ⁵³⁹

540 In zuivrend vuur tot assche zult verbranden

Dit lichaam, of de stukken t'zaam vergaârt; ⁵⁴¹

Zo brengt mijn doodbus aan mijn vaders stranden ⁵⁴²

Met 't eerste schip dat derwaarts henen vaart; ⁵⁴³

En plaatst het, daar geen Grieken oit en komen, ⁵⁴⁴

545 Daar nimmermeer een man en werd vernomen.

Een man, helaas! een man heeft my bedurven, ⁵⁴⁶

My leidend' op het averechtse pad; ⁵⁴⁷

Door eenen man is al mijn vreugt gesturven,

En goede naam dien ik te voren had,

550 Die nimmer weêr door tranen word verwurven: ⁵⁵⁰

Een man... fi! fi! ik ben die naam te zad; ⁵⁵¹

Zo moet hy zijn van alle goet verlaten, ⁵⁵²

Gelijk ik hem met reden wel mach haten. ⁵⁵³

Vriendin, gy hebt verhaalt veel dingen, mijn elenden ⁵⁵⁴

555 Niet ongelijk, ô! neen! ik zal my derwaarts wenden: ⁵⁵⁵

Het zy dan wat het zy, 'k wil zien wie dat dit doet;

En treden, onbeschroomt, het onheil te gemoet. ⁵⁵⁷

Rey

- Wanneer men ziet de geesten waren ⁵⁵⁸
 In een lichamelijke schijn, ⁵⁵⁹
 560 Na dat zy henen zijn gevaren
 Ontlast van 't vleesch, wat mach het zijn? ⁵⁶¹
 Of wel zodanig yslijk zwieren ⁵⁶²
 Den menschen zoekt tot deugt te stieren? ⁵⁶³
- Of, zow de mensch zich zelf bedriegen
 565 Als schrik of zwarte gal hem kwelt, ⁵⁶⁵
 Die na de herssenen komt vliegen,
 En, 't geen niet is, daar zichtbaar stelt; ⁵⁶⁷
 Gelijk men dikmaals werd bedrogen ⁵⁶⁸
 Als alles geel schijnt voor onz' ogen. ⁵⁶⁹
- 570 Wat dat het zy, men moet niet schromen; ⁵⁷⁰
 Want schromen schaad: best wel gemoed ⁵⁷¹
 Den hemel tot zijn schild genomen; ⁵⁷²
 Noit kan men beter zijn behoed:
 Men kan door alle hinder streven ⁵⁷⁴
 575 Met wel te doen, en vrolijk leven. ⁵⁷⁵

Eindnoten:

- 278 *verdreven*: Acastus heeft Jason en Medea uit Iolcus verdreven, omdat hij de laatste ervan verdacht voor de dood van zijn vader verantwoordelijk te zijn (zie v. 56-63).
 279 *Door dien*: Daardoor; *min*: liefde; *te*: deste; *toont*: zich vertoont.
 280 *niet ... verheven*: anders niet [tot een hogere staat] verheven zou zijn.
 281 *onbeloont*: onbeloond gebleven zouden zijn.
 282 *van kroon op kroon*: van de ene troon op de andere; *steig'ren*: klimmen.
 283 *wanneer*: op voorwaarde dat; *beê'*: bede, verzoek.
 284 *horen*: gehoor schenken aan.
 286 *getroost*: gaarne bereid.
 287 *Gantsch slecht*: Heel eenvoudig; *verkoost*: zou verkiezen.
 289 *getroost*: geheel en al tevreden gesteld.
 291 *hoeft*: hebt nodig; *siersel*: sieraad, pronk.
 293 *perlen*: parels.
 296 *aarde'*: aarden, komen in aard overeen met.
 297 *Al*: Allemaal.
 298 *dochters*: jonge vrouwen.
 299 *geleken*: vergeleken.
 300 *slechte*: eenvoudige, gewone.
 302 *uit [...] steken*: zich onderscheiden, uitblinken.
 305 *te boven gaan*: uittorenen boven.
 307 *minnetekens*: liefdesbekentenissen.
 308 *des hemels zalen*: hemelgewelf, firmament; *vlammen*: sterren.
 310 *zo*: toen.
 311 *teer*: nog kwetsbaar.

- 312 *wassen*: groeien.
- 313 *kan niet meer*: Te weten: groeien.
- 315 *goet*: [ons] toegenegen.
- 317 *Zo*: Dan; *stoot ik [...]* met de voet: laat mij koud.
- 318 *noordersterren*: Verwezen wordt naar de Noord- of Poolster, die bekend staat om zijn helderheid.
- 319 *welvaart*: geluk; *drijft op*: is afhankelijk van; *haar*: hun.
- 320 *mogen*: kunnen.
- 321 *leidslui*: leidslieden, gidsen; *waar ik ga*: waarheen ik ook mag gaan.
- 322 *krachtig*: die veel vermogen.
- 323 *Bewaren*: Beschermen.
- 326 *vorder treden*: verder gaan.
- 327 *voogtheer*: voogd, gebiedier.
- 328 *Daar*: Daarheen waar; *gebeden*: smeekbedes.
- 332 *spoeit*: spoedt, haast.
- 333 *Die ... landbederf*: Medea, die een plaag is, de ondergang van mijn rijk.
- 335 't *En waar*: Als niet; *bidden*: smeken.
- 336 *aan*: af.
- 337 *doet ... staan*: houdt haar op enige afstand van ons staande.
- 338 *lyen*: dulden moeten.
- 339 *van*: weg van; *schelmeryen*: verdorvenheden, wandaden.
- 340 *wat ... doet*: welk vergrijp mij in een kwaad daglicht stelt.
- 341 *goede*: Ironisch bedoeld.
- 342 *Hoort ... recht*: Luister naar argumenten, wanneer gij rechtspreekt; *overheren*: heer en meester zijn.
- 343 *horen*: gehoorzamen.
- 344 *Rijken*: koninkrijken.
- 346 *voegen*: passen, betamen.
- 348 Ook al velt hij het juiste vonnis, desalniettemin heeft hij op onrechtvaardige wijze recht gesproken.
- 349 *Pelias*: Vergelijk v. 56-58; *verstaan*: zich gerealiseerd.
- 350 *schone*: Ironisch bedoeld.
- 351 *toren*: toorn.
- 352 *ontsteken*: opgelaaid.
- 355 *zy*: Versta: de tegenstanders van Medea; *braveren*: tarten, trotseren.
- 357 *gelijk*: zoals; *die ... voortgebracht*: Medea's vader, Aetes, is naar de mythologische voorstelling als zoon van de zonnegod Sol geboren.
- 358 *Phasis*: Zie v. 20; *bedawt*: bevochtigt.
- 359 *weduwlijke*: De Amazonen wezen het huwelijk ten enenmale af; *Amazonen*: Een volk van strijdhaftige vrouwen dat ten zuidoosten van de Zwarte Zee gewoond zou hebben.
- 360 *d'Euxinus*: Pontus Euxinus, de Zwarte Zee.
- 361 *Caucasus*: Zie v. 19.
- 362 *al te gader*: alles samen.
- 363 *Leit ... van*: Wordt bestuurd door.
- 364 *Daar*: Versta: in het machtsgebied van haar vader; *van*: door; *gevrijt*: gepaaid, gevleid.
- 365 *zelfs*: zelf.
- 366 *Betrowt u op*: Stel uw vertrouwen in.
- 368 *Een*: Eén; *weldadigheid*: goedertierenheid, het verlangen anderen goed te doen.
- 369 *Voegt*: Past bij, betaamt; *daar roem ik van*: daarvan verkondig ik de lof.
- 373 *Dies*: Zodoende; *Orpheus*: Zoon van de muze Calliope; hij nam aan de Argonautentocht deel; *zoet van zang*: In de klassieke literatuur wordt Orpheus als de zanger en dichter bij uitstek voorgesteld; *mijn gebergde*: iemand die ik gered heb.
- 374 *zoons van Tyndarus*: de tweelingbroers Castor en Pollux, die door Tyndareos, de koning van Sparta, voortgebracht waren, namen eveneens aan de Argonautentocht deel; *Lynceus*: Griekse held en een van de deelnemers aan de Argonautentocht; *klaar van ogen*: Lynceus was beroemd om zijn scherpe blik waarmee hij zelfs door vaste voorwerpen en de aarde heen kon kijken.
- 375 *Minyers*: de Minyers, een Griekse volksstam in Boeotië die afstamt van de legendarische koning Minyas. De meeste Argonauten zouden Minyers geweest zijn.
- 376 *der helden Vorst*: Jason.
- 377 *rep*: noem.

- 378 *Verschoning*: Verontschuldiging; *ik behield ... / ... Jason*: ik redde hen en bracht u allen weer thuis, mijn Jason echter redde ik alleen voor mijzelf.
- 380 *dorst bestaan*: aandurfde.
- 381 *t'ontslaan*: te verlossen, te vrijwaren.
- 382 *En niet*: En verwijt mij niet.
- 383 *herwaarts aan*: hierheen.
- 384 *misdaan*: tekort gedaan.
- 385 *met ... hoop*: met al zijn manschappen; *vergaan*: ten onder gegaan.
- 386 *Doch of*: Maar ook al; *staande*: stand.
- 387 *doemt ... zaak*: mijn belangen tegengaat; *des ... berowwen*: dat nu verdriet mij niet.
- 388 *loont*: beloont; *dien vrind*: (ironisch) Jason.
- 389 *'t [...] met my hield*: mij beminde.
- 390 *onverduldig*: woedend.
- 391 *Wat*: Welke.
- 392 *Den andren*: De andere, de tweede samenspanner.
- 393 *'t had gemunt*: zich had voorgenomen; *haar*: Te weten: Creüsa.
- 394 *landbederf*: Zie v. 333; *eerst*: voor de eerste keer.
- 395 *mijn ... neder*: knielde.
- 396 *wel onthaald*: goed ontvangen; *wijst [...] van kant*: stuurt weg.
- 398 *Minya*: Zie v. 375.
- 399 *hoek*: plekje.
- 400 *verdruk*: onderdruk; *stut*: steun verleen.
- 401 *Dat tuige*: Daarvan moge getuigen; *beschut*: beschermd.
- 402 *Wanneer*: Toen; *Acastus*: Zie v. 59; *loon ... geven*: zich wilde wreken.
- 403 *zijn vader*: Pelias, zie v. 56-58.
- 404 *how*: acht.
- 405 *gekoren*: gekozen.
- 407 *'t En waar*: Was het niet.
- 408 *Uw broeder*: Apsyrtus, zie v. 44-45.
- 409 *betoont*: getoond, in het bijzonder namelijk door Jason haar liefde te betuigen; *goet*: standvastig, onverstoortbaar.
- 410 *vervoert van*: meegetroond door; *menschelijke dingen*: maar al te menselijke gevoelens.
- 411 *ons ondanks*: zonder dat we het zelf willen.
- 413 *eige*: zijn eigen.
- 415 *Gelijk*: Zoals; *AEson*: Zie v. 50-55.
- 416 *des meesters*: van de heelmeeester.
- 417 *legt men 't [...] te last*: geeft men de schuld; *hoeft*: behoeft, heeft nodig; *geduld*: lijdzaamheid, berusting.
- 418 *geweten*: verweten.
- 419 *maar*: slechts.
- 420 *trek*: vertrek.
- 421 *noot*: smart.
- 422 *Of [...] of*: Ofwel [...] ofwel.
- 423 Door de zorg van haar moeder zal zij het best gedijen.
- 424 Ach, wanneer u het mij wilt weigeren, weiger het dan het kind niet.
- 425 *eens*: eenmaal.
- 426 *onverzelt*: niet in het gezelschap.
- 427 *lijd*: duldt; *spalk [...] open*: Afgeleid van 'openspalken': opensperren, splijten.
- 428 *zwelg [...] in*: verslind; *schuw*: bang, bevreesd.
- 429 *Gelijk*: Zoals.
- 431 *wederstreeft*: verzet zich.
- 432 *beê*: bede, verzoek.
- 435 *verlengen*: uitstellen.
- 436 *lijden*: verdragen, verduren.
- 437 *ziet*: zie erop toe, zorg ervoor.
- 439 *waar*: inderdaad zo.
- 442 *spook*: geestesverschijning, visioen.
- 444 *dewijl*: aangezien.
- 445 *Waar van*: Waardoor.

447 *gelijk*: zoals; *ging ... leden*: beкроop mij.
 449 *lynwaad*: linnengoed.
 450 *schromen*: vrezen.
 451 *duchten*: vrezen; *van wat kant*: waarvandaan; *mogen*: kunnen.
 452 *Sla ik 't gezicht*: Kijk ik; *schrik*: angst, vrees; *vermeêrt*: groter maakt.
 453 *Juno*: Zie v. 228; *omgekeert*: omgevallen.
 454 *ledekant*: Als symbool van haar huwelijk met Jason; *ingevallen*: ineengezakt.
 455 *vallen*: ten onder gaan.
 458 *rave*: Traditioneel geldt de raaf als een onheilsbode; *pik*: pek; *grote*: grootte, afmetingen.
 459 *verstote'*: weggagen.
 460 *krijt*: krast, kraait; *wraak*: om wraak.
 461 *zulks*: Versta: zijn gekras.
 462 *datmen*: zodat men.
 464 *slaat toe*: valt dicht; *op*: gaat open; *raast*: gaat tekeer.
 465 *verplaat*: in wanorde.
 466 *naar*: angstaanjagend.
 467 *onzek're*: onvaste.
 468 *'t geen ... voert*: iets wat een menselijke gedaante aangenomen heeft.
 469 *Ontroert*: Verwart, beangstigt; *aangeroert*: aangeraakt.
 471 *stuurs*: nors; *bekeken*: aangekeken.
 472 *zo*: zozeer.
 473 *morrend*: prevelend, brommend; *weg [...] gevoert*: door de lucht weg gezweefd; *voorby*: langs.
 474 *den onvervaard*: iemand die geen angst kent.
 475 *Daar*: Er; *daar*: waar.
 476 *most*: zou moeten; *veraarden*: van aard, karakter veranderen.
 478 *haar broeder*: Apsyrtus, zie v. 44-45.
 480 *Wat hier gebeurt*: Wat hier ook moge gebeuren; *niet*: niets.
 481 *Dan*: Behalve; *alreê*: reeds.
 483 *reukeloos*: roekeloos, zonder voor de gevolgen terug te schrikken; *dus ver*: zover.
 484 *vast*: steeds, onophoudelijk.
 485 *Dan*: behalve; *allerschriklijkst*: meest afschuwelijke.
 487 *zo zoet toelacht*: zozeer behaagt, bevalt.
 488 *heul*: verlichting, troost.
 489 *mijn zotte zin*: mijn dwaze voornemen, destijds namelijk om Jason bij te staan en met hem in het huwelijk te treden.
 490 *hy*: Jason; *spijte*: moge grieven, krenken.
 493 *minlijk*: beminnelijk, innemend.
 494 Wie kan zich aan de kracht van de liefde onttrekken?
 495 *Het*: Verwijst naar 'het juk der liefde' (v. 494).
 496 *ly*: duld.
 497 *zulk ... wezen*: een persoon die anderen zozeer bedriegt.
 498 *schept ... behagen*: beleeft hij op zo wrede wijze plezier.
 499 *bederf*: ondergang.
 501 *Zo*: Wanneer; *mijn ... gegaan*: hem ontrouw geweest zou zijn.
 503 *na*: naar.
 505 *Als*: Behalve dan; *hartelijk*: innig, diep.
 506 *vlam*: liefde; *deed' [...] mijn zinnen drayen*: bracht verandering in mijn genegenheid.
 508 Maar sinds het er de schijn van heeft dat de fortune hem een koninkrijk [te weten dat van Creon] in de schoot werpt.
 509 Gedraagt hij zich anders dan voorheen.
 510 *De wind van Staat*: De ijdelheid, vluchtigheid van maatschappelijk aanzien; *doen zwayen*: op hol gebracht.
 511 *komt het [...] van daan*: ligt de oorzaak.
 512 *de hand ... lichten*: mij uit de weg te ruimen.
 513 *staatzucht*: begeerte naar een hogere maatschappelijke positie.
 514 *streven*: zich verzetten.
 515 *stelle [...] in steen of staal*: moge in steen of staal vastleggen; *vry*: gerust.
 516 *ongelijk*: onrecht; *aan my bedreven*: mij aangedaan.
 517 *end*: dood.

- 518 *dit ... geven*: hiertoe kan de liefde leiden.
- 519 *die*: degene die; *te*: deste.
- 521 *Die*: Wie; *lichtelijk*: vlug, onnadenkend; *licht*: gemakkelijk.
- 522 *overlopen*: zich met tranen vullen.
- 523 *vermeerd'ren gaat*: Enioche vreest hier dat Medea zelfmoord zal plegen.
- 524 *Gelijk*: Zoals.
- 525 *sterken*: versterken, repareren.
- 527 *staat*: toestand.
- 529 *op ... ongenade*: overgeleverd aan de onbarmhartigheid, de wreedheid van de wolf.
- 531 *immermeer*: ooit nog.
- 534 *drukt'*: verdriette, speet; *'t my was berowwen*: ik berouwde.
- 535 *my ... veer*: zoveel misdaan had; Medea doelt hier op het verraad dat ze ten opzichte van haar vader begaan heeft toen zij Jason in Colchis bijstand verleende.
- 536 *van*: door.
- 538 *godvruchte*: vrome.
- 539 *Zo ... vermoegt*: Wanneer u daartoe in de gelegenheid bent.
- 541 *t'zaam vergaârt*: die door u samengebracht zijn.
- 542 *doodbus*: urn.
- 543 *derwaarts henen*: daarheen.
- 544 *het*: Bedoeld is de 'doodbus' (v. 542).
- 546 *bedurven*: te gronde gericht.
- 547 *averechtse*: verkeerde.
- 550 *weêr [...] verwurven*: teruggekregen.
- 551 *fi*: foei; *ben [...] te zad*: heb genoeg van.
- 552 *moet*: moge.
- 553 *Gelijk*: Omdat.
- 554 *veel dingen*: Zie v. 444-473.
- 555 *Niet ongelijk*: Passend bij; *derwaarts*: daarheen.
- 557 *onbeschroomt*: onbevreesd.
- 558 *waren*: rondwaren.
- 559 Die een menselijke gedaante aangenomen hebben.
- 561 *Ontlast ... vleesch*: Nadat ze hun menselijke gedaante afgelegd hebben; *wat ... zijn?*: hoe moet dit verstaan worden?
- 562 *yslijk*: angstaanjagend; *zwieren*: rondwaren
- 563 *stieren*: bewegen.
- 565 *zwarte gal*: Volgens de geldende opvatting in de zeventiende eeuw maakt een teveel aan zwarte gal de mens bij uitstek ontvankelijk voor hallucinaties.
- 567 *'t geen ... stelt*: dat wat er in werkelijkheid niet is, als waarachtig voorstelt.
- 568 *Gelijk*: Zoals.
- 569 *geel*: Vergelijk de uitdrukking 'Het wordt iemand geel en groen voor de ogen', bijvoorbeeld als het gevolg van langdurig turen.
- 570 *schromen*: vrezen.
- 571 *best*: het beste is het; *wel gemoed*: vol vertrouwen.
- 572 *schild*: beschutting, bescherming.
- 574 *door ... streven*: alle ellende, tegenslagen overwinnen.
- 575 *wel [...] doen*: de deugd betrachten; *vrolijk*: onbekommerd, in hoopvolle berusting.

Derde bedryf

[eerste toneel]

Jason. Creüsa. Creon.

Zang

Creüsa verwachtte

Haar Jason in den hof,

Daar zy vernachte,⁵⁷⁸

En zong dus tot zijn lof:

- 580 Uw byzijn is zegen;⁵⁸⁰
 De schaapjens na de bron,⁵⁸¹
 Het veld na regen,⁵⁸²
 En ik wensch na mijn zon.⁵⁸³

Jason

- Terwijl de westewint kwam Floraâs roem vermêren,⁵⁸⁴
 585 Terwijl de nachtegaal den purp'ren ochtent riep,⁵⁸⁵
 Riep zy Creüsa meê, die langer niet en sliep,⁵⁸⁶
 Maar vaardig was den hof een lonkjen te vereren:⁵⁸⁷
 De bloemen, diez' 'er zach, verwekten haar begeren;
 Dies 't hantje, dat mijn hert in lusten howt zo diep,⁵⁸⁹
 590 Veel spruitjens in haar schoot rontom vergad'ren liep;⁵⁹⁰
 En kranste 't voorhoofd met de vrybuit van haar klêren.⁵⁹¹
 De bloemen die in 't eerst haar blad'ren staken op,⁵⁹²
 Om d'eer van haar gezicht of van haar hand t'ontfangen.⁵⁹³
 Of, als 't gelukken mocht, van haar albaste krop,⁵⁹⁴
 595 Die lieten, kort daar na, beschaamt haar blad'ren hangen,⁵⁹⁵
 En zwichten met koleur, gehaalt zo hoog in top,⁵⁹⁶
 Voor 't meer dan lelywit van haar gebloosde wangen.⁵⁹⁷

Creüsa

- 'k Zal 't nimmer zijn, weest gy het minnen nimmer moê⁵⁹⁸
 Mijn Lief, die my zo zeer tot minnen kan bewegen.
 600 Dus spraaktg', ô Lief! my aan, en lonkte my zo toe,
 Dat ik u wel geloofd' al had gy stil gezwegen.⁶⁰¹

[tweede toneel]

Bode. Creon. Jason. Creüsa.

Bode

Al d'oosterkust van 't Rijk is op; en, in de wallen⁶⁰²

- Van Bucephal, bewaart voor 't schielijk overvallen; ⁶⁰³
 Naar een verwoed gevecht, of, zo men 't beter noemt, ⁶⁰⁴
 605 Een snood verraad, van 't welk geen vyand zich beroemt; ⁶⁰⁵
 Een deel daar in gevluht, een deel daar in gedreven;
 Veel zijn van d'onze, van den vyand meer gebleven. ⁶⁰⁷

Creon

Gy bode, spreek klaar uit; wat brengt gy? kwaat of goet? ⁶⁰⁸

Bode

Ik twijfel, grote Vorst, hoe of men 't noemen moet.

Creon

- 610 Verhaal de zaak, op dat men 't oordeel uit uw rede'. ⁶¹⁰

Bode

- Hy zow iets wonders doen die na den eisch voldede;
 Veel is 'er door de nacht bedekt en onbekent, ⁶¹²
 Veel is 'er daar ik zelfs niet ben geweest omtrent; ⁶¹³
 Maar ook, indien men zow verhalen alle delen ⁶¹⁴
 615 Van dezen zwaren strijd, gewis het zow vervelen; ⁶¹⁵
 Derhalven 't wigtigst, en 't voornaamst van deze zaak ⁶¹⁶
 Zal best geraden zijn dat ik alleenlijk raak. ⁶¹⁷
 Op gist'ren als de zon zijn stralen wech ging trekken, ⁶¹⁸
 En dat de duisternis het aardrijk kwam bedekken,
 620 Zo datmen, tusschen nacht en tusschen zonneschijn,
 Mocht twijflen, wat het meer, of nacht of dach mogt zijn; ⁶²¹
 Doet hem in 't oosten op een tal van grote zeilen, ⁶²²
 Getal van schepen die de zee met riemen deilen; ⁶²³
 De grootsheid van 't gezicht vermaakte 't volk van ver; ⁶²⁴
 625 Gelijk by avondstond Arcturus grootste ster ⁶²⁵
 Rijst aangenaam voor 't oog van die niet zijn ervaren, ⁶²⁶
 En geensins weten hoe hy werkt in lucht en baren, ⁶²⁷
 Dat hier de bliksem brand, en daar de donder slaat,
 Zo fel niet als hy rijst dan als hy onder gaat. ⁶²⁹
 630 Dus mede was ons 't werk van deze vloot verholen: ⁶³⁰
 Tot dat hy, wien op 't strand de vierbaak was bevolen, ⁶³¹
 Eerst meent te zien, dan ziet, uit deez' en die galley ⁶³²
 Aankomen voetvolk, en zich voegen op een rey; ⁶³³
 Keert schielijk na de stad, verwittigt den Gebieder: ⁶³⁴
 635 Daar ruktmen voort by een, daar wapent zich een ieder; ⁶³⁵
 Men treet gelijkerhand voort na den vyand toe; ⁶³⁶
 Wy vonden op het strand veel volks alreets, en hoe ⁶³⁷
 Veel' and'ren uit hun schip noch landen door de baren. ⁶³⁸
 De Veldheer vraagt hun; wat zy zochten, wie zy waren? ⁶³⁹
 640 Maar krijgt geen antwoord, of een antwoord zonder zin; ⁶⁴⁰
 Dies zonder woorden meer vliegt voort ten vyand in; ⁶⁴¹

- En zwait den dapp'ren kling, die doet hem spoedig doorgaan, ⁶⁴²
 De zijne volgen hem, vermaant door 't moedig voorgaan; ⁶⁴³
 Zo dat in korten tijd de vyand, dus verrast,
 645 En minder in getal, en hevig aangetast, ⁶⁴⁵
 De vlucht kiest voor 't gevecht, voor 't land het schip en baren; ⁶⁴⁶
 Gantsch van een and're zin dan zy te voren waren. ⁶⁴⁷
 Wanneer beslote lucht in zwavelig gebergt ⁶⁴⁸
 Door hitte werd verdunt, verbreed; zo, dat hy vergt ⁶⁴⁹
 650 Om ruimer plaats, en zwoegt, en laat zich niet bedwingen; ⁶⁵⁰
 Tot dat men eindlik ziet de bergen open springen,
 En werpen uit met kracht om hoog aan alle kant ⁶⁵²
 Een regenval van asch, en zwavel, steen, en zand;
 Veel' akkerlieden, die zich op de vlucht begeven, ⁶⁵⁴
 655 Verlaten alle ding, en bergen bang haar leven; ⁶⁵⁵
 Maar menig mensch door d'asch, die hem de voet bezet, ⁶⁵⁶
 Of van een steen geraakt, 't ontkomen word belet: ⁶⁵⁷
 Zo word hier 't vluchten ook aan menig man benomen, ⁶⁵⁸
 Eer zy ten halven aan haar schepen zijn gekomen: ⁶⁵⁹
 660 Daar gingenz' ook niet vry; maar, rasser dan gelooft, ⁶⁶⁰
 Wierd hier dit volk van schip, dat schip van volk berooft:
 Terwijl wy bezig zijn met alles te vernielen,
 Komt zuidwaarts af, gelost, zo 't schijnt, uit and're kielen, ⁶⁶³
 Een groter drommel volks, met ysselijk geschreew; ⁶⁶⁴
 665 Ons overste wend voort kloekmoedig als een leew,
 Wy ook op 't schrewen aan: al waart gy noch zo duister, ⁶⁶⁶
 O bange nacht! gy kunt niet wezen zonder luister; ⁶⁶⁷
 U zal doorluchtigheid door 't schrijven komen aan, ⁶⁶⁸
 Gelijk de wapens ons in weerlicht deden staan: ⁶⁶⁹
 670 Elk weet het zijn', ik weet hoe onder ons afgrijselijk ⁶⁷⁰
 Men viel omtrent my; doch, zelfs voor den vyand prijselijk; ⁶⁷¹
 En menig menigmaal gewroken en gedekt ⁶⁷²
 Met zijn verwinnaar zelfs, die hem een zark verstrekt: ⁶⁷³
 En had een minder tal een meerder winnen mogen, ⁶⁷⁴
 675 Wy hadden 't wel verdient; des roem ik ongelogen: ⁶⁷⁵
 Doch door dit nieuwe volk, 't welk aangroeid meer en meer,
 Keert onze kans; want ook die vloten vochten weêr. ⁶⁷⁷
 Wy wierden aangetast van acht'ren en van voren, ⁶⁷⁸
 En hielden moedigh stal. Het zonnelicht herboren ⁶⁷⁹
 680 Ontdekt' allenks het strand, een schowburg van de dood: ⁶⁸⁰
 Toen zagmen eerst hoe zwak wy waren, in wat nood; ⁶⁸¹
 Op 't lest, men kiest de stad, om alle niet te sneuvelen. ⁶⁸²
 Daar leid een enge weg in 't dalen van twe heuvelen, ⁶⁸³
 Hier blijft een krijgsheld staan, en roept: elk berg zijn lijf ⁶⁸⁴
 685 Terwijl ik hier alleen voor elk te pande blijf: ⁶⁸⁵
 Hy had een yz're knots gevat met bei zijn hande',
 Die slingert hy om 't hoofd als of 't rondom hem brande, ⁶⁸⁷
 En schermt zo gruwelijk, en slaat, en kneust, en kerft, ⁶⁸⁸

- Dat wie het ziet, besterft; ja die hem nadert, sterft: ⁶⁸⁹
- 690 Men kwetst hem met geweer van verr' alleen gezonden: ⁶⁹⁰
 Hy roept: ja treft vry, door 't vermeerderen der wonden ⁶⁹¹
 Vermindert het getal. maar niet zijn grote moed, ⁶⁹²
 Die in deez' oorlogstorm te meer te feller woed ⁶⁹³
 Hoe meer gesart, als of zijn uitgetapte aëren, ⁶⁹⁴
- 695 Door moed weêr opgevult, niet dan te voller waren; ⁶⁹⁵
 En, ziende na de stad groothartiglijk eens om, ⁶⁹⁶
 Vernam hoe datmen reê de muren daar beklom, ⁶⁹⁷
 Alwaar de vyand langs een omweg was gekomen;
 Dies hy dat heen zijn weg in 't end ook heeft genomen; ⁶⁹⁹
- 700 Niet om te wijken, neen; maar om ons by te staan: ⁷⁰⁰
 Hy vliegt door vyand; grijpt een storremladder aan, ⁷⁰¹
 En klimt 'er fluks by op, en op de muur getreden, ⁷⁰²
 Smijt hy de ladder, en al wat hem volgt, beneden; ⁷⁰³
 Wy kenden Hercules aan deze daad genoeg, ⁷⁰⁴
- 705 Voorts, aan de leewenhuid en handknots die hy droeg: ⁷⁰⁵
 Een ieder was verheugt, men riep: wie zow niet kiezen ⁷⁰⁶
 Te wagen zo zijn lijf? wie niet zo 't lijf verliezen?
 O vromen Hercules! hoe toont gy met 'er daad, ⁷⁰⁸
 Dat u der volk'ren recht, zo 't hoort, ter harten gaat. ⁷⁰⁹

Creon

- 710 Ik zal zijn beeltenis op 't heerlijkst doen versieren, ⁷¹⁰
 En stellen het ten toon in schaduw van lawriëren. ⁷¹¹

Bode

- Elk greep een nieuwen moed door d'eerschreew diemen gaf; ⁷¹²
 Men zag bescheidenlijk, des vyands moed nam af: ⁷¹³
 Wy hebben endelijk, door pik, en diergelijke, ⁷¹⁴
- 715 Den vyand van de wal een boogscheut af doen wijke', ⁷¹⁵
 Daar legert hy zich vast.

Creon

Maar zeg; wat is 't voor volk? ⁷¹⁶
 En wat begeren zy? verstaatm' 'er zonder tolk?

Bode

- Zy roepen Jason en Medé, men hoort haar zweren;
 Zy zullen zonder haar na 't vaderland niet keren; ⁷¹⁹
- 720 Want aangezien, o Vorst! 't verzoek by u niet geld, ⁷²⁰
 't Schijnt deze Thessaliërs haar halen met geweld. ⁷²¹

Creon

En ik zweer; dat ik niet zal zwichten voor haar dreigen, ⁷²²
 Veel minder door geweld tot haar begeerte neigen: ⁷²³
 Men zal verzorgen met veel vlijts, van stonden aan ⁷²⁴

- 725 Al wat in deze zaak zal nodig zijn gedaan.
 Welk' onbescheidenheid! zowd' ik die wrevelheden,⁷²⁶
 Den inval in mijn Rijk, zo zonder goede reden,
 Verdragen? neen, dan mogt ik elk een alle daag⁷²⁸
 Wie, als deez' jonge Vorst, tot orelog was graag,⁷²⁹
 730 Verwachten: 't is wel waar, dat over weinig dagen⁷³⁰
 't Verzoek aan ons gedaan wat bits was afgeslagen;⁷³¹
 Maar dat men daarom dan zo zonder woorden meer,
 Zow vallen in mijn land; is reedlijkheid, noch eer.⁷³³

Bode

- De waterleidingen begondenz' af te breken,⁷³⁴
 735 Toen ik van achteren stads wal ben uitgeweken.

Creon

Keert weder, zo gy kunt, verzekert hun; men zal
 Eer bystant dan gebrek vernemen in haar wal.⁷³⁷

Jason

Schep moed, mijn waarde Lief, en laat uw zorgen varen;
 De Min die met ons is, die zal ons wel bewaren.⁷³⁹

Creüsa

- 740 't Waar beter met verdrach dit onheil afgeweert;⁷⁴⁰
 De strijt is veel te fel die geen bestand begeert.⁷⁴¹

Rey

- Die eerst van landt is afgesteken,*⁷⁴²
Die eerst de see is ingeseylt,
*En eerst de diepten heeft gepeylt,*⁷⁴⁴
 745 *Dien most het aen geen hart ontbreken.*⁷⁴⁵

Hert had hy, die zich dorst verkloeken,⁷⁴⁶
 Zelf in gevaar van zand en klip,⁷⁴⁷
 En al wat niet en is zijn schip,⁷⁴⁸
 Een nieuwen vyand op te zoeken.

- 750 Tsint zag men zeilende kastelen⁷⁵⁰
 Trotseren al wat palen heeft,⁷⁵¹
 En alles wat na wetten leeft,⁷⁵²
 Uit wraaklust of om buit te delen.

- De Reden, daer men op sou roemen,*⁷⁵⁴
 755 *Moet swichten als de lust regeert:*⁷⁵⁵

*Wie snoode lusten van sich weert,*⁷⁵⁶
*Kan sich eerst recht geluckigh noemen.*⁷⁵⁷

Gelukkig wie zich kan verwinnen!⁷⁵⁸
 O grote Vorsten! hoog van macht;
 760 Waar 't dat gy zulks te recht bedacht;⁷⁶⁰
 Gy zowd veel eer die strijd beginnen.⁷⁶¹

Eindnoten:

- 578 *vernachte*: de nacht doorbracht.
 580 *byzijn*: aanwezigheid.
 581 *na*: [verlangen] naar.
 582 *na*: [verlangt] naar.
 583 *wensch na*: verlang naar.
 584 *Floraâs roem*: de roem van de bloemgodin Flora; *vermêren*: vergroten.
 585 *riep*: wekte.
 586 *meê*: ook.
 587 *vaardig*: gereed, bereid; *vereren*: ten geschenke geven.
 589 *in ... diep*: zozeer begeert.
 590 *spruitjens*: knoppen, bloemen; *vergad'ren*: verzamelen.
 591 En tooid haar hoofd met een bloemenkrans, de bekroning van haar kleding.
 592 *in 't eerst*: aanvankelijk.
 593 *Versta*: om bekeken of geplukt te worden.
 594 *albaste krop*: blanke hals; *versta*: de bloemen hopen de 'eer' (v. 593) van haar hals deelachtig te worden, dat wil zeggen ze hopen om haar hals gedrapeerd te worden.
 595 *haar*: hun.
 596 *zwichten*: erkenden hun verlies; *koleur*: kleur; *gehaalt ... top*: nadat ze zo hoog verheven waren.
 597 *gebloosde*: blozende, van een bos voorziene.
 598 Ik zal het minnen nimmer moe zijn, wanneer u het minnen evenmin ooit moe zult zijn.
 601 *Versta*: de verliefde blikken van Jason zeggen voldoende.
 602 *op*: op de been; *in de wallen*: binnen de muren.
 603 *Bucephal*: Bucephala, een door Alexander de Grote gestichte stad, die evenwel niet in de buurt van Corinthe ligt, maar in Voor-Indië (tegenwoordig: Djalalpoer); *bewaart*: gered; *'t schielijk overvallen*: de onverwachte inval.
 604 *Naar*: Na; *gevecht*: veldslag
 605 *van 't welk*: waarop
 607 *gebleven*: gevallen.
 608 *spreek klaar uit*: neem vrijelijk het woord.
 610 *oordeel*: beoordelen kan; *rede'*: verslag.
 612 *bedekt*: verborgen.
 613 Veel speelde zich af op plaatsen waar ik zelf niet geweest ben.
 614 *delen*: details.
 615 *gewis*: zeker, ongetwijfeld.
 616 *wigtigst*: belangrijkste.
 617 *raak*: behandel, de revue laat passeren.
 618 *Op gist'ren*: Gisteren.
 621 *wat ... zijn*: of het nu eerder nacht, of eerder dag was.
 622 *Doet hem [...] op*: Vertoont zich; *tal*: groot aantal.
 623 *Getal*: Een groot aantal; *deilen*: delen, splijten.
 624 *De ... gezicht*: De indrukwekkende aanblik.

625 *Gelijk*: Zoals; *Arcturus*: de grootste ster in het sterrenbeeld Boötes (Ossenhoeder).
 626 *voor ... die*: in de ogen van diegenen die.
 627 *werkt in*: werkzaam is in, zijn werking uitoefent op; *baren*: golven.
 629 *als*: wanneer.
 630 *Dus mede*: Evenzo; *'t werk*: de uitwerking, bedoeling; *verholen*: verborgen.
 631 *hy, wien*: degene aan wie; *vierbaak*: vuurbaak, vuurtoren; *bevolen*: toevertrouwd.
 632 *ziet*: daadwerkelijk ziet.
 633 *voegen ... rey*: in slagorde opstellen.
 634 *Keert*: Subject is hier de wachter van de vuurbaak; *Gebieder*: bevelhebber.
 635 *ruktmen ... een*: de troepen trekken zich samen.
 636 *gelijkerhand*: gezamenlijk.
 637 *alreets*: inmiddels.
 638 *landen*: aan land gingen; *baren*: golven.
 639 *hun*: Namelijk: de soldaten die zojuist aan land gegaan zijn.
 640 *zin*: betekenis.
 641 *Dies*: Daarom; *vliegt ... in*: snelt hij op de vijand af.
 642 *die*: Namelijk: de vijand; *doet [...] doorgaan*: laat passeren.
 643 *vermaant*: aangespoord.
 645 *getal*: aantal; *aangetast*: aangevallen.
 646 *baren*: golven.
 647 In tegenstelling tot wat zij zich hadden voorgenomen.
 648 *beslote*: ingesloten.
 649 *verbreed*: Afgeleid van ‘verbreden’: doen uitzetten; *vergt / Om*: eist, nodig heeft.
 650 *bedwingen*: samenpersen.
 652 *werpen ... kracht*: uitstoten; *aan alle kant*: in alle richtingen.
 654 *akkerlieden*: boeren.
 655 *Verlaten alle ding*: Laten alles achter; *bergen*: brengen in veiligheid.
 656 *de voet bezet*: de weg afsnijdt.
 657 *van*: door.
 658 *benomen*: belet, verhinderd.
 659 *ten halven*: halfweegs; *aan haar*: bij hun.
 660 *gingenz' ... vry*: waren ze evenmin veilig; *rasser*: sneller; *gelooft*: voor mogelijk gehouden.
 663 *zuidwaarts af*: vanuit het zuiden; *kielen*: schepen.
 664 *drommel volks*: troep krijgsvolk.
 666 *Wy ... aan*: Ook wij gaan op het geschreeuw af.
 667 *luister*: glans, schittering.
 668 *Versta*: in de kronieken zult u ‘oplichten’; *U zal [...] komen aan*: U zult verwerven; *doorluchtigheid*: roem, ‘doorschijnendheid’.
 669 *Gelijk*: Zoals; *wapens*: [blinkende] wapens; *in weerlicht*: in flikkerend licht.
 670 *onder ons*: aan onze zijde; *afgrijselijk*: op gruwelijke wijze.
 671 *omtrent*: rondom; *zelfs ... prijselijk*: op een wijze, die ook in de ogen van de vijand roemvol is.
 672 *gedekt / Met*: begraven onder.
 673 *verwinnaar*: overwinnaar; *zelfs*: zelf; *zark*: grafzerk; *verstrekt*: dient tot, verschaft.
 674 *tal*: aantal; *winnen mogen*: kunnen overwinnen.
 675 *wel*: zeker; *des roem ik*: daarop beroem ik mij; *ongelogen*: naar volle waarheid.
 677 *Keert onze kans*: Doen onze krijgskansen omslaan; *vloten*: gevlucht waren.
 678 *aangetast*: aangevallen
 679 *stal*: stand; *herboren*: dat [’s ochtends] weer opkwam.
 680 *Ontdekt'*: Maakte zichtbaar; *allenks*: langzamerhand.
 681 *eerst*: pas.
 682 *Op 't lest*: Uiteindelijk; *kiest*: verkiest, gaat naar.
 683 *enge*: smalle, nauwe; *in ... heuvelen*: door een bergkloof.
 684 *berg zijn lijf*: redde zijn leven.
 685 *te pande blijf*: als waarborg voor uw veiligheid achterblijf.
 687 *slingert*: zwaait.
 688 *schermt*: slaat om zich heen; *kneust*: verbrijzelt, verplettert; *kerft*: hakt.
 689 *besterft*: bleek wordt.
 690 *kwetst*: verwondt; *geweer*: wapentuig.
 691 *vry*: gerust.

- 692 *Vermindert het getal*: Namelijk: de vele verschillende kwetsuren zullen in elkaar overgaan en samen nog slechts een beperkt aantal grote wonden vormen.
- 693 *te*: deste.
- 694 *gesart*: getergd; *uitgetapte aëren*: afgetapte, leeggestroomde aderen.
- 695 *te*: deste.
- 696 *ziende na*: toen hij omzag naar; *groothartiglijk*: moedig.
- 697 *reê*: reeds
- 699 *Dies*: Daarom; *dat heen*: daarheen; *zijn weg [...]* heeft genomen: is gegaan.
- 700 *wijken*: vluchten.
- 701 *vliegt*: snelt; *door vyand*: door de gelederen van de vijand.
- 702 *fluks*: snel
- 703 *al ... volgt*: allen die hem volgen.
- 704 *kenden*: herkennen; *Hercules*: Dat al deze heldendaden, die plaatsvinden tijdens de nacht die aan de gebeurtenissen in Corinthe voorafgaat, aan Hercules worden toegeschreven, is in bepaalde opzichten overigens minder waarschijnlijk. Wanneer namelijk de held in het eerste bedrijf ten tonele komt, wordt gesuggereerd dat hij pas kort daarvoor in het rijk van Creon was gearriveerd. Ook in het lange gesprek met Jason (v. 1-144) rept Hercules met geen woord over de gevechtshandelingen, die naar de voorstelling van zaken in het derde bedrijf in de uren direct daaraan voorafgaand plaats gevonden zouden hebben.
- 705 *Voorts*: Verder; een leeuwenhuid en een knots zijn de vaste attributen van Hercules.
- 706 *kiezen*: verkiezen.
- 708 *vromen*: dappere; *met 'er daad*: metterdaad, door uw optreden.
- 709 *der volk'ren recht*: het volkenrecht, de rechtsbeginselen zoals die tussen verschillende staten van kracht zijn; *zo*: zoals.
- 710 *beeltenis*: standbeeld; *op 't heerlijkst*: zo luisterrijk, zo prachtig als maar mogelijk.
- 711 *lawrieren*: laurierbomen, als zinnebeeld van triomf en roem.
- 712 *greep ... moed*: vatte opnieuw moed.
- 713 *bescheidenlijk*: duidelijk.
- 714 *endelijk*: uiteindelijk; *pik*: pek.
- 715 *wal*: stadsmuur; *een boogscheut*: de afstand waarover een schot uit een boog draagt.
- 716 *legert ... vast*: heeft hij zich ingegraven.
- 719 *haar*: hen; *na*: naar; *keren*: terugkeren.
- 720 *'t verzoek*: Reeds in een eerder stadium had Acastus zich tot Creon gewend met een verzoek tot uitlevering van Jason en Medea (zie v. 401-402, v. 730-731); *niet geld*: geen effect sorteerde.
- 721 *Thessaliërs*: Peliás, de vader van Acastus, heerste over Thessalië (zie v. 11); *haar*: hen.
- 722 *haar*: hun.
- 723 [Ik zweer] Dat ik nooit door geweld aan hun wensen zal toegeven.
- 724 *van stonden aan*: aanstonds, zonder uitstel.
- 726 *onbescheidenheid*: driestheid, vermetelheid; *wrevelheden*: drieste, vermeteleden.
- 728 *elk een*: iedereen; *alle daag*: dagelijks.
- 729 Die, zoals deze jonge vorst [Acastus], zijn zinnen op oorlog heeft gesteld.
- 730 *over weinig dagen*: een paar dagen geleden.
- 731 *bits*: vinnig, vijandelijk.
- 733 *is*: is in overeenstemming met.
- 734 *waterleidingen*: aquaducten.
- 737 *Eer*: Eerder; *in haar wal*: in hun stad.
- 739 *Min*: Liefde; *bewaren*: beschermen.
- 740 *met*: door middel van.
- 741 *fel*: heftig.
- 742 *Die eerst*: Degene, die als eerste.
- 744 *diepten heeft gepeylt*: diepe zeeën heeft bevaren.
- 745 Hem kan het aan geen moed ontbroken hebben.
- 746 *Hert*: Moed; *zich dorst verkloeken*: het aandurfde.
- 747 *Zelf*: Zelfs; *in ... klip*: op het gevaar af op een zandbank of op de klippen te lopen
- 748 *al wat ... schip*: de nietigheid van zijn schip.
- 750 *Tsint*: Sindsdien.
- 751 *palen*: grenzen.
- 752 *na*: volgens.
- 754 *daer ... roemen*: waarop men zich zou moeten beroemen.

- 755 *lust*: begeerte.
756 *snoode*: kwade, verderfelijke.
757 *eerst recht*: pas echt.
758 *zich*: zichzelf; *verwinnen*: overwinnen.
760 *te recht*: naar behoren.
761 *eer*: eerder; *die strijd*: de strijd met zichzelf, de strijd tegen de kwade lusten.

Vierde bedryf

[eerste toneel]

Enioche. Medea. Euipe.

Enioche

Prinses, wat zwijgt gy stil, en tracht steeds herwaarts henen ⁷⁶²
 Met fel en stijf gezicht en sidderende benen? ⁷⁶³
 Bedwing uw overmoed, geduld verwint verdriet: ⁷⁶⁴
 765 Strek niet tot spot en smaat van ieder die u ziet.

Medea

Vriendinnen in mijn nood, die ik zo klaar bevinde ⁷⁶⁶
 Getrow te zijn, die niet mijn staat, maar my, beminde': ⁷⁶⁷
 De wijde wereld door zal 't klinken van mijn smaat,
 Geensins dat zich Medé om niet versmaden laat. ⁷⁶⁹
 770 Of zowd' ik dan vergeefs hem hebben zo gebeden? ⁷⁷⁰
 En den verbeden dach nu vruchteloos besteden? ⁷⁷¹
 Dat werden zy gewaar: eer mengt zich 't vuur, en 't nat ⁷⁷²
 Zo derelijk weleer met broeders bloed bespat, ⁷⁷³
 In dat vervloekt gevecht; wanneer ik zulks bedenke,
 775 Voel ik mijn hert in pijn, ik voel mijn zinnen krenke': ⁷⁷⁵
 O! broeder! uwe dood ontroert my het gemoed
 Op 't allermeest; waart gy te kopen met mijn bloed, ⁷⁷⁷
 Den eersten druppel, fluks gevolligt van den lesten, ⁷⁷⁸
 Gaf ik om uwentwil gewilliglijk ten besten: ⁷⁷⁹
 780 Of ook, indien ik daar mijn schuld meê wasschen kan. ⁷⁸⁰
 My dunkt, gy knikt my toe; zeer wel, ik neem het an.
 Ik zal zo wreden werk zo dapper toe gaan stellen, ⁷⁸²
 Dat eew op eew genoeg zal weten te vertellen;
 En zo mijn opzet hoont het vrouwelijk geslacht, ⁷⁸⁴
 785 De mannen zullen ook niet minder zijn verdacht.

[tweede toneel]

Jason. Medea. Enioche. Euipe.

Jason

Ik kom in aller yl na deze plaats getreden;
 Door dien ik heb gemerkt, hoewel ik met gebeden ⁷⁸⁷
 Voor u gesproken heb, dat evenwel de haat
 Des koninks overloopt zo verre boven maat ⁷⁸⁹
 790 Dat die iet zwaarder dreigt; te meer, alzo een bode ⁷⁹⁰
 Zegt dat Acastus komt.

Medea

Hy kom' ons alle doden; ⁷⁹¹
 Wy hebben 't wel verdient.

Jason

Hy komt met groot geweld, ⁷⁹²
 En Creon twijfelt hoe hy zich hier tegen stelt, ⁷⁹³
 En weet niet wat hy wil. dies, zo gy u laat raden, ⁷⁹⁴
 795 Wacht geen verandering, noch haal meer ongenaden
 Noch onheil op uw hals, dien ik heb vry gesmeekt.

Medea

Lafhertige, geveinsd', en zonder trow: nu spreek ⁷⁹⁷
 Toch eens recht uit, en zeg; dat wy u hier vervelen. ⁷⁹⁸

Jason

Ik zweer u by die 't schijnt dat met de menschen spelen; ⁷⁹⁹
 800 Indien my het geluk gegunt had, of de min; ⁸⁰⁰
 (Het geen my werd belet) te leven na mijn zin;
 Niet anders als de dood en had geen van ons beiden, ⁸⁰²
 Noch my van u, noch u van my, oit kunnen scheiden:
 Maar nu geweld gebied; 't welk, als gy weet, gewis
 805 Een ongezeglijk, een onreedlijk dwinger is... ⁸⁰⁵

Medea

Wat raast gy van geweld? wie kan u my doen haten, ⁸⁰⁶
 Een and're minnen? wie?

Jason

Wilt gy my spreken laten;
 Ik haat u niet.

Medea

O neen, daar is geen teken van; ⁸⁰⁸
 Maar gy verlaat my slechts: wat vriendelijker man! ⁸⁰⁹
 810 Ziet hier de Grieksche trow.

Jason

Ik voel mijn moed aan 't wassen ⁸¹⁰
 Door ongeduld. zweegt gy van ontrow, 't zowd' u passen. ⁸¹¹
 Of heugt u niet, hoe dat noch korts op onze tocht ⁸¹²
 Uw vader is veraân? uw broeder omgebrog? ⁸¹³

Medea

Ondankbaar', onbeschaamst', en snoodste van de menschen! ⁸¹⁴
 815 Wie kan u groter kwaat dan uwen aard toewenschen?

- Waar heb ik dit verdiend? daar gy behowden zijt? ⁸¹⁶
 Of daar ik ben gevolgt die my dien dienst verwijt? ⁸¹⁷
 Een tyger bragt u voort, daar hebt gy van gezogen ⁸¹⁸
 De gal, die nu zo dol op my word uitgespogen: ⁸¹⁹
 820 't Was niet uit lust tot eer, dat gy u hebt betrowt ⁸²⁰
 Op zee, in krijgsgevaar; maar slechts uit zucht tot gowd:
 't Was vreez', geen liefde, dat gy my hebt meêgenomen,
 Om zo behowden weêr in Griekenland te komen. ⁸²³
 Maar gy, indien 't u heugt, aldus en spraakt gy niet ⁸²⁴
 825 Wanneer ik van mijn eer u triomferen liet. ⁸²⁵
 Ik heb veel kwaats bestaan, 't zy zo; in zulke werken ⁸²⁶
 Hoort gy mijn trowwe min alleenlijk aan te merken. ⁸²⁷

Jason

Wie twijfelt aan uw min?

Medea

Wie aan u valsch gemoed?

Jason

- Medea, luister toe; zo blijf u hoeft behoed
 830 En 't mijn', indien ik nu onschuldig 't schelden lye, ⁸³⁰
 En my na 's koninks wil, mijns onwils, voeg' en vlye, ⁸³¹
 En haar heb tegen dank; zo leef ons eenig kind, ⁸³²
 Van my meer dan den dach, ja 't leven zelf, bemint: ⁸³³
 Want toen Creüsa ging, op my verzot, verloren ⁸³⁴
 835 Door een benawde koorts, heeft Creon dier gezworen; ⁸³⁵
 Noch gy, noch ook ons kind, noch ik, en zowden niet
 Meer leven, zo ik haar niet trowd'.

Medea

En my verstiet. ⁸³⁷

Jason

- Mijn leven acht ik niet; u moet ik toch verliezen; ⁸³⁸
 Alleen 't onnozel kind heeft my de keur doen kiezen ⁸³⁹
 840 Die gy onreed'lijk scheld; want, zow dat lieve wicht, ⁸⁴⁰
 Zow dat onschuldig lam berooft zijn van het licht ⁸⁴¹
 Zo dra het dat geniet?

Medea

O schoon! ô valsche verven! ⁸⁴²

Jason

Indien ik logen spreek, de donder doe my sterven. ⁸⁴³

Medea

Roep tot getuigen vry den hemel die gy schend, ⁸⁴⁴
 845 Die acht het langer niet, maar is 't van u gewent: ⁸⁴⁵
 Och mocht ik slechts zo veel van daar om hoog verkrijgen!
 Dat men die valsche tong eens voor altijd deê zwijgen.
 Gy mint haar staat, niet haar; ik ken u door en door: ⁸⁴⁸
 Maar my, die meer om u gewilliglijk verloor... ⁸⁴⁹

Jason

850 Om kort te gaan; indien (gelijk ik uit de reden ⁸⁵⁰
 Des koninks heb verstaan gy zijt van mening) heden ⁸⁵¹
 Van hier te trekken...

Medea

Wel?

Jason

Indien 't zo by u leit, ⁸⁵²
 Ik offer u mijn dienst gewillig en bereid; ⁸⁵³
 Zelf zal ik u het schip, en alles toe gaan stelle'. ⁸⁵⁴

Medea

855 Ja gaat.

Jason

Wel aan.

Medea

Ga heen daar alle ramp u kwelle. ⁸⁵⁵

[derde toneel]

Medea. Enioche. Euiippe.

Medea

Daar gy u dode Bruid komt tegen; ⁸⁵⁶
 En daar u kind, in uw gezicht,
 Met brein besprengende wand en wegen; ⁸⁵⁸
 Daar gy verwenscht het zonnelicht;
 860 En daar gy, met u zelfs verlegen, ⁸⁶⁰
 Nochtans zo zeer voor 't sterven zwicht; ⁸⁶¹
 Dat gy, berooft van vrouw en erven, ⁸⁶²
 Elendig en alleen blijft zwerven.

Zo mach het u te langer rowwen ⁸⁶⁴

865 Dat ik u heb weêrom gebracht; ⁸⁶⁵
 Dies gy my ook hebt waard gehowwen, ⁸⁶⁶

(Gelijk als 't blijkt) en hoog geacht;⁸⁶⁷
 En onder deze Grieksche vrouwen⁸⁶⁸
 Geëert, als een van mijn geslacht,⁸⁶⁹
 870 Dat niemand hoeft in roem te wijken,⁸⁷⁰
 Noch heeft in owdheid zijns gelijken.

O, waar het hert gelijk zijn ogen!⁸⁷²
 Zo lieflijk en van wreedheid verd.⁸⁷³
 Wat wensch ik al, ik ben bedrogen;⁸⁷⁴
 875 Zijn ogen zijn gelijk het hert,⁸⁷⁵
 Zy hebben my al meê gelogen,⁸⁷⁶
 Ik vind' haar t'zamen even zwert⁸⁷⁷
 Zy dorsten my veel vreugt beloven
 Van hem, die al mijn vreugt gaat roven.

880 Wie kan van groter onrecht horen?
 Dien ik beminde, droeg my haat;⁸⁸¹
 Verwerpt my, die hem heb verkoren;⁸⁸²
 Die hem gevolgt ben, my verlaat;
 En, och! (op dat ik ging verloren)
 885 Ik heb bewaart, die my verraad;⁸⁸⁵
 Dien ik behield, gaat my bederven;⁸⁸⁶
 Dien ik deê leven, doet my sterven.

Enioche

Wat moogt gy u zo zeer ontstellen?⁸⁸⁸
 Waar toe zo menigmaal gezucht?
 890 Waar toe u zelve dus te kwellen?⁸⁹⁰
 Wat slaat gy d'ogen in de lucht?⁸⁹¹

Medea

Beminde, die mijn nood verzellen;⁸⁹²
 Is dit ontijdelijk gerucht?⁸⁹³
 Mijn droefheid gaat gelijk mijn lijden⁸⁹⁴:
 895 De wraak stel alle maat ter zijden.⁸⁹⁵

Waarom verliest mijn wang haar verven?⁸⁹⁶
 Schep moed; want, als men 't wel beziet,⁸⁹⁷
 Al sterf ik ook, wat is het sterven?
 Het is misschien... misschien is 't niet:⁸⁹⁹
 900 Ten minsten dat ik zal verwerven
 Een end van duldeloos verdriet.⁹⁰¹
 Ik zie een uitkomst van elenden⁹⁰²
 Die niet, dan met de dood, en enden.⁹⁰³

Hy mint haar staat; ik zalz' ontgronden:⁹⁰⁴
 905 Hy mint het kind; 't is goet, 't is goet;

'k Heb noch een open dan gevonden ⁹⁰⁶

Waar langs heen dat ik werken moet;

Ik zie meer plaats om hem te wonden; ⁹⁰⁸

O broeder! dat 's al meê mijn bloet. ⁹⁰⁹

910 Waar blijf ik als ik dit bedrijve? ⁹¹⁰

Waar of ik evenwel toch blijve?

Enioche

De min is als een zee; en wie die zee bebowt, ⁹¹²

Op wind, of zo d'er iet noch lichter is, betrowt; ⁹¹³

En staat veel stormen uit, loopt groot gevaar van stranden, ⁹¹⁴

915 Van duizent klippen, en zo veel bedekte zanden: ⁹¹⁵

Gezontheid, eer, en goet, daar lichtlijk henen drijft; ⁹¹⁶

Zo maar het schip, dat is de ziel, behowden blijft: ⁹¹⁷

Men acht het niet in 't eerst, gelokt door lieflijkheden ⁹¹⁸

En schijnsel van vermaak, om reuk'loos toe te treden; ⁹¹⁹

920 Maar als men raakt van land, dan werd men eerst gewaar;

Hoe verder op de reiz', hoe dieper in gevaar.

Medea

't Is veel te lang gesuft, de kleine tijt gaat korten; ⁹²²

Vaar voort, eer datmen komt het opset om te storten. ⁹²³

O! aangename Wraak! ik voel mijn hart verheugt

925 Wanneer ik om u denk, ik voel een vreemde vreugt ⁹²⁵

Opkomen onbeschroomt door zo veel ongelukken ⁹²⁶

En zwarigheden, die my dreigen, die my drukken; ⁹²⁷

Ik lief u in mijn hert, ik kus uw bleke kaak,

Ik ben u dienaars, ô, aangename Wraak!

Euippe

930 Beschermt ons! och! ik zorg... de hemel wil het hoeden; ⁹³⁰

Zowd gy u zelf zo zeer bedriegen, en vermoeden ⁹³¹

Dat kwaat vermindert word door toedoen van meer kwaat? ⁹³²

Het werde nimmer waar; dat gy, verblind van haat,

U zelf verkorten zowd; men kan het zo niet maken ⁹³⁴

935 Met wreken, of men zal aan groter onheil raken. ⁹³⁵

Enioche

Prinses, 't en ga hier niet gelijk in burgertwist, ⁹³⁶

Wanneer men tegen een het volk ziet opgehist, ⁹³⁷

En zich niet kreunt 't bederf, 't verlies van zo veel zielen, ⁹³⁸

Noch howd niet op van land en steden te vernielen,

940 Tot dat bang' eenzaamheid, verwoesting, nare stand ⁹⁴⁰

Hun voorkomt van de stad, hun voorkomt van het land; ⁹⁴¹

Dan komt met een berow en achterdocht, te spade. ⁹⁴²

Medea

Enioche spreekt recht, ik moet my laten rade': ⁹⁴³

Geduld verwint verdriet. ga, haal mijn dochter hier, ⁹⁴⁴

945 Dat ik haar kus voor 't laatst.

[vierde toneel]

Medea. Euipe.

Medea

Hoor toe, mijn kamenier. ⁹⁴⁵

Naast aan mijn ledekant, in 't koffer, zult gy vinde' ⁹⁴⁶

Een kisjen, wiens sieraad (waarom ik 't meest beminde) ⁹⁴⁷

Toont Palestien', en haar bedawde grond, bevrucht ⁹⁴⁸

Door stralen van de zon en goddelijke lucht;

950 Waar uit een paar komt voort, van 't welk is voortgekomen ⁹⁵⁰

Misraïm, die gebied t'Egipten heeft genomen, ⁹⁵¹

Van wien Sesostris, die mijn' owders naderhand, ⁹⁵²

Als telgen van zijn stam, te Colchis heeft geplant: ⁹⁵³

Hoe weinig, dacht ik daar, hoe zeer ik my most wachte' ⁹⁵⁴

955 Voor 't geen ik 't wreedst bevind; toen, 't zoetst der dingen achte; ⁹⁵⁵

Voor dien geveinsden Prins, om wien geen zee te naar ⁹⁵⁶

Geen land my scheen te ver; hoe weinig dacht ik daar,

Dat ik vervoert een vreemd' noch vruchteloos zow smeken? ⁹⁵⁸

Ga haal het.

[vijfde toneel]

Medea. Enioche. Eriope.

Medea

Dat ik 't schenk tot een verzoening teken;

960 Om gunst voor 't kind, voor my te wekken derenis: ⁹⁶⁰

'k Wil vleyen gaan den last die niet te mijden is. ⁹⁶¹

Enioche

Men ziet, wanneer de wind een denn bestookt of ceder, ⁹⁶²

Zy breken licht; maar 't riet, dat buigzaam is en teder, ⁹⁶³

Zo dra en is 't geweld van 't onweer niet gedaan, ⁹⁶⁴

965 Of 't recht zich weêr, en blijft gantsch onbeschadigt staan. ⁹⁶⁵

[zesde toneel]

Medea. Eriope. Enioche. Euipe.

Medea

Kom dochter, noch zo klein en teer,
 Dit zult gy aan de Bruit gaan geven,
 Dewijl 't gekomen is zo veer,⁹⁶⁸
 Dat u uw moeder in haar leven
 970 Een stiefmoêr overlaten moet,
 Zo moet gy and're heul gaan zoeken⁹⁷¹
 Als my, gestoten met de voet⁹⁷²
 Naar onbekend' en vreemde hoeken:⁹⁷³
 Gy zult dan noit aan mijne hand
 975 (Gemerkt de rampen die ons dreigen)⁹⁷⁵
 Niet wand'len langs de zoete kant⁹⁷⁶
 Van Phasis gulde stroom, uw eigen:⁹⁷⁷
 Of in een ander land de zorg
 En dienst van moeder niet genieten.

ERIOPE

980 Och, moeder!

Medea

Och! ik blijf uw borg,⁹⁸⁰
 (Helaas! wie zow dit niet verdrieten?)
 Ik zal u helpen wat ik kan:
 Schep moed mijn kind, ik zal u helpen;
 Vertrow het my, gy zult niet van...⁹⁸⁴
 985 'k Voel 't hert van droefheid overstelpen.
 Ga heen, en wil haast wederkeren:⁹⁸⁶
 Die brief zal hun het opdoen leren.⁹⁸⁷

[zevende toneel]

Medea. Euipe.

Medea

Onzichtbaar eigenschap der dingen! die 't kruid groeien
 Laat, laat 't gebruik ook toe; op dat ik uit mach roeien
 990 Mijn vyanden; ô! ly, dat dit my wel geluk;⁹⁹⁰
 Vergun een weinig troost voor al te groten druk.⁹⁹¹
 Getuigenisse van het onrecht my bedreven,⁹⁹²
 Versta mijn overleg, en wil het my vergeven⁹⁹³
 Indien ik weinig heb geluistert na uw raad;
 995 Want yverende min toch noit na reden gaat:⁹⁹⁵
 Vriendinne, hoor nu toe; ik kan niet meer gedogen⁹⁹⁶

- U misverstand, noch mach u langer zien bedrogen; ⁹⁹⁷
 Aanhoor dan mijn bestaan, en weet in 't end van my; ⁹⁹⁸
 Uit mijn doorluchte wraak; wie dat Medea zy. ⁹⁹⁹
 1000 Daar is een hoog gebergt, gy zult het mooglijk weten,
 Aan d'oostzy van ons land, Marpesia geheten, ¹⁰⁰¹
 Van wolken steeds omringt, wiens top in zonneschijn ¹⁰⁰²
 Geen berg, maar eer den troon des hemels schijnt te zijn; ¹⁰⁰³
 Hier vind men zeker kruid, mijn moeder in haar leven
 1005 Heeft my daar kennis van, en van 't gebruik gegeven;
 Hoe dat men 't mijden moet wanneer men 't droogt of sift: ¹⁰⁰⁶
 Dit stof op iets gestroit geeft een bedekt vergift, ¹⁰⁰⁷
 't Welk, rijzende na 't hooft, de herssenen door 't ruiken ¹⁰⁰⁸
 Voort kwetst, zo dat men zin noch reden kan gebruiken; ¹⁰⁰⁹
 1010 Waar op de dood kort volgt: 'k heb eertijts dit bereit, ¹⁰¹⁰
 Handschoenen geborduurt hier meê bestroit, geleit ¹⁰¹¹
 In 't kofferken dat gy terstont daar heen zaagt dragen. ¹⁰¹²

Euipe

Ik schrik; helaas! helaas Prinses! wat durft gy wagen!

Medea

- Mijn hartzeer is zo groot; dat, zonder dat venijn, ¹⁰¹⁴
 1015 En deze punt, ik niet en kan genezen zijn. ¹⁰¹⁵

[achtste toneel]

Enioche. Medea. Euipe. Eriope.

Enioche

Ik ben op u bevel terstond weêrom gekomen.

Medea

Hoe droeg zich alles toe? wat hebt gy daar vernomen? ¹⁰¹⁷

Enioche

Dat Creon met de Bruid, slechts riekend aan 't geschenk, ¹⁰¹⁸
 Besturven, dodelijk, in eener ogenwenk. ¹⁰¹⁹

Medea

- 1020 Dat's wel. ga meê mijn kind, alwaar ik u voor lijden, ¹⁰²⁰
 En alle schimp en smaat, zal eens voor al bevrijden. ¹⁰²¹

[negende toneel]

Euiippe. Enioche.

Euiippe

Wat komt ons over! och! ô vreemt, ô stowt bestaan! ¹⁰²²

Maar gins komt hofgezin: och! laat ons elders gaan. ¹⁰²³

[tiende toneel]

Creüsa. Aglaura.

Creüsa

Vertrek vry gulde zon, en weest vry traag in 't dagen; ¹⁰²⁴

1025 Maar dat mijn Jason toeft, dat kan ik niet verdragen: ¹⁰²⁵

Waar of mijn Jason is? waar is mijn zon gedaalt?

Ja zon, die hemelhoog in mijn gedachten straalt. ¹⁰²⁷

En is hy niet de zon; gelijk men die ziet blozen ¹⁰²⁸

Wanneer hy 's morgens vroeg op vlerken zweeft van rozen? ¹⁰²⁹

1030 En ben ik niet de maan? 'k verdwijn nochtans, en sterf

Als ik de heldre glans van 't lieflijk aanschijn derf. ¹⁰³¹

Ondek my waar hy is: wie heeft hem wechgenomen? ¹⁰³²

Of breng my daar hy is, of laat hem herwaarts komen: ¹⁰³³

Schoon dat hy naar het west, (gelijk ik niet en hoop,) ¹⁰³⁴

1035 Daar zich de zon verkoelt, genomen had zijn loop; ¹⁰³⁵

Of dat hy gins op is naar Indus warme stranden; ¹⁰³⁶

Ik volg hem waar hy gaat, ik vreez niet voor zijn branden. ¹⁰³⁷

Zo hem Medea howd; loop heen, en zeg haar aan; ¹⁰³⁸

Of met, of tegen dank, zy moet hem laten gaan: ¹⁰³⁹

1040 En wil zy schelden, en my noemen onrechtvaardig; ¹⁰⁴⁰

Zo vraagt haar dan; of hy geen koningin is waardig:

't Geen dat natuur ons leert, dat zy dat mede leer; ¹⁰⁴²

Dat overal altijd het minder wijkt voor 't meer.

Aglaura

Het zow geraden zijn, Prinses, indien 't u luste, ¹⁰⁴⁴

1045 Dat uw onstelde geest zich stild' en zo wat ruste. ¹⁰⁴⁵

Creüsa

Ik weet van rust noch troost voor dat ik Jason zie. ¹⁰⁴⁶

Ei roep mijn vader hier! want ik vergeefs gebiê.

Aglaura

Uw vader is niet meer.

Creüsa

Waar is hy dan gebleven?

Aglaura

Hoe is 't Princes? helaas! gy weet, hy is om 't leven,
1050 Door 't rieken van 't vergif.

Creüsa

't Is waar ; maar 't is geen noot, ¹⁰⁵⁰
Zeg dat hy hier slechts kom, 't zy levendig of dood?

Aglaura

Ik vreez'...

Creüsa

En ik vreez niet, of als ik iet zow vreezen ¹⁰⁵²
Zow Jason van mijn vreez' alleenlijk oorzaak wezen.

Aglaura

Ik denk...

Creüsa

Dat staat u vry; maar ik, in dit geval,
1055 En weet niet wat ik doen, of wat ik denken zal:
Nochtans, nochtans my schijnt daar iets in 't hoofd te spelen; ¹⁰⁵⁶
Dat Jason herwaarts komt, hy zal my niet vervelen; ¹⁰⁵⁷
Wie speelt daar op de veêl? ei zie, de vloer die springt; ¹⁰⁵⁸
Ik bid u, luister toe; wie is het die daar zingt?
1060 Ga heen, ik zow hem noch wel iets te spreken wenschen.
Of spreek ik tegen steen? of zijn pilaren menschen?
Zo moet ik zelve gaan.

Aglaura

O! daken slecht van riet; ¹⁰⁶²
Gy vreest, noch gy ontfangt zo snode giften niet. ¹⁰⁶³

Rey

Hoe is de mensch soo bros van aerdt! ¹⁰⁶⁴
1065 *Hoe weynigh machm' 'er op vertrouwen!* ¹⁰⁶⁵
Hoe veel te min, veel roemens waerd;
O slechte stof! om op te bouwen.

Wel hem wiens reden hoger rees, ¹⁰⁶⁸
Die niet en stelde zijn verlangen ¹⁰⁶⁹
1070 Na dingen, die alleen aan 't vleesch ¹⁰⁷⁰
En haar verganklijkheden hangen.

Nochtans, indien men 't recht verstaat,¹⁰⁷²
 Ons is de zoete trek tot kind'ren¹⁰⁷³
 Niet aangeboren tot ons kwaat;
 1075 Geen gaven der Natuur en hind'ren.

Dies snood alleen en ydel is¹⁰⁷⁶
 Het minnen, dat den mensch doet lopen,¹⁰⁷⁷
 Wanneer het zonder breidel is,¹⁰⁷⁸
 Daar heil noch rust en is te hopen.¹⁰⁷⁹

1080 *Maer redelijcke liefde, maer*¹⁰⁸⁰
Een wijse vrouw, een man met eeren,
Sulck een door trouw verbonde paer,
Dat siet men deught met vreught vermeëren.

Tot dat de bleecke doodt hun scheydt:
 1085 *(Wat kan daer uytstel van verwerven?)*
Die houdt niet op; maer is bereydt
*Om al het aerdsche te verderven.*¹⁰⁸⁷

*Gelijck een schaduw ras vertreckt,*¹⁰⁸⁸
Vertreckt de wellust van dit leven:
 1090 *Wie werdt 'er dan niet opgeweckt*¹⁰⁹⁰
*Tot deught? die nooyt ons sal begeven.*¹⁰⁹¹

Eindnoten:

- 762 *tracht*: kijkt, speurt; *herwaarts henen*: hierheen.
 763 *fel*: boosaardig; *stijf*: verbitterd.
 764 *overmoed*: toorn, verbolgenheid; *geduld*: lijdzaamheid; *verwint*: overwint.
 766 *klaar*: overduidelijk, onmiskenbaar.
 767 *staat*: afkomst, maatschappelijke positie.
 769 *Geensins*: Versta: Nergens zal te horen zijn; *om niet*: zonder tegenreactie.
 770 *hem*: Namelijk: Creon; zie v. 420-439.
 771 *verbeden*: door te smeken verkregen.
 772 *eer*: nog eerder; *nat*: water.
 773 *derelijk*: jammerlijk; *broeders bloed*: het bloed van Apsyrtus (zie v. 44-46).
 775 *mijn zinnen*: mijn gemoed; *krenke*: lijden.
 777 *kopen*: Versta: uit de dood terug te halen.
 778 *fluks*: snel, kort daarop; *van*: door.
 779 *Gaf ik [...] ten besten*: Schonk ik; *gewilliglijk*: vrijwillig.
 780 *wasschen*: uitwissen.
 782 *toe [...] stellen*: ten uitvoer brengen.
 784 *zo*: als, indien; *opzet*: plan, voornemen.
 787 *Door dien*: Omdat; *gebeden*: smeekbedes.
 789 *overloopt ... maat*: de normale maat zo ver te boven gaat.
 790 *alzo*: omdat.
 791 *kom*: moge komen.
 792 *wel*: zeker; *geweld*: krijgsmacht.
 793 *stelt*: teweerstelt.

794 *dies*: daarom; *zo*: als, indien; *u*: zich; *raden*: advies geven.
 797 *geveinsd'*: huichelaar.
 798 *recht uit*: openlijk, openhartig; *vervelen*: tot last zijn.
 799 *by die*: Namelijk: bij de goden.
 800 *geluk*: lot; *min*: liefde.
 802 *Niet*: Niets.
 805 *ongezellig*: weerbarstig; *onreedlijk*: niet voor rede vatbaar; *dwinger*: heerser, dwingeland.
 806 *raast*: bazelt, kletst.
 808 *daar ... van*: dat blijkt uit niets.
 809 *wat ... man!*: (ironisch) was er, hoorde iemand ooit van een liefdevoller man!
 810 *mijn ... wassen*: hoe drift mij in bezit neemt.
 811 *ongeduld*: woede, toorn; *zweegt gy*: mocht u toch zwijgen.
 812 *korts*: kort geleden.
 813 *vader*: Aeëtes, zie v. 29-39; *broeder*: Apsyrtus, zie v. 44-46.
 814 *snoodste*: slechtste.
 816 *Waar*: Door welke oorzaak, om welke reden; *daar*: omdat; *behowden*: gered.
 817 *daar*: omdat.
 818 *gezogen*: gelijk met de moedermelk gedronken.
 819 *gal*: Volgens de gangbare zeventiende-eeuwse opvatting kwamen drift en toorn uit de gele gal voort; *dol*: vol haat.
 820 *lust tot*: verlangen naar; *betrowt*: gewaagd.
 823 *behowden*: veilig.
 824 *'t u heugt*: u het zich herinnert.
 825 *Wanneer*: Toen.
 826 *bestaan*: begaan; *werken*: daden.
 827 *min*: liefde; *alleenlijk*: slechts; *aan te merken*: acht te geven op.
 830 *'t schelden*: uw verwijten; *lye*: verduur, verdraag.
 831 *my na [...] voeg' en vlye*: me schik naar; *mijns onwils*: tegen mijn wil.
 832 *haar*: Namelijk: Creüsa; *tegen dank*: ongewild.
 833 *Van*: Door.
 834 *op my verzot*: bezeten van mij; *verloren*: ten onder, teloor.
 835 *benawde*: drukkende, prangende; *dier*: heilig.
 837 *zo*: wanneer; *trowd'*: zou huwen; *verstiet*: zou verstoten.
 838 *Mijn ... niet*: Om mijn leven geef ik niet.
 839 *onnozel*: onschuldig; *keur*: optie.
 840 *scheld*: veroordeelt; *wicht*: kind, meisje.
 841 *licht*: leven.
 842 *verven*: voorwendselen, uitvluchten.
 843 *logen spreek*: lieg.
 844 *vry*: gerust; *schend*: ontwijdt, onteert.
 845 *acht het*: geeft er acht op.
 848 *staat*: maatschappelijke positie.
 849 *om*: omwille van; *gewilliglijk*: vrijwillig.
 850 *gelijk*: zoals; *reden*: woorden.
 851 *verstaan*: begrepen; *mening*: plan.
 852 *leit*: ligt, ervoor staat.
 853 *offer*: bied aan; *bereid*: hulpvaardig.
 854 *toe [...] stelle'*: in gereedheid brengen.
 855 *daar*: waar.
 856 *Daar*: Waar; *komt tegen*: ontmoet.
 858 *besprenge*: moge bespatten, bezoedelen.
 860 *met ... verlegen*: terwijl u geen raad weet met uzelf.
 861 *zwich*: terugschrikt.
 862 *erven*: erfgenamen.
 864 *te*: deste.
 865 *weêrom gebracht*: gered.
 866 *Dies*: Daarom; *waard gehowwen*: met het vereiste respect behandeld.
 867 *Gelijk als*: Zoals.
 868 *onder*: te midden van.

- 869 *een*: telg, afstammeling.
870 *niemand [...] wijken*: voor niemand onderdoen.
872 *gelijk*: net zoals.
873 *verd*: verre, afgescheiden.
874 *al*: allemaal.
875 *gelijk*: zoals.
876 *al meê*: insgelijks, net zo goed.
877 *zwert*: verdorven, slecht.
881 *droeg my haat*: koesterde haat jegens mij.
882 *verkoren*: bemind, geliefd.
885 *bewaart*: gered.
886 *behield*: redde; *bederven*: te gronde richten.
888 *Wat ... u*: Hoe kunt u zich; *ontstellen*: in beroering laten brengen.
890 *dus*: zodanig.
891 *slaat [...] d'ogen*: blik.
892 *die ... verzellen*: die mij in mijn nood vergezellen.
893 *ontijdelijk*: misplaatst; *gerucht*: gejammer, geraas.
894 *gaat gelijk*: ontwikkelt zich net zoals.
895 *stel ... zijden*: sluit iedere zelfbeheersing op voorhand uit.
896 *verven*: kleur.
897 *wel*: goed.
899 *niet*: niets.
901 *duldeloos*: ondragelijk.
902 *uitkomst*: einde.
903 Waaraan slechts door de dood een einde kan komen.
904 *staat*: maatschappelijke positie; *ontgronden*: ondermijnen.
906 *open*: middel, uitweg.
908 *plaats*: mogelijkheden.
909 *dat*: Verwijst naar 'het kind' (v. 905); *al meê*: eveneens; *mijn bloet*: Vergelijk v. 776-783.
910 *bedrijve*: ten uitvoer breng.
912 *min*: liefde; *bebowt*: bevaart.
913 *Op wind [...] betrowt*: verlaat zich op de wind; *zo*: wanneer.
914 *staat [...] uit*: verduurt, ondergaat.
915 *bedekte*: verborgen, onzichtbare; *zanden*: zandbanken
916 *goet*: bezittingen; *lichtelijk*: makkelijk, maar al te snel; *henen drijft*: verloren gaan.
917 *Zo maar*: Wanneer dan tenminste nog.
918 *acht het niet*: schrikt er niet voor terug; *in 't eerst*: aanvankelijk.
919 *schijnsel*: de schijn, het schijnbeeld; *reuk'loos*: lichtzinnig, roekeloos; *toe [...] treden*: van wal steken.
922 *gesuft*: gepiekerd, gedraald; *de kleine ... korten*: de tijd dringt.
923 *eer ... storten*: voordat men mijn plannen dwarsboomt.
925 *om*: aan.
926 *onbeschroomt door*: zonder zich te bekommeren om.
927 *zwarigheden*: moeilijkheden; *drukken*: zwaar vallen, hinderen.
930 *zorg*: vrees; *hoeden*: voorkomen.
931 *vermoeden*: veronderstellen, menen.
932 *toedoen*: het toebrengen.
934 *verkorten*: schaden.
935 *aan ... raken*: groter leed over zich afroepen.
936 *gelijk*: zoals; *burgertwist*: burgeroorlog.
937 *tegen een*: tegen elkaar; *het volk*: de burgers, inwoners.
938 *kreunt*: bekommert om; *bederf*: teloorgang.
940 *stand*: toestand, situatie.
941 *Hun voorkomt*: Zich aan hen vertoont, voordoet.
942 *spade*: laat.
943 *rade'*: raad geven.
944 *Geduld*: Berusting, lijdzaamheid; *verwint*: overwint.
945 *kamenier*: dienaars.
946 *Naast aan*: Direct naast; *koffer*: dekenkist, hutkoffer.

- 947 *sieraad*: beschrijving.
- 948 *Palestien*': Palestina, het bijbelse land (Kanaän, Isral).
- 950 *een paar*: In welke richting de gedachten van Six hier gaan is onduidelijk.
- 951 *Misraim*: Mitsraim of Misraïm is de Hebreeuwse naam voor Egypte; *gebied*: de heerschappij.
- 952 *Sesostris*: De naam van drie Egyptische koningen uit de twaalfde dynastie, die in de Grieks-Romeinse Oudheid meestal niet van elkaar onderscheiden werden. Volgens bepaalde bronnen zou Sesostris tijdens een van zijn veldtochten Colchis als Egyptische kolonie gesticht hebben. Daarin zou de verklaring liggen voor de vermeende uiterlijke overeenkomsten tussen de inwoners van de stad en het volk van Egypte.
- 953 *geplant*: als kolonisten een woonplaats gegeven.
- 954 *my most wachte*': op mijn hoede moest zijn.
- 955 *'t geen*: Namelijk: de liefde.
- 956 *geveinsden*: huichelachtige.
- 958 *vervoert*: misleid; *vreemd*': vreemdeling.
- 960 *derenis*: medelijden.
- 961 *vleyen*: paaïen; *last*: hinder, verdriet.
- 962 *bestookt*: belaagt.
- 963 *licht*: makkelijk, snel; *teder*: flexibel.
- 964 *gedaan*: voorbij.
- 965 *recht zich*: richt zich op.
- 968 *Dewijl*: Omdat; *veer*: ver.
- 971 *heul*: toevlucht, hulp.
- 972 *gestoten ... voet*: afgewezen, verstoten.
- 973 *hoeken*: streken.
- 975 *Gemerkt*: Gezien immers.
- 976 *kant*: oever.
- 977 *Phasis*: zie v. 20; *gulde*: gouden.
- 980 *borg*: beschermster.
- 984 *van*: door.
- 986 *haast*: snel.
- 987 *opdoen*: openen [van het kistje].
- 990 *ly*: sta toe; *wel*: goed.
- 991 *druk*: smart, leed.
- 992 *Getuigenisse*: Medea richt zich direct tot Euiippe; *bedreven*: aangedaan.
- 993 *Versta*: Neem kennis van; *overleg*: overwegingen.
- 995 *yverende min*: opspelende, onbeheerste liefde; *na reden gaat*: naar de rede luistert.
- 996 *gedogen*: verdragen.
- 997 *misverstand*: foutieve voorstelling van de situatie; *mach*: kan.
- 998 *bestaan*: waagstuk.
- 999 *doorluchte*: roemruchte.
- 1001 *Marpesia*: Zie v. 19.
- 1002 *Van*: Door; *in*: bij.
- 1003 *eer*: veeleer.
- 1006 *'t mijden*: ervoor oppassen; *sift*: zeeft.
- 1007 *bedekt*: onzichtbaar.
- 1008 *rijzende ... hoofd*: terwijl het naar het hoofd stijgt.
- 1009 *zin*: verstand.
- 1010 *bereit*: toebereid.
- 1011 *geleit*: gelegd.
- 1012 *terstont*: zoëven.
- 1014 *hartzeer*: verdriet; *venijn*: vergif.
- 1015 *punt*: wapen.
- 1017 *droeg zich [...] toe*: verliep.
- 1018 *slechts riekend*: door alleen te ruiken.
- 1019 *Besturven, dodelijk*: Doodsbleek werden; *ogenwenk*: ogenblik.
- 1020 *wel*: goed.
- 1021 *schimp*: spot, hoon; *al*: altijd.
- 1022 *stowt bestaan*: vermetel waagstuk.
- 1023 *hofgezin*: hovelingen.

- 1024 *vry*: gerust; *gulde*: gouden; *dagen*: opkomen, boven de horizon uitstijgen.
 1025 *toeft*: treuzelt.
 1027 *Ja zon*: Woordspel met de naam van Jason.
 1028 *gelijk*: zoals; *blozen*: dieprood stralen.
 1029 *vlerken*: vleugels.
 1031 *aanschijn*: gelaat; *derf*: mis.
 1032 *Ondek*: Openbaar.
 1033 *herwaarts*: hierheen.
 1034 *Schoon*: Ook al; *gelijk*: zoals.
 1035 *genomen ... loop*: is gegaan.
 1036 *Indus [...] stranden*: de zandige oevers van de Indus.
 1037 *branden*: gloeien, blaken.
 1038 *Zo*: Wanneer; *zeg [...] aan*: bericht, laat weten.
 1039 *Of ... dank*: Hetzij met, hetzij tegen haar wil.
 1040 *schelden*: uitvaren, opspelen.
 1042 *dat ... leer*: moge ook zij dat leren.
 1044 *geraden*: beter; *luste*: aan zou staan, zou bevallen.
 1045 *onstelde*: aangeslagen; *stild'*: zou bedaren.
 1046 *weet van*: ken.
 1050 *'t is geen noot*: dat is niets, dat doet er niets toe.
 1052 *iet*: iets.
 1056 *my ... spelen*: een gedachte dringt zich aan mij op.
 1057 *herwaarts*: hierheen; *vervelen*: tot last zijn.
 1058 *veël*: vedel, viool.
 1062 *slecht*: eenvoudig, onaanzienlijk.
 1063 *zo snode*: zulke slechte, boze.
 1064 *broos*: broos, breekbaar.
 1065 *machm'*: kan men.
 1068 *Wel hem*: Gelukkig is diegene; *hoger rees*: een hogere vlucht nam.
 1069 *stelde [...] / Na*: richtte op.
 1070 *aan [...] / [...] hangen*: afhankelijk zijn van.
 1072 *recht*: op de juiste wijze.
 1073 *de zoete ... kind'ren*: sexuele begeerte.
 1076 *snood*: kwaad.
 1077 *doet lopen*: daarheen voert.
 1078 *breidel*: maat, beheersing.
 1079 *Daar*: Waar; *en is te hopen*: geen hoop is op.
 1080 *redelijke*: op de rede gestoelde, maatvolle.
 1087 *te verderven*: te gronde te richten.
 1088 *Gelijck*: Zoals; *ras*: snel.
 1090 *opgeweekt*: aangespoord.
 1091 *begeven*: verlaten.

Vyfde bedryf

[eerste toneel]

Medea. Eriope.

Medea

Waar of nu Jason blijft? men zal hem niet onvluchten.

Wat doet zich ginder op? wat willen die geruchten? ¹⁰⁹³

Zie daar, zie daar, mijn kind; daar stort mijn vyandin; ¹⁰⁹⁴

1095 Zy heeft den loon al wech van ongerechte min. ¹⁰⁹⁵

Zo, zo, dat gaat na wensch; zy zal 't haar niet beroemen ¹⁰⁹⁶

Hoe dat zy schenden dorst de schoonheid van mijn bloemen. ¹⁰⁹⁷

Komt Jason gins? ô, goet! ja nader, nader al.

Nu laat ons luisteren hoe of hy klagen zal.

1100 Wat, of dat donderen mijn aanslag wil beletten? ¹¹⁰⁰

Neen, neen, het zijn veel eer moedgevende trompetten;

Schrik niet; noch vreez mijn kind, dat moeder u verlaat:

Ik zal u volgen voort alwaar gy henen gaat. ¹¹⁰³

[tweede toneel]

Jason. Medea. Philippus. Eriope. Aglaura.

Jason

Vaar ewig wel. hier zal geen lijkzang beter voegen ¹¹⁰⁴

1105 Als die Medea schreit; ik zal uw geest vernoegen, ¹¹⁰⁵

Indien ik haar bekom; zo niet, al vlied zy verd, ¹¹⁰⁶

Zy zal haar eige straf meêvoeren in haar hert. ¹¹⁰⁷

Medea

Gy zult ook zuchten, zo noch by u is gebleven ¹¹⁰⁸

Iet van een vaders hert; het kind en zal niet leven. ¹¹⁰⁹

1110 Verheug u, broeders geest! uw droevig eind eischt zoen; ¹¹¹⁰

Heb wat geduld, men zal u haast vernoeging doen. ¹¹¹¹

Jason

Indien ik niet en mis, 'k hoor daar Medea spreken. ¹¹¹²

Medea

Zy is 't.

Jason

Creüsa! nu zal u geen wraak ontbreken.

Medea

Sta, Jason, sta; noch tracht hier niet te komen in; ¹¹¹⁴

1115 Maar luister, en aanschou de vrucht van valsche min; ¹¹¹⁵

Lafhertige; bezie, hoe die gelijk uw eden ¹¹¹⁶

Verdwijnt, gelijk de glimp van uw lichtvaardigheden. ¹¹¹⁷

Zo als 't mijn broeder ging, zo zal 't uw kind nu gaan;

En staat de min my dier, zy zal u dierder staan. ¹¹¹⁹

1120 'k Zal dat meinedig hert, op 't allerwreetst, bedroeven; ¹¹²⁰

Het bitter dat ik proef dat zult gy ook eens proeven;

't Word eens in 't eind uw beurt: het kind zal 't niet ontvliên; ¹¹²²

En of ik 't durf bestaan? dat zult gy daadlijk zien: ¹¹²³

Hoe? zoud ik dat gebroed met recht niet mogen haten, ¹¹²⁴

1125 Het welk gy d'oorzaak noemt waarom ik word verlaten? ¹¹²⁵

Die van mijn liefde walgt, die proev' in 't eind mijn haat.

'k Weet dat de dood u min zow smerten dan die daad. ¹¹²⁷

Jason

Medea, hoor.

Medea

Neen, neen; Medea heeft geen oren, ¹¹²⁸

Die heeft zy met haar man gelijkelyk verloren. ¹¹²⁹

Jason

1130 Medea...

Medea

'k Weet uw wil, dat van dit snode wijf, ¹¹³⁰

Dat van uw valsche trow geen teken overblijf; ¹¹³¹

Dat wil mijn Vader ook, ik heb 't ook voorgenomen:

Al is het schoon mijn kind, z'is meê van u gekomen; ¹¹³³

Die 'k veel meer haat, dan ik my zelf beminnen kan;

1135 En of ik moeder ben, gy zijt 'er vader van.

Jason

Erbarmt u over 't kind.

Medea

Gelijk gy over moeder. ¹¹³⁶

Jason

Ha wrede tigers!

Medea

Noch feller, noch verwoeder. ¹¹³⁷

Jason

Wat moet ik doen tot boet?

Medea

Van 't geen hy niet misdeê! ¹¹³⁸

Jason

Mijn leven schenk ik u.

Medea

'k Voldoe my daar niet meê. ¹¹³⁹

Jason

1140 Helaas! wat wilt gy meer?

Medea

Gy zult al stervend leven.

Jason

Vergeef 't 't onschuldig kind.

Medea

U kan ik 't niet vergeven.

Jason

Ik sterf, ay my! ik sterf.

Medea

't Is tijd dan dat ik spoe. ¹¹⁴²

Jason

Zie voor u wat gy doet.

Medea

Zie gy maar wat ik doe. ¹¹⁴³

Jason

Medea denk, hoe zy steeds in uw armen speelde,

1145 En u haar moederlief met halve woorden streeelde; ¹¹⁴⁵

Helaas! beweegt dit niet u hert tot medely?

Ik zal zo wreed niet zijn; Medea, geef het my.

Medea

How daar, daar is u kind, als 't my niet mach verzellen: ¹¹⁴⁸

Gy zult my om het kind niet meer na dezen kwellen. ¹¹⁴⁹

[derde toneel]

Jason. Philippus. Eriope. Aglaura.

Jason

- 1150 Vervloekte dolheid! voort, mijn dienaars, brengt haar hier; ¹¹⁵⁰
 Ontsluit de poort met kracht van mokers, of met vier; ¹¹⁵¹
 Howd over al bezet de vensters van de zalen; ¹¹⁵²
 Indien zy u ontkomt men zal 't op u verhalen. ¹¹⁵³
 Helaas! onschuldig kind, wat kwaat had gy gedaan?
- 1155 Mocht zulk' onnozelheid haar wreedheid niet ontgaan? ¹¹⁵⁵
 Mijn zoete hoop, om wien ik 't leven zocht, ga henen ¹¹⁵⁶
 Daar gy niet hoeft de ramp des werrelts te bewenen. ¹¹⁵⁷
 Ik kan 't niet langer zien: hoe bang word my te moê! ¹¹⁵⁸
 Zy sluit van pijnlijkheid het kleine mondje toe. ¹¹⁵⁹
- 1160 Och waardste! lijd gy zo? och leven van mijn leven!
 Hoe werd gy zo gelijk een schaduw wechgedreven! ¹¹⁶¹
 O wreden hemel! van hoe veelderlei elend
 Zal Jason oorzaak zijn de werreld door bekend?
 Ik zie afkerigheid met overzijdsche blikken ¹¹⁶⁴
- 1165 Waarwaarts ik my begeef; en, 't geen my meer doet schrikken, ¹¹⁶⁵
 Van buiten dreigt Acast, en hier Bellerophon ¹¹⁶⁶
 Als erfgenaam van 't Rijk; men lijd geen tweede zon. ¹¹⁶⁷
 Gewis, 'k zow door de dood deez' hartzeer van my wenden, ¹¹⁶⁸
 Indien ik zeker waar dat dan d'elenden enden. ¹¹⁶⁹

Philippus

- 1170 Wie heeft zijn dagen oit van wreder zaak verstaan? ¹¹⁷⁰
 O! gruwelijke daad! zy heeft haar zelf verdaan. ¹¹⁷¹

Jason

Heeft zy haar zelf verdaan? zy is my dan ontvloden,
 Die haar gezworen had verscheide bitt're doden. ¹¹⁷³

Philippus

- De bleke lip en wang, het naar en stuurs gezicht ¹¹⁷⁴
 1175 Schijnt dat op eenen tijt en schrik, en meêly sticht: ¹¹⁷⁵
 Zy leit gelijk een bloem ter neêr gevelt, als beken ¹¹⁷⁶
 Heb ik gezien het bloed ten blanken borst af leken. ¹¹⁷⁷

Jason

- Vervloekt zy d'eerste tijt dat ik om Colchis dacht,
 De nacht die d'eerste reis my by Medea bracht, ¹¹⁷⁹
 1180 Die optocht is my leet, en staat my doodlijk tegen. ¹¹⁸⁰
 Elendige! die zelf ben met my zelf verlegen, ¹¹⁸¹
 Waar of ik blyven zal? die, zonder zonneshijn,
 Zow wenschen noit te zien, en noit gezien te zijn.

EIND

Eindnoten:

- 1093 *Wat ... op*: Wat gebeurt daar; *wat ... geruchten*: wat heeft dat rumoer te betekenen.
1094 *stort*: valt.
1095 *Zy ... wech*: Zij heeft het loon reeds ontvangen; *min*: liefde.
1096 *na*: volgens; 't *haar [...]* *beroemen*: pochen.
1097 *schenden*: ontëren.
1100 *donderen*: trompetgeschal; *aanslag*: voornemen, onderneming.
1103 *alwaar*: waar ook maar.
1104 *Vaar ewig wel*: Voor eeuwig gegroet; *lijkzang*: zang ter nagedachtenis van een overledene;
voegen: passen.
1105 *vernoegen*: tevreden stellen.
1106 *bekom*: in handen krijg; *vlied*: vlucht; *verd*: ver weg
1107 *in haar hert*: Namelijk: gewetenswroeging.
1108 *zuchten*: schreien, wenen; *zo*: wanneer.
1109 *Iet*: Iets.
1110 *eind*: dood; *eischt*: vraagt om; *zoen*: genoegdoening, vergelding.
1111 *haast*: snel; *vernoeging*: genoegdoening.
1112 *mis*: me vergis.
1114 *Sta*: Blijf staan; *te komen in*: binnen te dringen.
1115 *de vrucht*: Dus: Eriope; *min*: liefde.
1116 *gelijk*: net als; *eden*: beloften.
1117 *gelijk*: zoals; *glimp*: schone schijn; *lichtvaardigheden*: losbandigheid, onbetrouwbaarheid.
1119 *min*: liefde; *dier*: duur; *dierder*: duurder.
1120 *meinedig*: leugenachtig.
1122 *eens in 't eind*: uiteindelijk.
1123 *bestaan*: ondernemen.
1124 *dat gebroed*: het verafschuwde kind.
1125 Zie v. 829-837.
1127 *min*: minder; *smerten*: verdrieten.
1128 *hoor*: luister.
1129 *gelijkelijk*: op hetzelfde moment.
1130 *Weet*: Ken; *snode*: kwade.
1131 *van [...]* *geen teken overblijf*: niets meer herinnert aan.
1133 *schoon*: dan.
1136 *Gelijk*: Zoals.
1137 *feller*: kwaadaardiger; *verwoeder*: vervaarlijker.
1138 *tot boet*: ter vergelding; *Van ... misdeê!*: Elliptisch: [Ja, wat zou hij ter vergelding kunnen doen]
Van alles wat hij wel niet misdaan heeft!
1139 *Voldoe mij*: Stel mij tevreden.
1142 *spoe*: mij haast.
1143 *Zie voor u*: Bedenk, overweeg.
1145 *moederlief*: vol moederliefde; *halve woorden*: zachte, lieve woordjes.
1148 *verzellen*: vergezellen.
1149 *om het kind*: Versta: doordat Jason het kind verder zonder Medea zou opvoeden.
1150 *voort*: vooruit!
1151 *vier*: vuur.
1152 *Howd [...]* *bezet*: Bewaakt.
1153 *op u verhalen*: u ter verantwoording roepen.
1155 *onnozelheid*: onschuld; *haar*: Namelijk: van Medea.
1156 *henen*: daarheen.
1157 *Daar*: Waar.
1158 't: het kind; *bang [...]* *te moê*: bang te moede, bang.
1159 *pijnlijkheid*: pijn, smart.

- 1161 *zo gelijk*: zozeer als.
- 1164 *afkerigheid*: afkeer, afschuw; *overzijdsche*: schuinse, van ter zijde komende.
- 1165 *Waarwaarts*: Waar ook naartoe; *doet schrikken*: zorgen baart.
- 1166 *Acast*: Acastus, zie v. 602-737; *hier*: in Corinthe; *Bellerophon*: zoon van Glaucus, die volgens de mythologische overlevering de broer van Creon was; nu de laatste dood is, is Bellerophon de gedoodverfde nieuwe koning van Corinthe.
- 1167 *erfgenaam*: troonpretendent; *lijd*: accepteert; *zon*: Versta: troonpretendent.
- 1168 *hartzeer*: smart, ellende; *wenden*: afwentelen.
- 1169 *enden*: beëindigd worden.
- 1170 *verstaan*: gehoord.
- 1171 *haar zelf verdaan*: zelfmoord gepleegd.
- 1173 *bitt're*: smartelijke, pijnvolle.
- 1174 *stuurs*: verbeteren.
- 1175 *op eenen tijd*: tegelijkertijd; *en [...] en*: zowel [...] als.
- 1176 *gelijk*: zoals.
- 1177 *leken*: stromen.
- 1179 *reis*: keer.
- 1180 *optocht*: opmars, missie [naar Colchis], de Argonautentocht.
- 1181 *die ... verlegen*: die met zichzelf geen raad weet.